

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν.ΗΜΑΘΙΑΣ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΕΛΕΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

ΜΑΪΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2013 - ΕΤΟΣ ΣΤ' - ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 20

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ 5 ΕΥΡΩ - ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ 15 ΕΥΡΩ

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν.ΗΜΑΘΙΑΣ

Ιδιοκτησία

Εταιρεία Μελετών Ιστορίας
και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας

Ιδρυτής - Σύμβουλος Έκδοσης
π. Αθανάσιος Βουδούρης

Εκδότης

Εμμανουήλ Ξυνάδας
(Πρόεδρος Δ.Σ. Ε.Μ.Ι.Π.Η.)

Διευθύντρια

Ολυμπία Μπέτσα
(Πρόεδρος Επιτροπής "Χρονικών")

Αρχισυνταξία - Ηλεκτρονική σελιδοποίηση

Νικόλαος Βουδούρης
(τηλ. 6942.982.745)

Επιτροπή των «ΧΡΟΝΙΚΩΝ»

Ολυμπία Μπέτσα
Χαίδω Τζήκα - Μπατσαρά
Νικόλαος Βουδούρης
Ιωάννα Ζιώγα
Αναστασία Ταναμπάση

Φιλολογική Εποπτεία
Μάριος Σπυρόπουλος

Γραφεία

Δ.Δ. Φυτειάς Δοβρά Τ.Θ. 149, Τ.Κ. 59100

τηλ: 6946.901.531 - 6942.982.745

Επιτρέπεται η αναδημοσίευση μέρους ή
ακέραιων κειμένων, αν αναφέρεται η πηγή

Τα επώνυμα άρθρα εκφράζουν μόνο την
άποψη του συντάκτη τους

• Όσοι επιθυμούν να γίνουν μέλη της «**Εταιρείας Μελετών Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας**» μπορούν να επικοινωνούν στο τηλέφωνο: **6946.901.531**

• Η αποστολή άρθρων, μελετών, επιστολών, σχολίων, προτάσεων, παρατηρήσεων κ.α. για δημοσίευση στα «**ΧΡΟΝΙΚΑ**», γίνεται τόσο στην ταχυδρομική διεύθυνση της Ε.Μ.Ι.Π.Η., όσο και στην ηλεκτρονική διεύθυνση **xronika_emipi@yahoo.gr** με την ένδειξη: Για τα «**Χρονικά**» (Τα άρθρα δεν θα πρέπει να ξεπερνούν τις 5 σελίδες Α4 με μονό διάστιχο και μέγεθος γραμματοσειράς 12 στ. Δημοσιεύματα ή άρθρα με επιστημονικό υπόβαθρο θα πρέπει να συνοδεύονται από παραπομπές και ενδεικτική βιβλιογραφία).

• Η έκδοση των «**ΧΡΟΝΙΚΩΝ**» στηρίζεται αποκλειστικά σε συνδρομές μελών και φίλων της **Ε.Μ.Ι.Π.Η.**, για τον λόγο αυτό, ζητούμε την οικονομική υποστήριξή σας. Για την προβολή της επιχείρησής σας μέσα από τις σελίδες των «**ΧΡΟΝΙΚΩΝ**», καθώς και για τις χορηγίες σας υπέρ της έκδοσης του εντύπου, καλέστε στο **6946.901.531**

• Ο **τραπεζικός λογαριασμός** της Εταιρείας, όπου ο καθένας μπορεί να καταθέτει τις προσφορές του, είναι: **Eurobank 0026-0077-12-0200673505**

Κυκλοφορούν από την Ε.Μ.Ι.Π.Η.
οι Τόμοι 1ος έως 3ος του Επιστημονικού Περιοδικού

Μελετήματα Ημαθίας

Περιλαμβάνουν επιστημονικές μελέτες
σχετικές με την ιστορία και τον
πολιτισμό της Ημαθίας.

Σημεία διανομής (Βέροια)

- * Βιβλιοπωλείο «**Πυρινός**» Βενιζέλου 50
- * Βιβλιοπωλείο «**Επίκαιρο**» Βενιζέλου 36
- * Ταχ/κά (αντικαταβολή+ έξοδα αποστολής)

Τιμή τόμου: 25 ευρώ

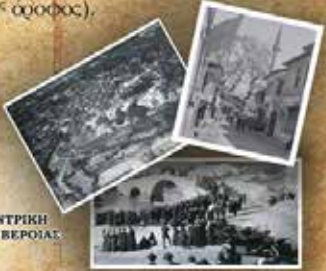
 Εταιρεία Μελετών Ιστορίας & Πολιτισμού Ν. Ημαθίας

Γ' ΕΒΔΟΜΑΔΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Δευτέρα 16 Σεπτεμβρίου 2013 - 18:00 :
«Βέροια 16 Οκτωβρίου 1912 : Η απελευθέρωση της πόλης μέσα από κείμενα του 20^{ου} αιώνα».
 Έναρξη Εβδομάδας Τοπικής Ιστορίας και Πολιτισμού 2013.
 Βιβλιοπαρουσίαση συλλογικού επετειακού τόμου αφιερωμένου στα 100 χρόνια από την απελευθέρωση της Βέροιας.
 Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας (2^{ος} όροφος)

Τετάρτη 18 Σεπτεμβρίου 2013 - 18:00 :
«Μαθαίνω την ιστορία του τόπου μου... - Η Βέροια του Μεσοπολέμου Μέσα Από Φωτογραφίες».
 Εκπαιδευτικό πρόγραμμα για παιδιά ηλικίας 8-14 ετών.
 Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας (Ισόγειο).

Σάββατο 21 Σεπτεμβρίου 2013 - 10:00 :
«Μιλάμε για τη Βέροια του 20^{ου} αιώνα». Σειρά επιστημονικών Ημερίδων Τοπικής Ιστορίας «Μιλάμε για τη Βέροια του 20^{ου} αιώνα Γ' (1925-1940) - Στη Βέροια του Μεσοπολέμου».
 Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας (2^{ος} όροφος).

 ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

 ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

Πρακτικά Α' και Β' Επιστημονικής Ημερίδας Τοπικής Ιστορίας

Κυκλοφορούν από την Ε.Μ.Ι.Π.Η. τα Πρακτικά της Α' και Β' Επιστημονικής Ημερίδας **Μιλάμε για τη Βέροια του 20ου αιώνα**, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν το 2011 και το 2012.

Στους τόμους των Πρακτικών δημοσιεύονται εισηγήσεις με θέματα σχετικά με τις υπό εξέταση περιόδους (1890 - 1910 Στο λυκόφως της Οθωμανικής περιόδου και 1910 - 1925 Από την Αυτοκρατορία στο Εθνικό Κράτος).

Σημεία διανομής (Βέροια):

Βιβλιοπωλείο «**Πυρινός**» (Βενιζέλου 50),
 Βιβλιοπωλείο «**Επικάριο**» (Βενιζέλου 36)
 Ταχυδρομικά με αντικαταβολή
 (τηλ. παραγγελιών 6946.901.531)

Τιμή τόμου: 15 ευρώ

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΕΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

δ. Αθανασίου Γ. Βουδούρη

«Ο Βεροιώτης ιερομόναχος Μελέτιος Κωνσταμονίτης και η περιοδεία του στη Ρωσία (1862 - 1869)»

Κυκλοφόρησε από την Ε.Μ.Ι.Π.Η., στην εκδοτική σειρά «Πηγές και Μελέτες Ιστορίας και Πολιτισμού της Ημαθίας», η μελέτη του δ. Αθανασίου Γ. Βουδούρη, με τίτλο «Ο Βεροιώτης ιερομόναχος Μελέτιος Κωνσταμονίτης και η περιοδεία του στη Ρωσία (1862 - 1869)».

Το έργο αποτελείται από 260 σελίδες και πραγματεύεται ζητήματα της ζωής και δράσης του μεγάλου αυτού ευεργέτη της Βέροιας και της μονής Κωνσταμονίου του Αγίου Όρους. Περιλαμβάνει πλούσιο αρχειακό υλικό, σχεδιαγράμματα, πίνακες, ευρετήρια και εικόνες.

Επίσης, στο παράρτημα της μελέτης αναδημοσιεύεται ύστερα από 130 περίπου χρόνια το βιβλίο του ιερομόναχου Μελετίου με τίτλο «Περίληψις Μελετίου Κωνσταμονίτου εις Ρωσσίαν από του έτους 1862 - 1869» το οποίο εκδόθηκε για πρώτη και μοναδική φορά στην Αθήνα, κατά το έτος 1882.

Διατίθεται από την Ε.Μ.Ι.Π.Η. σε επιλεγμένα βιβλιοπωλεία & κατόπιν παραγγελίας στο τηλ. 6946.901.531. Τιμή τόμου: 15 ευρώ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γ' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ: ΜΙΛΑΜΕ ΓΙΑ ΤΗ ΒΕΡΟΙΑ ΤΟΥ 20ου αι. (1925 – 1940), ΣΤΗ ΒΕΡΟΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

- Πρόλογος.....4
- Γ' Επιστημονική Ημερίδα Τοπικής Ιστορίας (1925 – 1940)5
- Περιλήψεις Εισηγήσεων6

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

- Μαρία Χειμωνοπούλου, Αρχαιολογικά.....10
- Ολυμπία Μπέτσα, Οι Δρόμοι της πόλης.....15
- π. Αθανάσιος Βουδούρης, Μοναστηριακά Σημειώματα.....18
- Ιωάννης Μοσχόπουλος, Ρουμλουκιώτικα.....29
- Χρήστος Ζάλιος, Τα Ναουσαίικα31
- Εμμανουήλ Ξυνάδας, Εκ του Τύπου.....39
- Αναστασία Ταναμπάση, Βιβλιοπαρουσιάσεις.....43
- Ιωάννα Ζιώγα, Φορείς Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας.....46

ΝΕΑ - ΔΡΑΣΕΙΣ

- Πεπραγμένα.....48

Τα ΧΡΟΝΙΚΑ θα τα βρείτε...	ΒΕΡΟΙΑ Βιβλιοπωλείο “Επίκαιρο” (Βενιζέλου 36) Βιβλιοπωλείο “Πυρινός” (Βενιζέλου 50) W Τηλεφωνικά στο 6946.901.531
...και στην ηλεκτρονική διεύθυνση emiph.blogspot.com	

Γ' Εβδομάδα Τοπικής Ιστορίας και Πολιτισμού 2013

Για Τρίτη συνεχόμενη χρονιά η Ε.Μ.Ι.Π.Η. σε συνεργασία με τοπικούς φορείς διοργανώνει, από 16 Σεπτεμβρίου 2013 έως τις 22 Σεπτεμβρίου 2013, την **Γ' Εβδομάδα Τοπικής Ιστορίας και Πολιτισμού 2013**. Κατά τη διάρκεια της εβδομάδας πραγματοποιούνται εκδηλώσεις με σκοπό την προαγωγή και διάδοση της τοπικής ιστορίας και του πολιτισμού μας.

Σημαντικότερο γεγονός της εκάστοτε Εβδομάδας Τοπικής Ιστορίας και Πολιτισμού αποτελεί η διοργάνωση επιστημονικής ημερίδας υπό τον γενικό τίτλο **Μιλάμε για τη Βέροια του 20^{ου} αιώνα**.

Ήδη τα προηγούμενα χρόνια έχουν πραγματοποιηθεί δύο θεματικές επιστημονικές ημερίδες υπό τον παραπάνω γενικό τίτλο και εφέτος διοργανώνεται η **Γ' Επιστημονική Ημερίδα Τοπικής Ιστορίας (1925 – 1940)**, με θεματική αναφορά **«Στη Βέροια του Μεσοπολέμου»**.

Πρόκειται για μία περίοδο η οποία χαρακτηρίζεται από μία σειρά έντονων ανακατατάξεων και μετασχηματισμών της επαρχίας, καθώς ο πολυπολιτισμικός χαρακτήρας της δίνει τη θέση του σε μία νέα πραγματικότητα.

Το πρόγραμμα της Εβδομάδας Τοπικής Ιστορίας και Πολιτισμού 2013 περιλαμβάνει τις εξής εκδηλώσεις:

Δευτέρα 16 Σεπτεμβρίου 2013 – 18:00:

«Βέροια 16 Οκτωβρίου 1912: Η απελευθέρωση της πόλης μέσα από κείμενα του 20ου αιώνα». Βιβλιοπαρουσίαση συλλογικού επετειακού τόμου αφιερωμένου στα 100 χρόνια από την απελευθέρωση της Βέροιας. (Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας – 2ος όροφος).

Τετάρτη 18 Σεπτεμβρίου 2013 – 18:00:

«Μαθαίνω την ιστορία του τόπου μου – Στη Βέροια του Μεσοπολέμου». Εκπαιδευτικό πρόγραμμα για παιδιά ηλικίας 8-14 ετών. (Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας – Ισόγειο).

Σάββατο 21 Σεπτεμβρίου 2013 – 10:00:

Γ' Επιστημονική Ημερίδα Τοπικής Ιστορίας (1925 – 1940) - «Στη Βέροια του Μεσοπολέμου». (Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας – 2ος όροφος).

Μιλάμε για τη Βέροια του 20^{ου} αιώνα
Γ' Επιστημονική Ημερίδα Τοπικής Ιστορίας
(1925 – 1940)
Στη Βέροια του Μεσοπολέμου

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Σάββατο 21 Σεπτεμβρίου 2013

10.00-10.10: Έναρξη Επιστημονικής Ημερίδας – Χαιρετισμοί

Α' Συνεδρία

Πρόεδρος: Ιωάννης Μπέτσας – Επίκουρος Καθηγητής Ιστορίας Εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

10.10 - 10.30: **Λαζαρίδου Ισαΐα**, Η Δημοτική Εκπαίδευση στη Βέροια του Μεσοπολέμου.

10.30 - 10.50: **Μαυρίδου Θεοδώρα**, Η Φυσική Αγωγή στο Λάμπειον Γυμνάσιον Ναούσης.

10.50 - 11.10: **Καρασάββας Δημήτριος**, Τα Επαγγέλματα στη Βέροια του Μεσοπολέμου.

11.10 - 11.30: **Βουδούρης Αθανάσιος**, «Δια να καθαρισθή η κόπρος του Αυγείου» -Το νέο ρυμοτομικό σχέδιο της Βέροιας και οι πολεοδομικοί μετασχηματισμοί της συνοικίας των Αγίων Αναργύρων κατά την περίοδο 1935 – 1939 μέσα από τα πρακτικά του εκκλησιαστικού συμβουλίου του κεντρικού ενοριακού ναού της.

11.30 - 11.50: Συζήτηση

11.50 - 12.20: Διάλειμμα

Β' Συνεδρία

Πρόεδρος: Ιάκωβος Μιχαηλίδης – Επίκουρος Καθηγητής Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας, Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας στο ΑΠΘ

12.20 - 12.40: **Σκούπρας Χρήστος**, Εκλογικοί και επαγγελματικοί ανταγωνισμοί στη Βέροια του Μεσοπολέμου.

12.40 - 13.00: **Λιόλιος Γεώργιος**, Μια συκοφαντία αίματος στη Βέροια του 1925.

13.00 - 13.20: **Μπέτσα Ολυμπία**, Η ίδρυση συλλόγων του βλαχόφωνου πληθυσμού της περιφέρειας Βέροιας και Νάουσας κατά τα έτη 1934 και 1935

13.20 - 13.40: **Χατζηκώστας Αλέκος**, Δημιουργία Σωματείων και Συλλόγων κατά τη διάρκεια της Δικτατορίας του Μεταξά στην Ημαθία.

13.40-14.00: Συζήτηση - Συμπεράσματα - Λήξη

Μιλάμε για τη Βέροια του Μεσοπολέμου

Γ' Επιστημονική Ημερίδα Τοπικής Ιστορίας

(1925 – 1940)

Στη Βέροια του Μεσοπολέμου

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ

Ισαΐα Λαζαρίδου

Εκπαιδευτικός

«Η δημοτική εκπαίδευση στη Βέροια του μεσοπολέμου»

Η εισήγηση έχει σκοπό να παρουσιάσει θέματα σχετικά με τη Δημοτική εκπαίδευση στην πόλη της Βέροιας, στη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Ήδη από τον καιρό της Τουρκοκρατίας είχαν ιδρυθεί ελληνικά σχολεία και τώρα, στην περίοδο του Μεσοπολέμου, οι κάτοικοι και οι φορείς της πόλης συνεχίζουν την εκπαιδευτική παράδοση και αναλαμβάνουν να εξυψώσουν τη στάθμη της ελληνικής παιδείας. Συγκεκριμένα, εκδηλώνουν ιδιαίτερη μέριμνα για την ίδρυση και άλλων σχολείων, τη στήριξη των ορφανών και άπορων μαθητών και την ενίσχυση του ενδιαφέροντός τους για τη μάθηση, ώστε να επεκταθεί η εκπαίδευση σε όλα τα στρώματα της κοινωνίας. Οι δάσκαλοι, εφοδιασμένοι με κατάλληλες γνώσεις, καλούνται να διαδώσουν και να ενισχύσουν την ελληνική παιδεία στα παιδιά της πόλης και να τονώσουν την εθνική τους συνείδηση. Μέθοδοι διδασκαλίας, εκπαιδευτικά θέματα της εποχής, ποινές και αμοιβές, ασθένειες, σχολική καθαριότητα και υγιεινή, σχολικές γιορτές και γυμναστικές επιδείξεις, είναι μερικά από τα θέματα που απασχολούσαν γονείς, εκπαιδευτικούς, και τοπικούς φορείς στη Βέροια του Μεσοπολέμου.

Θεοδώρα Μαυρίδου

Εκπαιδευτικός

«Η Φυσική Αγωγή στο Λάμπειον Γυμνάσιον Ναούσης»

Η εισήγηση ασχολείται με την διδασκαλία του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής στο νεοϊδρυθέν Λάμπειον Γυμνάσιον Ναούσης κατά την πρώτη εικοσαετία της λειτουργίας του 1924 – 1940. Το χρονικό αυτό διάστημα ακολουθείται το αναλυτικό πρόγραμμα που καταρτίστηκε από τον υπεύθυνο της Διεύθυνσης Σωματικής Αγωγής Ιωάννη Χρυσάφη. Παρακολουθούμε την εφαρμογή των προγραμμάτων αυτών στο Λάμπειο γυμνάσιο, όπως προκύπτει από το πρωτότυπο φωτογραφικό υλικό που συγκεντρώθηκε, τις μαρτυρίες εφημερίδων της εποχής, τις συνεντεύξεις υπερήλικων σήμερα,

παλιών μαθητών του σχολείου και τα πρακτικά συνεδριάσεων του συλλόγου των καθηγητών. Παρουσιάζονται ακόμη στοιχεία που αφορούν το διδακτικό προσωπικό, τις κτιριακές εγκαταστάσεις, την επίδραση της αρχαίας ελληνικής αθλητικής παράδοσης στην διδασκαλία του μαθήματος, την διεξαγωγή σχολικών περιφερειακών αγώνων γυμνασίων στην ευρύτερη περιφέρεια της δυτικής Μακεδονίας.

Δημήτριος Καρασάββας
Δημοσιογράφος - Ερευνητής
«Τα επαγγέλματα στην Βέροια του Μεσοπολέμου»

Την δεκαετία του 1930, η Βέροια εκσυγχρονίζεται σταδιακά και μετεξελίσσεται σε αστικό κέντρο της περιφέρειας. Ήδη διοικητικό κέντρο της ομώνυμης επαρχίας, ενισχύεται διαρκώς σε επίπεδο υποδομών, ενώ ταυτόχρονα επιλύεται και το πρόβλημα της εγκατάστασης των προσφύγων. Στα μέσα της δεκαετίας κυκλοφορεί ένας διαφημιστικός επαγγελματικός κατάλογος που μας παρέχει, κατά πρώτον, μία γενική εικόνα για τα επαγγέλματα στην πόλη, πολλά εκ των οποίων εξακολουθούν να υφίστανται, ενώ άλλα εξαφανίστηκαν στην πορεία του χρόνου. Ο «Επαγγελματικός Πίναξ Βεροίας», σε μία παράλληλη ανάγνωση, μπορεί να δώσει στοιχεία – πέραν εκείνων που αφορούν τα επαγγέλματα καθ' εαυτά, - και για την κοινωνική διαστρωμάτωση της πόλης, τις πολιτικές επιρροές που δέχονται οι επαγγελματίες και την συνακόλουθη εμπλοκή τους στα πολιτικά πράγματα. Ο επαγγελματικός κατάλογος διασώζει πάμπολλα γνωστά ονόματα, η οικογενειακή και επαγγελματική συνέχεια των οποίων φτάνει μέχρι την σύγχρονη εποχή, στοιχείο που μαρτυρά τον αδιάρρηκτο κοινωνικό ιστό της Βεροίας, στον 20ο αιώνα.

π. Αθανάσιος Βουδούρης
Υπ. Δρ. Εκκλησιαστικής Ιστορίας

«Διὰ τὴν καθαρὴν ἢ κόπρον τοῦ Αὐγείου»: Το νέο ρυμοτομικό σχέδιο της Βέροιας και οι πολεοδομικοί μετασχηματισμοί της συνοικίας των Αγίων Αναργύρων, κατά την περίοδο 1935 – 1939 (Μέσα από τα πρακτικά του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου του κεντρικού ενοριακού ναού της)

Η περίοδος του Μεσοπολέμου αποτέλεσε κομβικό σημείο της προσπάθειας της τοπικής κοινωνίας της Βέροιας για ουσιαστική αποδέσμευση από το οθωμανικό παρελθόν της, αναπτύσσοντας βηματισμούς πρόσδεσης σε μία φρενήρη τροχιά εκσυγχρονισμού. Στο πλαίσιο αυτό, ο νέος ρυμοτομικός σχεδιασμός της πόλης και η εκπόνηση σχετικών ρυμοτομικών προτάσεων, θα αποτελέσει νευραλγικό σημείο αντιπαράθεσης και διχογνωμιών. Ωστόσο, η απαίτηση μεγάλου μέρους των κατοίκων της πόλης για άμεση ανάπτυξη, θα εμφανίσει στο προσκήνιο της εποχής μία σειρά δυναμικών κινητοποιήσεων και ενεργειών, όχι πάντοτε κοινά αποδεκτών, οι οποίες θα έχουν ως αποτέλε-

σμα τη ριζική ανάπλαση του πολεοδομικού χαρακτήρα του ιστορικού κέντρου της Βέροιας, στη διάρκεια των αμέσως επόμενων δεκαετιών.

Στην επικείμενη ανακοίνωση θα επιχειρήσουμε να παρακολουθήσουμε, μέσα από τα σωζόμενα πρακτικά του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου του ενοριακού ναού των Αγίων Αναργύρων Βέροιας, των ετών 1935 – 1939, τις προσπάθειες των κατοίκων της περιοχής για ανάπλαση και εκσυγχρονισμό της συνοικίας τους, η οποία με τη χάραξη του περιφερειακού δρόμου της πόλης (σημερινή οδός «Ανοίξεως»), δημιουργούσε νέες συνθήκες ανάπτυξης της περιοχής, μεταβάλλοντάς την εικόνα της, από μία απομακρυσμένη συνοικία, σε περιοχή με ιδιαίτερα ευοίωνες πολεοδομικές προοπτικές.

Ολυμπία Μπέτσα

Φιλολόγος

«Η ίδρυση συλλόγων του βλαχόφωνου πληθυσμού της περιφέρειας Βέροιας και Νάουσας κατά τα έτη 1934 και 1935»

Κατά τα έτη 1934 και 1935 ιδρύονται τρεις σύλλογοι βλαχοφώνων της περιφέρειας Βέροιας και Νάουσας με σκοπό την εξασφάλιση γης, ηθικής και υλικής υποστήριξης για τα μέλη τους και εκπαίδευσης για τα παιδιά των μελών τους. Δεδομένης της προπαγάνδας, της ασταθούς πολιτικής και οικονομικής κατάστασης και της νέας πληθυσμιακής σύνθεσης της Ελλάδας του Μεσοπολέμου, επιχειρείται, μέσω της παρούσας εισήγησης, να εξακριβωθούν οι λόγοι που οδήγησαν το βλαχόφωνο πληθυσμό στις συγκεκριμένες διεκδικήσεις από το κράτος με σημείο αναφοράς τους σκοπούς των συλλόγων, τα καταστατικά των οποίων βρίσκονται στο αρχείο του Πρωτοδικείου στα ΓΑΚ-Αρχεία Ν. Ημαθίας.

Γιώργος Λιόλιος

Δικηγόρος - Συγγραφέας

Μια «συκοφαντία αίματος» στη Βέροια του 1925

Το 1922 η Ελλάδα, ηττημένη και ταπεινωμένη, εισέρχεται σε μια εκρηκτική ιστορική περίοδο στη διάρκεια της οποίας αφενός καλείται να διαχειριστεί την απορρόφηση χιλιάδων προσφύγων από τη Μ. Ασία, την Αν. Θράκη και τον Πόντο, σε συνδυασμό με την παρουσία πολλών και ποικίλων εθνοτικών, θρησκευτικών, γλωσσικών μειονοτήτων, κιαφετέρου να αλλάξει το παράδειγμα δόμησης του Έθνους (από τη Μεγάλη Ελλάδα στην στενή Ελλάδα).

Η έκφραση μιας παλαιότατης πρόληψης των Χριστιανών κατά των Εβραίων, περισσότερο γνωστή στη βιβλιογραφία ως «συκοφαντία αίματος» (ανθρωποθυσία παιδιών Χριστιανών από τους Εβραίους) στη Βέροια του 1925 είναι μία από τις τελευταίες αντιουδαϊκές εκδηλώσεις στον ελλαδικό, αλλά και στον ευρωπαϊκό χώρο.

Στην εισήγηση επιχειρείται να αναδειχθεί το πλαίσιο του δημόσιου

λόγου και των κρατικών πολιτικών, μέσα στο οποίο γεννιέται το περιστατικό στη Βέροια του 1925 και πως αυτό επηρέασε τις διακοινοτικές σχέσεις στην πόλη.

Σκούπρας Χρήστος
Φιλόλογος - Δρ. Παιδαγωγικών
«Εκλογικοί και επαγγελματικοί ανταγωνισμοί στη Βέροια του
Μεσοπολέμου»

Η περίοδος του Μεσοπολέμου είναι κρίσιμη επειδή επιχειρείται, από τη μια, η ενσωμάτωση των προσφύγων στον εθνικό κορμό, και από την άλλη, δοκιμάζονται οι αντοχές της Β' Ελληνικής Δημοκρατίας, η οποία στα μέσα της δεκαετίας του 1930 εκτρέπεται στη δικτατορία του Μεταξά. Η Βέροια αποτελεί μια παραδειγματική μελέτη περίπτωσης όπου οι εκλογικές φιλοδοξίες των υποψηφίων συμπλέκονται με το χώρο της έκδοσης των εφημερίδων και με τους ανταγωνισμούς των πολιτικών προσώπων στον επαγγελματικό στίβο.

Αλέκος Χατζηκώστας
Δημοσιογράφος - Συγγραφέας
«Δημιουργία Σωματείων και Συλλόγων κατά τη διάρκεια της
Δικτατορίας του Μεταξά στην Ημαθία»

Στις 4 Αυγούστου 1936 με πρόσχημα τον «κομμουνιστικό κίνδυνο» ο βασιλιάς Γεώργιος σε συμφωνία με τον στρατηγό Ιωάννη Μεταξά επιβάλλουν δικτατορία στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό πολιτικά κόμματα, σωματεία εργαζομένων, σύλλογοι καταργούνται, ενώ ξεκίνησε ένα τεράστιο κύμα συλλήψεων και διωγμών κυρίως αριστερών, κομμουνιστών, δημοκρατών αλλά και συνδικαλιστών. Στην Ημαθία τα περισσότερα υπάρχοντα σωματεία (ιδιαίτερα αυτά που έχουν ταξικό προσανατολισμό ή διοικούνται από προοδευτικές διοικήσεις) καταργούνται, τα στελέχη τους οδηγούνται στις φυλακές και τις εξορίες. Ταυτόχρονα την περίοδο αυτή, όπως διαπιστώνουμε, γίνεται προσπάθεια αφενός να δημιουργηθούν νέα σωματεία ή σύλλογοι που έρχονται - υποτίθεται - να καλύψουν συνδικαλιστικά τις ανάγκες νέων επαγγελματιών που προκύπτουν ή να ανασυγκροτηθούν, μέσω τροποποίησης των καταστατικών τους, παλαιότερα σωματεία, απομακρύνοντας τα «εθνικά επιζήμια» άρθρα τους. Βασικός στόχος είναι η εξυπηρέτηση (πολιτική-ιδεολογική) του καθεστώτος, αλλά και των συμφερόντων της οικονομικής ολιγαρχίας του τόπου μέσω της «ταξικής συνεργασίας». Στην εισήγηση θα γίνει παρουσίαση - με βάση τα αρχεία του Πρωτοδικείου της Βέροιας (ΓΑΚ Ν. Ημαθίας) - των σωματείων και συλλόγων που ιδρύθηκαν κατά τη διάρκεια της Μεταξικής δικτατορίας στην Ημαθία. Ιδιαίτερη αναφορά θα γίνει στον ιδεολογικό προσανατολισμό τους με βάση τα καταστατικά τους καθώς και στους πρωταγωνιστές τους (ιδρυτικά μέλη - πρώτα διοικητικά συμβούλια).

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Μαρία Χειμωνοπούλου, αρχαιολόγος – Δρ. αρχαιολογίας

Η συνοικία της Κυριώτισσας Μια διαχρονική περιήγηση

Ο ιστορικός τόπος της Κυριώτισσας στη Βέροια, οικιστικό σύνολο που προστατεύεται από τη νομοθεσία¹, διατηρεί εντός των ορίων του σημαντικό μνημειακό απόθεμα από τους ρωμαϊκούς μέχρι και τους μεταβυζαντινούς χρόνους.

Σημαντικές ενδείξεις για την οργάνωση του χώρου στους ρωμαϊκούς χρόνους αποτελούν τα λείψανα δρόμου που αποκαλύφθηκαν στην οδό Μυτιλέκα στα τέλη της δεκαετίας του '70². Η ρωμαϊκή οδός αποκαλύφθηκε παράλληλα προς τη σημερινή οδό Μυτιλέκα. Είναι πλακόστρωτη, και έχει πλάτος 2,70μ. ενώ το πάχος των πλακών της είναι 0,20μ. Αποτελείται από μεγάλους πελεκητούς, καλά αρμοσμένους, πολυγωνικούς λίθους και το μέσον της διατρέχει σε χαμηλότερο επίπεδο κτιστός αποχετευτικός αγωγός, καλυμμένος με πωρολίθους. Ανατολικά και δυτικά της οδού, στο ίδιο βάθος με αυτήν, αποκαλύφθηκαν πήλινοι αγωγοί ύδρευσης, συναρμοσμένοι από μικρότερα κυλινδρικά τμήματα. Προς το νότιο άκρο του ρωμαϊκού δρόμου αποκαλύφθηκε επίσης το κάτω μέρος πιθαριού, που αποτελούσε πιθανόν φρεάτιο καθαρισμού του συστήματος ύδρευσης, καθώς σ' αυτό κατέληγε ένας από τους αποκαλυφθέντες υδρευτικούς αγωγούς.

Στα ανατολικά του ρωμαϊκού δρόμου αποκαλύφθηκε σε επίπεδο υποθεμελίωσης κτίριο, το οποίο σύμφωνα με τα σωζόμενα υπολείμματα των τοίχων του διέθετε τουλάχιστον τρεις μεγάλους χώρους που υπέστησαν μετασκευές, διαιρέθηκαν σε περισσότερους και δέχθηκαν ταφές σε κάποια από τις φάσεις τους. Οι ισχυρά διαταραγμένες από την επάλληλη οίκηση επιχώσεις, έδωσαν όστρακα διαφόρων εποχών, ενδεικτικά της χρήσης του από τους ελληνιστικούς, ρωμαϊκούς, υστερορωμαϊκούς και βυζαντινούς, μέχρι και τους μεταβυζαντινούς χρόνους.

Σύμφωνα με την εύρεση ενός βυζαντινού τριποδίσκου ψησίματος, μικρής δηλαδή πήλινης κατασκευής με τρία στελέχη σε τριγωνική διάταξη για τη διευκόλυνση της όπτησης των αγγείων, στην περιοχή θα πρέπει να λειτούργησε επίσης και κάποιο εργαστήριο παραγωγής εφυαλωμένων αγγείων κατά τους μεσοβυζαντινούς χρόνους, στοιχείο πολύτιμο τόσο για την ταύτιση ενός ακόμη κεραμικού εργαστηρίου στη μεσοβυζαντινή περίοδο, όσο και για την χρονολογική διεύρυνση της παραγωγής εφυαλωμένης κεραμικής στην πόλη της Βέροιας σε σχέση με τη δραστηριότητα του γνωστού από την έρευνα μεταβυζαντινού εργαστηρίου εφυαλωμένης κεραμικής, που εντοπίζεται στην περιοχή του αρχαιολογικού χώρου και του μεταβυζαντινού ναού του αγίου Παταπίου.

Τριάντα χρόνια μετά η ανασκαφή τμήματος οικίας με επιδαπέδιο ψηφιδωτό διάκοσμο του 3^{ου} αι. μ.Χ. επιβεβαιώνει σε σχέση με τον ανασκαφέντα δρόμο μία οικιστική χρήση της περιοχής γύρω από τους σημερινούς ναούς της Παναγούδας – Υπαπαντής, Αγίου Βλασίου και Αγίου Σάββα Κυριωτίσσης³.

1 ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/983/25315/25-04-1980, ΦΕΚ 468/Β/09-05-1980, Π.Δ. 20-09-1993, ΦΕΚ 1209/Δ/28-09-1993.

2 ΑΔ 32 (1977), Β2 – Χρονικά, σ. 224 και ΑΔ 33 (1978), Β2 – Χρονικά, σ. 268, Ο.Τ. 58, οικοπέδα Παπαδημητρίου και αδελφών Ζαγάρη.

3 Πουλακάκης, Ν., Νέο ψηφιδωτό δάπεδο από τη Βέροια, διηγήσας, τιμητικός τόμος για την Κατερίνα Ρωμιπούλου, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 545-554.

Στους παλαιοχριστιανικούς χρόνους στο ίδιο οικοδομικό τετράγωνο κτίζεται μία βασιλική, πιθανόν τρίκλιτη, με μία ημικυκλική κόγχη ανατολικά και νάρθηκα δυτικά, και με οικοδομικό υλικό πελεκητούς πωρολίθους πιθανόν σε δεύτερη χρήση, στη θέση του σημερινού ναού της Παναγούδας – Υπαπαντής. Τις κιονοστοιχίες των κλιτών στήριζαν μαρμάρινοι μονολιθικοί κίονες με κορινθιάζοντα και ιωνικά κιονόκρανα, ενώ στον εξοπλισμό της εκκλησίας περιλαμβάνονταν και θωράκια με λατινικό σταυρό σε ανάγλυφο δίσκο και κρινάνθεμα στις γωνίες, που όριζαν τον χώρο του ιερού βήματος σε σχέση με τον κυρίως ναό και διασώζονται ακόμη και στη σημερινή έπειτα από μεταβυζαντινές επεμβάσεις μορφή του ναού, σε ανάλογη θέση.

Το κατώτερο τμήμα των τοιχοποιιών της παλαιοχριστιανικής βασιλικής χρησιμοποιήθηκε στα βυζαντινά χρόνια για την ανέγερση ενός δεύτερου ναού που απέληγε στ' ανατολικά σε τρεις κόγχες, ημιεξαγωνική για τον κυρίως χώρο του ιερού βήματος και ημικυκλικές για τα παραβήματα της πρόθεσης και του διακονικού.

Οι επόμενες ειδήσεις για την πολεοδομική οργάνωση της συνοικίας έρχονται από την υστεροβυζαντινή περίοδο και τους ναούς του 14^{ου} αι., οι οποίοι θεωρούνται σημαντικότερα μνημεία για τον σωζόμενο τοιχογραφικό τους διάκοσμο και την τέχνη της παλαιολόγειας περιόδου. Οι υστεροβυζαντινοί και μεταβυζαντινοί ναοί της Κυριώτισσας⁴ αποτελούν

4 Η μέριμνα της αρχαιολογικής υπηρεσίας για την προστασία των βυζαντινών, μεταβυζαντινών και οθωμανικών μνημείων της Κυριώτισσας έχει ως αφετηρία το προεδρικό διάταγμα του 1924 με το οποίο κηρύσσεται ιστορικό διατηρητέο μνημείο ο ναός του Παντοκράτορα (ΠΔ 3-11-1924 - ΦΕΚ 279/Α/6-11-1924 Περί ανακηρύξεως Βυζαντινών μνημείων εν Καστοριά και Βεροία. Ανακηρύσσονται προέχοντα Βυζαντινά μνημεία και διατηρητέοι ιστορικοί και αρχαιολογικοί χώροι, προστατευόμενοι υπό του νόμου 2447 (Ν.2447, άρθρα 14 και 15), τα κάτωθι μνημεία της δυτικής Μακεδονίας, ήτοι: 2) Εν Βεροία: ιβ) Παντοκράτωρ.). Στη συνολικότερη κήρυξη των μνημείων της πόλης το 1965, που περιλαμβάνει σαράντα ένα μνημεία, χαρακτηρίζονται ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία οι ναοί των Αγίου Ανδρέα, Παναγίας Γοργοεπηκόου, Αγίου Βλασίου, Παναγούδας ή Υπαπαντής και Αγίου Σάββα (Κυριώτισσα) ενορίας Κυριωτίσσης, το συγκρότημα Τουρκικών λουτρών, ο Μητροπολιτικός ναός των αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, η Παναγία Φανερωμένη και οι

ένα ιδιαίτερης σημασίας μνημειακό σύνολο, καθώς διασώζουν πολύτιμες μαρτυρίες για την αρχιτεκτονική και τη ζωγραφική της παλαιολόγειας αναγέννησης από το χώρο της Μακεδονίας, ενώ παράλληλα αποτελούν τεκμήρια ιστορικής συνέχειας και εξέλιξης έχοντας υποστεί διάφορες επεμβάσεις κατά τη διάρκεια των μεταβυζαντινών χρόνων. Κτισμένοι στο κέντρο περικλειστων οικοδομικών τετραγώνων του παραδοσιακού πολεοδομικού συνόλου της Κυριώτισσας, οριοθετούν μικρούς ιστορικούς πυρήνες αποτελώντας σημαντική μαρτυρία για την πολεοδομική οργάνωση των μεταβυζαντινών χρόνων και διασώζοντας παράλληλα την ανάμνηση των βυζαντινών γειτονιών. Ανήκουν ως επί το πλείστον στον τύπο της μικρής ξυλόστεγης βασιλικής και δέχονται επάλληλες επεμβάσεις από τους υστεροβυζαντινούς μέχρι και τους νεώτερους χρόνους⁵.

Είναι ωστόσο ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς τους μετασχηματισμούς και τους διαφορετικούς τρόπους προσαρμογής και επέκτασής τους, καθώς από το μονόχωρο ή το μονόχωρο με περίστωο ξυλόστεγο κτίσμα με ημιεξαγωνική κυρίως κόγχη, άλλοτε καθαιρούν τον έναν από τους μακρούς τοίχους και τον αντικαθιστούν όπως στην περίπτωση του αγίου Ανδρέα, ή τον καταργούν επεκτείνοντας τις διαστάσεις του ναού με τη μορφή ενός περιστώου όπως συμβαίνει στον άγιο Βλάσιο, άλλοτε διατηρούν τον ανατολικό αρχικό πυρήνα και επισκευάζουν όλο το υπόλοιπο τμήμα του ναού αυξάνοντας πιθανόν κατά πολύ τις διαστάσεις του σύμφωνα με το παράδειγμα του αγίου Σάββα ή ενσωματώνονται σε μεγαλύτερο κτίσμα με αποτέλεσμα η κόγχη του ιερού βήματος να αποτελεί τώρα το διακονικό του μεταγενέστερου ναού, όπως στην περίπτωση του ναού της Παναγίας Γοργοεπηκόου.

Ο ναός του αγίου Βλασίου των αρχών του 14^{ου} αι., επεκτείνει τον μονόχωρο πυρήνα στο δεύτερο μισό του αιώνα με την προσθήκη στοάς στη νότια πλευρά του, ενώ στο 16^ο αι. ο ωφέλιμος χώρος του διευρύνεται σημαντικά με την καθάιρεση του δυτικού και μέρους του βόρειου τοίχου του και την προσθήκη περιστώου και στις τρεις πλευρές του. Το αρχικό στρώμα τοιχογράφησης του ναού παρουσιάζει εικονογραφικές ομοιότητες και παράλληλες αισθητικές επιλογές με τη ζωγραφική στο ναό της Αναστάσεως του Χριστού, και έχει συνδεθεί στο παρελθόν με την καλλιτεχνική παραγωγή του Καλλιέργη, ενώ σύμφωνα με πρόσφατες απόψεις θεωρείται έργο τοπικού εργαστηρίου που εμπνέεται από την τέχνη του Καλλιέργη στο ναό του Χριστού και χρονολογείται στη δεκαετία 1320-1330.

Η Υπαπαντή ή Παναγούδα, εκκλησία με παλαιοχριστιανικό και βυζαντινό παρελθόν, φαίνεται ότι στο 14^ο αι. υπήρξε καθολικό μονής, στο οποίο σύμφωνα με σημείωμα του 1328 σε κώδικα της Εθνικής Βιβλιοθήκης κατέφυγε ο αγιορείτης μοναχός Ιλαρίων. Ο ναός στη σημερινή του μορφή είναι δίκλιτος με νάρθηκα, και στο εσωτερικό του διασώζει τοιχογραφίες

Άγιοι Ανάργυροι ενορίας Φανερωμένης, η Παναγία Βαλτεσινή της ενορίας Μητροπόλεως, ο Άγιος Δημήτριος, ενορίας Αγίου Δημητρίου (ΥΑ 16385/10-12-1964 - ΦΕΚ 30/Β/16-1-1965, Περί κηρύξεως ιστορικών διατηρητέων μνημείων εκκλησιών. «Χαρακτηρίζομεν ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία τας κάτωθι εκκλησίας κλ.π. της πόλεως Βεροίας:1) Άγιος Ανδρέας ενορίας Κυριωτίσσης (Ο.Τ. 59). 2) Γοργοεπήκοος ενορίας Κυριωτίσσης (Ο.Τ. 60). 3) Άγιος Βλάσιος (Ο.Τ. 58, 59, 68, 69). 4) Παναγούδα, ενορίας Κυριωτίσσης (Ο.Τ. 58). 5) Κυριώτισσα ενορίας Κυριωτίσσης (Ο.Τ. 58). 6) Συγκρότημα Τουρκικών λουτρών, ιδιοκτησίας Παπαδοπούλου, Τσαρούχα κλπ (Ο.Τ. 70). 7) Άγιοι Απόστολοι (Νέα Μητρόπολις) (Ο.Τ. 72). 8) Φανερωμένη (Ο.Τ. 72). 9) Αγία Άννα ενορίας Μητροπόλεως (Ο.Τ. 68) 10) Βαλτεσινή, ενορίας Μητροπόλεως (Ο.Τ. 68). 11) Άγιοι Ανάργυροι ενορίας Φανερωμένης (Ο.Τ. 67). 12) Άγιος Δημήτριος (Ο.Τ. 67).).

- 5 Οι πρωϊμότερες καταγραφές των ναών και της συνοικίας κατ' επέκταση, οφείλονται στις έρευνες των Delacoulonche και Struck, ενώ η πρώτη φωτογραφική τους τεκμηρίωση γίνεται από τον Γεώργιο Λαμπάκη τον δεκαπενταύγουστο του 1901, ο οποίος αποτυπώνει με το φακό του το ανατολικό τμήμα του μητροπολιτικού ναού των αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου και την τρίπλευρη κόγχη του σημερινού ναού του αγίου Σάββα Κυριωτίσσης. Ο ναός του αγίου Σάββα περιλαμβάνεται επίσης το 1916 στη μελέτη του G. Millet *L' école grecque dans l' architecture byzantine*. Από τότε και μέχρι την δεκαετία του '70, και τη δημοσίευση της Ιστορίας της Βεροίας από το Γ. Χιονίδη, οι ναοί της Κυριωτίσσης δεν είχαν απασχολήσει σχεδόν καθόλου το ενδιαφέρον των ερευνητών, ενώ τις δύο τελευταίες δεκαετίες το ενδιαφέρον για την περιοχή έχει αναθερμανθεί χάρη στις διδακτορικές διατριβές του Θ. Παπαζώτου.

του 15ου και 18ου αι.⁶

Ο ναός του αγίου Σάββα Κυριωτίσσης αποτελεί στη σημερινή του μορφή τρίκλιτη βασιλική με νάρθηκα και δίρριχτη στέγη ύστερα από τις νεωτερικές επεμβάσεις του 19ου αι. Ο ναός υπήρξε καθολικό μονής των μέσων του 14^{ου} με κτητόρισσα την Ξένη Παλαιολογίνα, μοναδικό πρόσωπο του οίκου των Παλαιολόγων στη Βέροια, το όνομα της οποίας σώζεται σε συντομογραφημένη επιγραφή στην κόγχη του ιερού βήματος. Από το υστεροβυζαντινό κτίσμα του 14ου αι. διατηρούνται ο ανατολικός τοίχος και οι διαχωριστικοί τοίχοι του ιερού, όπου διασώζονται τοιχογραφίες της αρχικής φάσης του.

Ο ναός του αγίου Ανδρέα, μικρή εκκλησία του 15^{ου} αι., κοντά στα τείχη της πόλης, πιθανόν, σύμφωνα με περιηγητή του 19^{ου} αι., και πολύ κοντά σε κάποια από τις πύλες της οχύρωσης, φαίνεται ότι διατήρησε από το αρχικό μονόχωρο σχήμα του 15^{ου} αι. μόνον τον βόρειο και ανατολικό τοίχο, ενώ οι τοιχογραφίες στην εξωτερική επιφάνεια του βόρειου τοίχου προϋποθέτουν την ύπαρξη ξύλινης πιθανόν στοάς κατά μήκος του. Περί το 1720 ο ναός επισκευάζεται διατηρώντας περίπου το αρχικό του σχήμα⁷, ενώ με τις εργασίες ανακαίνισης συνδέεται η αγιογράφηση του βόρειου και νότιου τοίχου του.

Από τον άγιο Ανδρέα ανηφορίζοντας στο γειτονικό οικοδομικό τετράγωνο και μετά στρίβοντας πάλι προς τη γραμμή της οχύρωσης φθάνουμε στη Παναγία τη Γοργοεπήκοο, άλλοτε μονόχωρο βυζαντινό ναό, που το 19^ο αι. ενσωματώνεται στο διακονικό τρίκλιτης βασιλικής με δίρριχτη στέγη. Διασώζει στο αρχαιότερο τμήμα του τοιχογραφίες του 15^{ου} αι. που χρονολογούν κατά κάποιο τρόπο και τη χρήση του ναού στην αντίστοιχη περίοδο.

Ανηφορίζοντας από την Παναγία Γοργοεπήκοο προς την οδό Ιεραρχών βρίσκουμε μέσα στην αυλή ενός βερροιώτικου σπιτιού το ναό των αγίων Αναργύρων των Μικρών, αποκτώντας σημαντική προσλαμβάνουσα για την εσωτερικότητα και την εγγύτητα αυτών των μνημείων με την καθημερινότητα των ανθρώπων που κατοικούσαν γύρω από αυτά. Ο ναός είναι μονόχωρος και ξυλόστεγος με υποτυπώδη νάρθηκα και διασώζει στο εσωτερικό του τοιχογραφίες του 1706⁸. Ο τοιχογραφικός του διάκοσμος σταματά απότομα λίγο πιο μπροστά από τη θέση του τέμπλου, καθιστώντας πιθανή αν και ασυνήθιστη μία μεταγενέστερη προέκτασή του προς τα ανατολικά.

Στο ανατολικό όριο της συνοικίας ο ναός του αγίου Δημητρίου υποδεικνύει με την αφιέρωσή του στο σωσίπολη μυροβλήτη άγιο της Θεσσαλονίκης τις στενές σχέσεις της Βέροιας με την συμβασιλεύουσα. Αποτελεί τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική με δίρριχτη στέγη, η οποία πρέπει να επιδέχθηκε μεταγενέστερες επεμβάσεις μεγάλης κλίμακας, όπως η κατεδάφιση του δυτικού τοίχου του κυρίως ναού και η κατασκευή γυναικωνίτη. Οι σωζόμενες τοιχογραφίες και η απόδοσή τους στον 16^ο αι. δίνουν το έναυσμα για μελέτη του συγκεκριμένου μνημείου⁹.

Στο κέντρο περίπου της συνοικίας, ο ναός της Παναγίας Βαλτεσινής αποτελεί μαζί και με τον άγιο Δημήτριο που αναφέρθηκε προηγουμένως, μνημείο που δεν διατηρεί ορατά τουλάχιστον ίχνη βυζαντινών και πρώιμων μεταβυζαντινών φάσεων. Έχει το σχήμα

6 Παπαζώτος Θ., *Η Βέροια και οι ναοί της (11^{ος} -18^{ος} αι.)*, Ιστορική και αρχαιολογική σπουδή των μνημείων της πόλης, Αθήνα 1994, σ. 76, 80, 110, 136, 160, 161, 162, 164, 177-178, 218, 219, 220, 233, 235, 239, 240, 269, 271, 275-277, 294, 295, 298. Θ. Παζαράς, *ΑΔ* 34 (1979), Χρονικά, σ. 313-314. Φ. Γ. Καραγιάννη, «Η Βέροια και η ευρύτερη περιοχή της στην περίοδο μετάβασης από την αρχαιότητα στο χριστιανικό κόσμο», *Γνωριμία με τη γη του Αλεξάνδρου, Η περίπτωση του Νομού Ημαθίας, Ιστορία – Αρχαιολογία, Πρακτικά Επιστημονικής Διημερίδας 7-8 Ιουνίου 2003*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 113-128, ειδ. σ. 117. Α. Πέτκος, «Τοπογραφία της Ημαθίας κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο», *Ημαθίας Μελετήματα*, Βέροια 2007, σ. 25-35, ειδ. σ. 30-32.

7 Παπαζώτος Θ., *Η Βέροια και οι ναοί της (11^{ος} -18^{ος} αι.)*, Ιστορική και αρχαιολογική σπουδή των μνημείων της πόλης, Αθήνα 1994, σ. 75-76, 80, 140, 160, 161, 162, 195-196, 218, 219, 220, 239, 240, 269, 271, 273-274, 276, 277, 294, 295.

8 Παπαζώτος Θ., *Η Βέροια και οι ναοί της (11^{ος} -18^{ος} αι.)*, Ιστορική και αρχαιολογική σπουδή των μνημείων της πόλης, Αθήνα 1994, σ. 76, 80, 136, 160, 161, 162, 164, 209-210, 219, 220, 238, 294, 295.

9 Παπαζώτος Θ., *Η Βέροια και οι ναοί της (11^{ος} -18^{ος} αι.)*, Ιστορική και αρχαιολογική σπουδή των μνημείων της πόλης, Αθήνα 1994, σ. 64, 79, 80, 154, 161, 162, 206, 219, 238, 282, 283, 285, 286.

τρίκλιτης βασιλικής με ξύλινους στύλους στο διαχωρισμό των κλιτών και μία κατεστραμμένη σχεδόν παράσταση του αγίου Αθανασίου, στο χώρο της Πρόθεσης, των αρχών του 18^{ου} αι. χρονολογεί μάλλον και το κτίσμα¹⁰.

Η περιήγηση στα ύστερα ρωμαϊκά, βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Κυριώτισσας ολοκληρώνεται με τους ναούς της Παναγίας Φανερωμένης και της μητρόπολης **των αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου**.

Η Παναγία Φανερωμένη, μολονότι υποκρύπτεται από νεωτερικές επεμβάσεις, φυλάει στο εσωτερικό της μία σημαντική παλαιολόγια εικόνα προσκύνημα της Παναγίας Φανερωμένης του τελευταίου τετάρτου του 13^{ου} αι.. Αποτελεί τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική, στην οποία αποκαλύφθηκαν έπειτα από σωστική επέμβαση τοιχογραφίες του 16ου-17ου αι.¹¹.

Ο μητροπολιτικός ναός των αγίων αποστόλων Πέτρου και Παύλου αποτέλεσε το «νέο» θρησκευτικό κέντρο της πόλης μετά την μετατροπή του βυζαντινού επισκοπικού ναού της Παλαιάς Μητρόπολης σε μουσουλμανικό τέμενος, διατηρώντας πιθανόν την αφιέρωση και την απόδοση τιμής του μεσοβυζαντινού επισκοπικού ναού στους αποστόλους Πέτρο και Παύλο. Δεν αποκλείεται η προγενέστερη εκκλησία στην οποία μεταφέρθηκε η επισκοπή, να ήταν αφιερωμένη στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου, υπόθεση αρκετά πιθανή εάν συσχετισθεί με την αφιέρωση του βορείου παρεκκλησίου του ναού στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου. Το κτίσμα έχει τη μορφή τρίκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής με διαδοχικές επεμβάσεις και ανακαινίσεις μέχρι τις μέρες μας. Οι πρώτες μαρτυρίες για το ναό ανάγονται στο 17ο αι. και αφορούν εργασίες επισκευής χωρίς την έγκριση των τουρκικών αρχών. Στα 1686 επισκευάζεται ο δυτικός τοίχος του, ενώ στον επόμενο αιώνα το 1728, στα χρόνια της αρχιερατείας του μητροπολίτη Ιωακείμ, χρονολογείται σύμφωνα και με τις επιγραφικές μαρτυρίες της δυτικής πρόσοψης ο τοιχογραφικός της διάκοσμος με τις παραστάσεις των τιμώντων πρωτοκορυφαίων αποστόλων και του Ευαγγελισμού¹² και φιλοτεχνούνται ο επισκοπικός θρόνος, ο άμβωνας και το ξυλόγλυπτο, επιχρυσωμένο τέμπλο.

Ολοκληρώνοντας την καταγραφή των θρησκευτικών μνημείων της συνοικίας κατανοούμε ακόμη περισσότερο την πολιτισμική και επιστημονική τους αξία, η οποία δεν αφορά μόνο τον σωζόμενο τοιχογραφικό διάκοσμο, αλλά επεκτείνεται και στα πεδία της χωροθέτησης και των μηχανισμών μετασκευής των μνημείων, προσφέροντας αφορμές για μεγαλύτερη εμβάθυνση και έρευνα.

10 Παπαζώτος Θ., *Η Βέροια και οι ναοί της (11^{ος} -18^{ος} αι.)*, Ιστορική και αρχαιολογική σπουδή των μνημείων της πόλης, Αθήνα 1994, σ. 80, 161, 162, 210, 219, 220, 238. Ελάχιστα ίχνη τοιχογραφιών με παραστάσεις μερικών αγίων του τέλους 16^{ου} – αρχών 17^{ου} αι. υπάρχουν στον νότιο τοίχο

11 Παπαζώτος Θ., *Η Βέροια και οι ναοί της (11^{ος} -18^{ος} αι.)*, Ιστορική και αρχαιολογική σπουδή των μνημείων της πόλης, Αθήνα 1994, σ. 80, 84, 89, 111, 161, 162, 206-207, 219, 238, 282, 283.

12 Γαβριηλίδης Θ., «Οι ελεγίες του νέου μητροπολιτικού ναού Βεροίας», *Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου Ο Απόστολος Παύλος και η Μακεδονία*, Βέροια 26-28 Ιουνίου 1996, Βέροια 1996, σ. 65 – 77. Μουτσόπουλος Ν., *Συμβολή στη μορφολογία της ελληνικής γραφής. Λεύκωμα βυζαντινών και μεταβυζαντινών επιγραφών*, Θεσσαλονίκη 1977. Παπαζώτος Θ., *Η Βέροια και οι ναοί της (11^{ος} – 18^{ος} αι.)*, Ιστορική και αρχαιολογική σπουδή των μνημείων της πόλης, Αθήνα 1994, σ. 64, 80, 84, 114, 132, 138, 147, 148, 150, 154, 156, 160, 161, 162, 164, 208-209, 215, 216, 219, 220, 231, 232, 238, 291. Σαββοπούλου – Κατσίκη Ξ., «Ο ναός των Πρωτοκορυφαίων αποστόλων Πέτρου και Παύλου», *Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου Ο Απόστολος Παύλος και η Μακεδονία*, Βέροια 26-28 Ιουνίου 1996, Βέροια 1996, σ. 177 – 217. Σταμούλης Σ., «Συμβολή εις τον κατάλογον των επισκόπων Βεροίας και Ναούσης», *Επετηρίς Μεσαιωνικού Αρχείου Ακαδημίας Αθηνών* 12 (1962), σ. 46-56. Χιονίδης Γ., *Ιστορία της Βέροιας*, β', Θεσσαλονίκη 1970, σ. 195.

ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Ολυμπία Μπέτσα, φιλόλογος – msc σημειωτικής

Οι δρόμοι της πόλης μεταπολεμικά – Τι έγραφαν οι τοπικές εφημερίδες

Η πόλη είναι οι άνθρωποι της, τα κτήρια της, τα δέντρα της, ο ουρανός της, το χώμα της, όλα τα ιδιαίτερα γνωρίσματα που διαμορφώνουν την ξεχωριστή φυσιογνωμία της. Η πόλη είναι και οι δρόμοι της.

Στη Βέροια οι περισσότεροι δρόμοι διαμορφώθηκαν μεταπολεμικά. Οι δύο κεντρικές οδικές αρτηρίες της, η Μητροπόλεως και η Βενιζέλου διανοίχτηκαν μετά το 1950, οπότε και η πόλη άρχισε να αποκτά σύγχρονη – για τα τότε δεδομένα – όψη. Ωστόσο, τις περισσότερες φορές τα αρχικά σχέδια άλλαζαν προκειμένου να εξυπηρετηθούν τα συμφέροντα των εκάστοτε αρχών και των ισχυρών και οικονομικά εύρωστων συμπολιτών μας, με αποτέλεσμα οι νεοανοιχθείσες οδοί να είναι στενές και μην μπορούν να εξυπηρετήσουν το σύνολο των αναγκών των συμπολιτών μας. Για την κατάσταση των δρόμων οι τοπικές εφημερίδες έγραφαν τότε:

ΟΔΟΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ: Ήταν η κεντρική οδός ήδη επί Οθωμανοκρατίας με ζωηρή εμπορική κίνηση. αποτελούσε σημείο συνάντησης, συναλλαγής και συναναστροφής των κατοίκων της πόλης. Μεταπολεμικά εξακολουθούσε να είναι η βασική οδική αρτηρία με διάφορα προβλήματα λόγω σκόνης και υπερβολικής κίνησης. Στις 19 Μαρτίου 1951 ο «Αστήρ Βερροίας» έγραφε σχετικά (βλ. εικόνα 1) και στις 26 Ιανουαρίου 1953 ο «Θαρραλέος» έκρουε τον κώδωνα του κινδύνου για τα συχνά αυτοκινητιστικά δυστυχήματα που συνέβαιναν στην οδό Κεντρικής (βλ. εικόνα 2).

ΟΔΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ: Η λεωφόρος Αθηνών – Θεσσαλονίκης ή αλλιώς Μητροπόλεως διανοίχθηκε μετά το 1951. Καθώς φαίνεται όμως, δεν ακολουθήθηκαν μέχρι τέλους του έργου τα αρχικά σχέδια. Ο «Θαρραλέος» έγραφε για την οδό Μητροπόλεως (βλ. εικ. 3 και 4).

ΟΔΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ: Η οδός από Νοσοκομείου εις Μοναρίφ ή από Νοσοκομείου εις Άγιον Αντώνιον ξεκίνησε να διανοίγεται από το 1954, οπότε πολλές οικίες έπρεπε να κατεδαφιστούν – το ίδιο συνέβη και κατά τη διάνοιξη της οδού Μητροπόλεως – όπως πληροφορούμαστε από την εφημερίδα Νίκη στις 15 Νοεμβρίου 1954 (βλ. εικόνα 5). Ωστόσο, όπως ήταν αναμενόμενο, υπήρχαν πιέσεις και διαμαρτυρίες αναφορικά με την τήρηση ή μη του αρχικού σχεδίου. Στις 31 Ιανουαρίου 1955 ο «Αστήρ Βερροίας» έγραφε σχετικά (βλ. εικόνα 6).

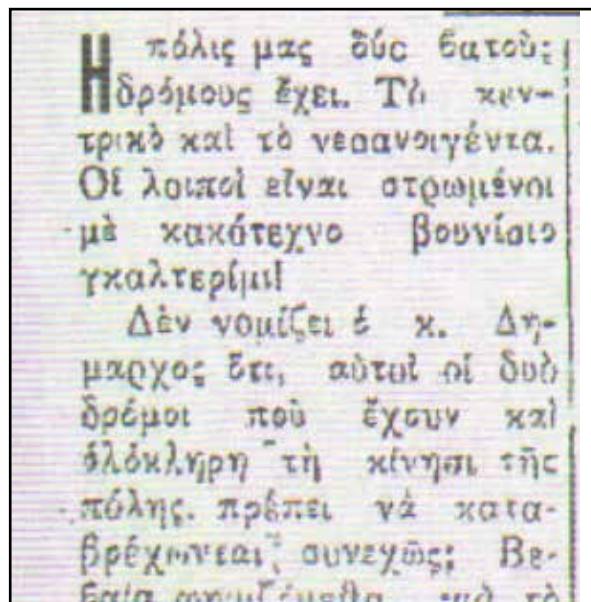
ΟΔΟΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ: Η οδός Ανοίξεως ήταν γνωστή ως η περιφερειακή οδός της πόλης. Δεν υπήρχαν πολλά σπίτια και αποτελούσε χώρο αναψυχής και περιπάτου για τους κατοίκους (βλ. εικ. 7 & 8).

ΟΔΟΣ ΜΠΟΤΣΑΡΗ: Η οδός Μπότσαρη, η άγουσα προς Πασά Κιόσκι, ξεκίνησε να επιδιορθώνεται μετά το 1963, όπως πληροφορούμαστε από την εφημερίδα: ο «Φρουρός της Ημαθίας» (βλ. εικ. 9).

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΟΔΩΝ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ: Μεταπολεμικά οι οδοί είχαν ήδη ονομασίες, χωρίς ωστόσο να υπάρχουν πινακίδες, όπως φαίνεται από το σχετικό άρθρο της εφημερίδας «Αστήρ Βερροίας» στις 28 Σεπτεμβρίου 1953 (βλ. εικ. 10).

ΑΣΦΑΛΤΟΣΤΡΩΣΕΙΣ ΟΔΩΝ: Οι οδοί ασφαλτοστρώθηκαν σταδιακά κατά το τέλος της δεκαετίας του 1960 (βλ. εικ. 11), ενώ παράλληλα προχωρούσαν τα έργα του Δήμου Βέροιας (βλ. εικ. 12).

Κάπως έτσι, διαμορφώθηκαν οι δρόμοι της πόλης μας, εν μέσω προβλημάτων και παραπόνων, ενώ έκτοτε δεν παύουν να ράβονται και να ξηλώνονται.

10

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

π. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, Μέλος Δ.Σ. της Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Επιγραφές του Μοναστηριού των Αγίων Πάντων Πιερίων (18^{ος} - 19^{ος} αι.)

Στη μνήμη του Θανάση Παπαζώτου

α. Εισαγωγικά

Παρά την πρόοδο των τελευταίων ετών στον τομέα της έρευνας της ιστορίας των μοναστηριών της επαρχίας της Βέροιας, οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι οι πληροφορίες που έχουν δει το φως της δημοσιότητας, μέχρι σήμερα, σχετικά με την ιστορία του μοναστηριού των Αγίων Πάντων Πιερίων (το οποίο βρίσκεται κοντά στο χωριό Παλατίτσια Ημαθίας), είναι σε αρκετά σημεία περιορισμένες, με αποτέλεσμα η εικόνα που διαθέτουμε, για την ιστορική του διαδρομή, να παρουσιάζει σημαντικά κενά.¹ Και αυτό οφείλεται, σε μεγάλο βαθμό, στο γεγονός ότι το μοναστήρι υπέστη κατά το παρελθόν αρκετές καταστροφές, με αποτέλεσμα να έχει, παράλληλα, αφανιστεί και ένας σημαντικός αριθμός πληροφοριών που σχετίζονται με την ιστορία του.

Σήμερα, από τις παλιές εγκαταστάσεις του μοναστηριού, σώζεται μόνο το καθολικό του, το οποίο, όμως, έχει υποστεί, στη διάρκεια του χρόνου, σημαντικές αλλοιώσεις. Εντούτοις, παρά το εύρος των μεταγενέστερων επεμβάσεων, στην αρχιτεκτονική εικόνα του ναού, είναι ευτύχημα το ότι έχει διασωθεί, στο εσωτερικό του, αρκετά μεγάλο μέρος των τοιχογραφιών του, οι οποίες χρονολογούνται, με ασφάλεια, μεταξύ των ετών 1746 – 1763, περίοδος που μητροπολίτης Βεροίας υπήρξε ο Σαμουήλ.

Το καλλιτεχνικό πρόγραμμα του καθολικού του μοναστηριού έχει αποδοθεί στο χρωστήρα ενός ανώνυμου καλλιτέχνη (ή εργαστηρίου) που αναλαμβάνει, κυρίως στο δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα, την αγιογράφηση αρκετών ναών (και φορητών εικόνων) της ευρύτερης περιοχής,² μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνονται οι ναοί του Χριστού Αντιφωνιτή στη Βέροια, της Αγίας Μαρίνας στο ομώνυμο χωριό, του αγίου Γεωργίου στο Μακροχώρι, του αγίου Αθανασίου στη Φυτειά.³

Η χρονολόγηση των τοιχογραφιών βασίζεται σε σχετική επιγραφή (βρέβιο) το οποίο σώζεται στην κόγχη της πρόθεσης του καθολικού, στην οποία αναγράφεται το όνομα του «αρχηγέος Σαμωήλ». Από τη συγκεκριμένη επιγραφή, στην οποία θα αναφερθούμε αναλυτικότερα

1 Η σημαντικότερη και πληρέστερη, μέχρι στιγμής, προσπάθεια παρουσίασης πτυχών της ιστορίας του μοναστηριού πραγματοποιήθηκε από τον Δημ. Παπάζη, στα 2004. Βλ. Δημήτριος Αγγ. Παπάζης, "Ιστορία της ιεράς μονής Αγίων Πάντων Πιερίων. Ανέκδοτες αρχαιακές μαρτυρίες στη διάρκεια των ετών 1814 – 1871", *Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής* 14 (2004) 191 – 220.

2 Πληροφορίες για το συγκεκριμένο καλλιτεχνικό εργαστήριο βλ. Αντώνης Β. Γκαλίσιος, "Η παράσταση του αγίου Νικολάου, στην πρόσοψη του ναού του αγίου Νικολάου της Γούρνας, στη Βέροια", *Μελετήματα Ημαθίας* 1 (2009) 255 – 310.

3 Βλ. Αγαθονίκη Τσιλιπάκου, *Η μνημειακή ζωγραφική στη Βέροια το 17^ο αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2002 (ανέκδοτη διδακτορική διατριβή). Η ίδια, "Η μνημειακή ζωγραφική στη Βέροια και την περιοχή της στην περίοδο της Τουρκοκρατίας", *Γνωριμία με τη γη του Αλεξάνδρου – Η περίπτωση του Νομού Ημαθίας*, Θεσσαλονίκη 2004, 177 – 198.

στη συνέχεια, αντλούμε αρκετές ενδιαφέρουσες πληροφορίες, τόσο για την ιστορία και την προσωπογραφία του μοναστηριού, όσο και για τη γενικότερη κοινωνική ιστορία της επαρχίας της Βεροίας, στα μέσα του 18^{ου} αιώνα.

Οι παλαιότερες σωζόμενες επιγραφές του μοναστηριού των Αγίων Πάντων Πιερίων βρίσκονται στην πρόθεση του καθολικού του, και ανήκουν στα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Πρόκειται για δύο βρέβια στα οποία καταγράφονται τα ονόματα συνδρομητών, οι οποίοι συνέβαλαν οικονομικά στην πραγματοποίηση της αγιογράφησης του ναού, κατά την περίοδο της αρχιερατίας του μητροπολίτη Βεροίας Σαμουήλ. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα των παραπάνω επιγραφών (βρέβιων) είναι το γεγονός ότι στο πρώτο από αυτά καταγράφονται τα ονόματα ανδρών συνδρομητών, ενώ στο δεύτερο γυναικών, κάτι που συνδέεται άμεσα με τις γενικότερες έμφυλες συμβάσεις και τις σχέσεις των φύλων που επικρατούν στη διάρκεια της Οθωμανικής περιόδου, ζήτημα για το οποίο επεξεργαζόμαστε εκτενέστερη μελέτη.

Παλαιότερα, υπήρχε στο καθολικό μία ακόμη επιγραφή, γραμμένη «σε δακτυλικό εξάμετρο», όπως αναφέρει ο μοναχός Πορφύριος Σιμωνοπετρίτης (σημερινός ηγούμενος του μοναστηριού Τιμίου Προδρόμου Βεροίας), η οποία όμως σήμερα δεν είναι διακριτή.⁴ Πιθανότατα να πρόκειται για επιγραφή που σχετιζόταν με την ολοκλήρωση του εικονογραφικού προγράμματος του καθολικού, κάτι όμως που δεν μπορεί, προς το παρόν, να επιβεβαιωθεί. Μελλοντική συντήρηση του εικονογραφικού διακόσμου του καθολικού, θα μπορούσε, ενδεχομένως, να μας προσφέρει επιπρόσθετες πληροφορίες.

Μία, ακόμη, κτιτορική επιγραφή, η οποία συντάχθηκε στις 9 Μαρτίου του 1837, μας πληροφορεί για την πραγματοποίηση ανακαινιστικών εργασιών, καθώς και για την ανέγερση νέων κτισμάτων στο μοναστήρι,⁵ κατά την περίοδο που μητροπολίτης Βεροίας ήταν ο Διονύσιος ο Λέριος και ηγούμενος της μονής των Αγίων Πάντων ο ιερομόναχος Διονύσιος, από το χωριό Γιαννουτά της Ελασσόνας.⁶

Άποψη του μοναστηριού των Αγίων Πάντων Πιερίων, κατά το έτος 1970
(φωτογραφία: Κλ. Τσούρκας)

4 Ο π. Πορφύριος αναφέρει σχετικά: «Κατά επιτόπια έρευνα, εντοπίστηκε κτητορική επιγραφή, σε δακτυλικό εξάμετρο, με αβεστωμένη όμως την χρονολογία, στο βορεινό παράθυρο του καθολικού, ενώ άλλη κτητορική επιγραφή χρονολογεί τα προσκτίσματα το 1837, επί ηγουμένου Διονυσίου, από το χωριό Γιαννουτά Ελασσόνας». Πορφύριος Μοναχός, «Μοναχισμός στα Πιέρια Ημαθίας», *Ιστοριογεωγραφικά* 7 (1997 – 98) 164 σημ. 19.

5 Βλ. Πορφύριος, «Μοναχισμός», ό.π., 164 σημ. 19.

6 Βλ. Βασίλειος Αχ. Ζαρχώνης, «Ηγούμενος Διονύσιος ο εκ Γιαννωτών καταγόμενος ιεράρχης της Ι. Μονής Αγίων Πάντων Ημαθίας», *Ελασσονίτικα Γράμματα* 5 (Δεκέμβριος 2001) 3. Παρεμπιπτόντως, σημειώνουμε ότι η αναφορά του Διονυσίου ως «ιεράρχη» δεν είναι ορθή, καθώς ο όρος ιεράρχης είναι ταυτόσημος με την έννοια του επισκόπου και όχι του ηγουμένου.

β. Οι επιγραφές (βρέβια) του μοναστηριού, της περιόδου του μητροπολίτη Βερούιας Σαμουήλ (1746 – 1763)

Όπως σημειώσαμε και προηγουμένως, στην πρόθεση του καθολικού του μοναστηριού σώζονται δύο επιγραφές (βρέβια) οι οποίες μας παρέχουν πληροφορίες σχετικά με ορισμένα πρόσωπα τα οποία συνδέονται με την κάλυψη των εξόδων που απαιτήθηκαν για την ολοκλήρωση του εικονογραφικού προγράμματος του ναού, στα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Στο πρώτο από αυτά, αναγράφονται τα ονόματα τριών κληρικών και τριάντα πέντε (35) λαϊκών ανδρών συνδρομητών (στο εξής θα αναφέρεται ως «βρέβιο των ανδρών»), ενώ στο δεύτερο, τα ονόματα δεκαέξι (16) γυναικών συνδρομητριών (στο εξής θα αναφέρεται ως «βρέβιο των γυναικών»).

Τα ονόματα των επιγραφών βρίσκονται μέσα σε οριοθετημένα εικονογραφικά πλαίσια, τα οποία περιβάλλονται από δύο εικονογραφικούς κίονες που επιστέφονται από καμπυλόσχημη «οροφή» με αψιδωτή απόληξη. Η διάταξη των γραμμάτων οριοθετείται από συγκεκριμένους οδηγούς, ενώ τα σημεία τονισμού τοποθετούνται στα μεσοδιαστήματα των περιθωρίων, που δημιουργούνται μεταξύ των κύριων οδηγών.

Στο «βρέβιο των ανδρών» κυριαρχεί η χρήση της μεγαλογράμματης γραφής, ενώ η μικρογράμματη χρησιμοποιείται μόνο για την απόδοση τίτλων ή αξιωμάτων («αρχιερέος», μοναχού ή ιερομονάχου, «ιερέος»). Αντίθετα, στο «βρέβιο των γυναικών» παρατηρείται σχεδόν ισοδύναμη χρήση και των δύο τύπων γραφής (μεγαλογράμματης και μικρογράμματης), γεγονός που πιθανότατα συνδέεται με το ύψος της δωρεάς που καταβλήθηκε από τις γυναίκες που αναγράφονται σε αυτό. Ενδεχομένως, το γεγονός αυτό, να αποτυπώνει, ακόμη, και τη θέση που κατείχε η καθεμία τους στην κοινωνική ιεράρχηση της επαρχίας της Βερούιας, στα μέσα του 18^{ου} αιώνα.

Σε αντίθεση με τη μικρογράμματη γραφή, στην οποία χρησιμοποιείται κοινό μέγεθος γραμμάτων, στη μεγαλογράμματη παρατηρούμε τη χρήση γραμμάτων ανόμοιου μεγέθους, γεγονός που αφενός αποσκοπεί στην εξοικονόμηση χώρου και αφετέρου προσβλέπει στο να αποδοθεί μεγαλύτερη διακοσμητικότητα στην επιγραφή. Τους ίδιους σκοπούς εξυπηρετεί, επίσης, και η χρήση αρκετών συμπλεγμάτων και συνενώσεων γραμμάτων, τα οποία ο γραφέας των επιγραφών χρησιμοποιεί στη μεγαλογράμματη γραφή του.

Ο χωρισμός των λέξεων – ονομάτων γίνεται με τη χρήση διαφόρων συμβόλων, τα οποία αποτελούν συνδυασμούς κουκίδων και μικρών οριζόντιων γραμμών (τελείες και παύλες). Η αναγραφή των ονομάτων περιορίζεται στο διαθέσιμο χώρο που οριοθετεί η κάθε σειρά της επιγραφής, χωρίς να εμφανίζονται περιπτώσεις συνέχισης λέξεων σε επόμενη γραμμή.

Ο τονισμός των λέξεων γίνεται με τη χρήση μίας απλής γραμμής (οξείας) πάνω από το φωνήεν της τονιζόμενης συλλαβής, η οποία τοποθετείται στα περιθώρια που δημιουργούνται μεταξύ των κύριων οδηγών των επιγραφών. Ο γραφέας των δύο επιγραφών δεν χρησιμοποιεί πνεύματα (εκτός από μία δασεία στο «βρέβιο των γυναικών»), σημεία στίξης ή άλλα διακοσμητικά στοιχεία, αν εξαιρέσουμε έναν σταυρό, στο «βρέβιο των ανδρών», ο οποίος αποτυπώνεται με τη χρήση τεσσάρων κουκίδων.

Η ορθογραφία και η σύνταξη των επιγραφών δεν ακολουθούν συγκεκριμένους κανόνες, δίνοντας την «εντύπωση ρευστής αντίληψης για τη γλώσσα», όπως εύστοχα έχει παρατηρηθεί στο παρελθόν ο αείμνηστος Θανάσης Παπαζώτος, κάτι το οποίο παρατηρείται και στις περισσότερες από τις επιγραφές της Βερούιας, μεταξύ του 16^{ου} και 18^{ου} αιώνα.⁷ Τα ονόματα παρατίθενται εκτός από τη γενική και σε άλλες πτώσεις, όπως σε ονομαστική ή αιτιατική, ακόμη και σε κλητική, γεγονός που αποτυπώνει παραστατικότερα, την παραπάνω αντίληψη για τη χρήση της γλώσσας.

Αν και οι προαναφερόμενες επιγραφές – βρέβια δεν διασώζουν συγκεκριμένες πληροφορίες για την ακριβή χρονολόγησή τους (όπως άλλωστε συμβαίνει και σε άλλες ανάλογες περιπτώσεις), εντούτοις η αναγραφή σε αυτές του ονόματος του μητροπολίτη Βερούιας Σα-

7 Βλ. Θανάσης Παπαζώτος, *Η Βερούια και οι ναοί της (11^{ος} – 18^{ος} αι.)*, Αθήνα 1994, 89.

μούηλ, μας επιτρέπει να χρονολογήσουμε σχετικά τη σύνταξή τους (και κατ' επέκταση και την ολοκλήρωση του εικονογραφικού προγράμματος στο καθολικό του μοναστηριού) στην περίοδο της αρχιερεΐας του μητροπολίτη Σαμουήλ, η οποία εκτίνεται μεταξύ των ετών 1746 – 1763.

γ. Τα πρόσωπα των επιγραφών (βρέβιων) του μοναστηριού (1746 – 1763)

Στα δύο βρέβια του καθολικού του μοναστηριού των Αγίων Πάντων Πιερίων, αναγράφονται τα ονόματα πενήντα τεσσάρων (54) προσώπων, τα οποία συνδέονται με την οικονομική ενίσχυση της πραγματοποίησης του εικονογραφικού προγράμματος του ναού, μεταξύ των ετών 1746 – 1763.

Το γεγονός αυτό, εκτός από το ότι μας επιτρέπει να σχηματίσουμε μία καθαρή εικόνα για τη χρονολόγηση του εικονογραφικού προγράμματος του καθολικού, μας δίνει, παράλληλα, τη δυνατότητα να εξάγουμε και ορισμένα ενδιαφέροντα στοιχεία και συμπεράσματα που σχετίζονται με την προσωπογραφία και την ιστορία του μοναστηριού (και κατ' επέκταση και της ευρύτερης περιοχής της Βέροιας) στα μέσα του 18^{ου} αιώνα.

ι) Το «βρέβιο των ανδρών»

Στο «βρέβιο των ανδρών» καταγράφονται τα ονόματα τριών κληρικών της περιόδου και τριάντα πέντε λαϊκών (ανδρών), οι οποίοι φαίνεται ότι, στην πλειονότητά τους, αποτελούσαν μέλη της «κοινωνικής ελίτ» της Βέροιας, στα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Η επιγραφή καταλαμβάνει έντεκα από τις δεκαεπτά σειρές της επιγραφής και παρουσιάζει ορισμένες φθορές – αλλοιώσεις, κυρίως από την έβδομη σειρά και μετέπειτα.

Πρώτος μεταξύ των τριών κληρικών εμφανίζεται ο «αρχιερέας Σαμουήλ», ο οποίος καταγόταν από τη Ρόδο. Διετέλεσε μητροπολίτης Βεροίας και Ναούσης στο διάστημα μεταξύ των ετών 1746 – 1763. Ενδιαφέρουσες πληροφορίες για το πρόσωπο και τη ζωή του μητροπολίτη αντλούμε από μία επιτύμβια πλάκα, που σήμερα φυλάσσεται στη συλλογή των Παλαιών Λουτρών της Βέροιας, η οποία διασώζει μία μακροσκελή επιγραφή γραμμένη σε λόγια γλώσσα.⁸ Κατά την περίοδο της αρχιερατίας του μητροπολίτη Σαμουήλ πραγματοποιήθηκαν ανακαινιστικές εργασίες και σε άλλους ναούς της επαρχίας της Βέροιας, όπως στο ναό του αγίου Νικολάου κοντά στο χωριό Τριπόταμος (Λοζίτσι).⁹

Αμέσως μετά από την αναγραφή του ονόματος του μητροπολίτη Σαμουήλ, ακολουθεί το όνομα του Βενεδίκτου, ο οποίος υπήρξε, προφανώς, μοναχός (ή ιερομόναχος) στο μοναστήρι των Αγίων Πάντων. Δυστυχώς, λόγω φθορών της επιγραφής, δεν διακρίνεται πλήρως η ιδιότητα του συγκεκριμένου προσώπου, καθώς είναι διακριτά μόνο τα γράμματα «-μοναχ-». Πιθανότερο φαίνεται το ενδεχόμενο να πρόκειται για μοναχό (και όχι ιερομόναχο) του μοναστηριού, καθώς ο χώρος που διατίθεται για την απόδοση της ιδιότητας του Βενεδίκτου, μάλλον δεν είναι επαρκής για την αναγραφή της λέξης «ιερομονάχου».

Κατά συνέπεια, μέσα από το «βρέβιο των ανδρών» του καθολικού των Αγίων Πάντων, μας δίνεται η δυνατότητα να συμπεράνουμε ότι, κατά την περίοδο της πραγματοποίησης του εικονογραφικού προγράμματος του ναού, συναντάται στο μοναστήρι ο μοναχός Βενέδικτος, ο οποίος αποτελεί και το παλαιότερο, μέχρι στιγμής, γνωστό πρόσωπο που μπορεί να συνδεθεί με την ιστορία του μοναστηριού.

Τελευταίος από τους κληρικούς, στο «βρέβιο των ανδρών», εμφανίζεται ο «ιερέας Δήμος».

⁸ Παπαζώτος, *Η Βέροια*, ό.π., 156 – 157.

⁹ Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, «Τεχνίτες και μάστορες στη Βέροια του 18^{ου} αιώνα. Ένα εργαστήριο αργυροχρυσοχοΐας και βιβλιοδεσίας και ένα οικοδομικό εργαστήριο στην οθωμανική Karaferia (μέσα 18^{ου} αιώνα)», *Χρονικά Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας Ε.Μ.Ι.Π.Η.* 9 (Απρίλιος – Ιούνιος 2010) 4 – 6.

Πρόκειται, προφανώς, για έγγαμο κληρικό της μητρόπολης Βεροίας και Ναούσης, ο οποίος συνέβαλε μαζί με τα υπόλοιπα πρόσωπα της επιγραφής στην πραγματοποίηση του εικονογραφικού προγράμματος, στο καθολικό του μοναστηριού. Με βάση τα μέχρι στιγμής δεδομένα, δυστυχώς, δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε με ασφάλεια τον συγκεκριμένο ιερέα με κάποιον γνωστό κληρικό της περιοχής, στα μέσα του 18^{ου} αιώνα.

Αμέσως μετά την αναγραφή των ονομάτων των τριών κληρικών, συναντούμε τα βαπτιστικά ονόματα τριάντα πέντε ανδρών συνδρομητών. Αν και η ασφαλής ταύτισή τους με πρόσωπα που μας είναι ήδη γνωστά από άλλες πηγές δεν είναι πάντοτε εύκολη υπόθεση, εντούτοις, έχουμε την άποψη ότι, για ορισμένα από αυτά, μπορούμε να σχηματίσουμε μία περισσότερο ολοκληρωμένη εικόνα, καθώς μας δίνεται η δυνατότητα να παρακολουθήσουμε ορισμένες πτυχές της δράσης τους, ως συνδρομητών και σε άλλους ναούς της επαρχίας της Βέροιας, στα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Ορισμένα από τα παραπάνω ονόματα εμφανίζονται στην επιγραφή περισσότερες από μία φορές, γεγονός που κάνει το έργο της ταύτισής τους, με άλλα πρόσωπα της ίδιας περιόδου, ακόμη δυσκολότερο.

Στη συνέχεια, θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε και να συσχετίσουμε (όπου αυτό μας είναι δυνατό) τα πρόσωπα που αναγράφονται στο «βρέβιο των ανδρών» με άλλα πρόσωπα της ίδιας εποχής, τα οποία αναλαμβάνουν να συνδράμουν στην πραγματοποίηση ανακαινιστικών και καλλιτεχνικών εργασιών σε διάφορους ναούς της Βέροιας (και της ευρύτερης περιοχής), στα μέσα του 18^{ου} αιώνα.

Ακριβός: Το συγκεκριμένο όνομα αναγράφεται δύο φορές στο «βρέβιο των ανδρών», στην πέμπτη και όγδοη σειρά, σε κλητική πτώση. Πρόκειται για ιδιαίτερα διαδεδομένο όνομα του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα, το οποίο συναντούμε σε έγγραφα, επιγραφές και επιτύμβιους σταυρούς της επαρχίας της Βέροιας και της ευρύτερης περιοχής.

Αντώνης: Με το όνομα αυτό εμφανίζονται τρία πρόσωπα στο «βρέβιο των ανδρών», στην ένατη, δέκατη και ενδέκατη σειρά, σε γενική πτώση. Δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε τα συγκεκριμένα πρόσωπα με άλλους γνωστούς συνδρομητές της ίδιας περιόδου.

Αποστόλης: Το όνομά του αναγράφεται στην πέμπτη σειρά του «βρέβιου των ανδρών», σε γενική πτώση. Πρόκειται για ιδιαίτερα σύνθετο όνομα της περιόδου, στην επαρχία της Βέροιας. Για το λόγο αυτό δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε το συγκεκριμένο πρόσωπο με άλλους συνδρομητές της ίδιας περιόδου.

Γεωργάκης, Γεωργής: Με το όνομα αυτό εμφανίζονται τρία από τα πρόσωπα που αναγράφονται στο «βρέβιο των ανδρών» των αγίων Πάντων. Στις αρχές του 18^{ου} αιώνα, κατά το έτος 1726, συναντούμε τον αφιερωτή Γεώργιο υιό του Δημήτρη στο ναό του Παντοκράτορα Βέροιας.¹⁰ Δεν αποκλείεται το συγκεκριμένο πρόσωπο να ταυτίζεται με κάποιο από τα τρία πρόσωπα του βρέβιου των Αγίων Πάντων.

Γιάννης: Με το όνομα αυτό εμφανίζονται στο «βρέβιο των ανδρών» τέσσερα πρόσωπα, σε γενική πτώση, στην έκτη, ένατη και δέκατη σειρά. Στη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα, με το όνομα Ιωάννης εμφανίζονται ως συνδρομητές δύο ακόμη πρόσωπα, σε βρέβια των ναών του Παντοκράτορα και της Παναγίας Παλαιοφορίτισσας στη Βέροια.¹¹

Γιράκης: Το όνομά του αναγράφεται στην ενδέκατη σειρά του «βρέβιου των ανδρών» σε ονομαστική πτώση. Με το όνομα αυτό εμφανίζεται στο «βρέβιο των γυναικών» και μία από τις συνδρομήτριες του καθολικού, η Γιράκου (στην οποία αναφερόμαστε εκτενέστερα παρακάτω), σύζυγος, προφανώς, του συγκεκριμένου δωρητή. Κατά πάσα πιθανότητα, πρόκειται για μέλος της γνωστής οικογένειας της Βέροιας της Οθωμανικής περιόδου, η οποία φαίνεται να ανάγει την καταγωγή της στα Βυζαντινά χρόνια.¹²

Δημήτρης: Το όνομά του αναγράφεται στην ενδέκατη σειρά του «βρέβιου των ανδρών»

¹⁰ Παπαζώτος, *Η Βέροια*, ό.π., 140.

¹¹ Παπαζώτος, *Η Βέροια*, ό.π., 151 – 152.

¹² Κατά την Ύστερη Βυζαντινή περίοδο συναντάμε στη Βέροια το επίθετο «Ιερακάριος», παραφθορά του οποίου θεωρούμε ότι αποτελεί το επίθετο «Γεράκης». Βλ. Γεώργιος Χ. Χιονίδης, *Ιστορία της Βέροιας*, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1970, 97, 100.

σε γενική πτώση. Δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε με ασφάλεια το συγκεκριμένο πρόσωπο με άλλους συνδρομητές της ίδιας περιόδου. Με το όνομα αυτό εμφανίζονται αρκετοί, ακόμη, συνδρομητές σε ναούς της Βέροιας του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα. Κατά την ίδια περίοδο, το όνομα αυτό χρησιμοποιείται από αρκετά μέλη της αρχοντικής οικογένειας της Βέροιας των Βικέλα – Μπικέλλα.¹³

Δήμος: Το όνομα αυτό εμφανίζεται δύο φορές στο «βρέβιο των ανδρών» σε γενική και αιτιατική πτώση, στην έκτη και όγδοη σειρά. Με το ίδιο όνομα εμφανίζεται ένας αφιερωτής, του πρώτου μισού του 18^{ου} αιώνα, σε βρέβιο του ναού της Παναγίας Παλαιοφορίτισσας.¹⁴

Ζάχος: Αναγράφεται στην έκτη σειρά του «βρέβιου των ανδρών» σε γενική πτώση. Δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε το συγκεκριμένο πρόσωπο με άλλους συνδρομητές της ίδιας περιόδου. Πρόκειται για διαδεδομένο όνομα της Βέροιας του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα.

Θωμάς: Το όνομά του αναγράφεται στην ένατη σειρά του «βρέβιου των ανδρών» σε γενική πτώση. Ο Αντώνης Γκαλίτσιος δημοσιεύει έναν αξιόλογο συγκεντρωτικό πίνακα, στον οποίο παρουσιάζονται επιγραφές του 18^{ου} αιώνα από ναούς της Βέροιας, στους οποίους εμφανίζονται ως συνδρομητές πρόσωπα με το όνομα «Μανουήλ» και «Θωμάς».¹⁵

Κυριάκος: Το όνομά του αναγράφεται στην έβδομη σειρά του «βρέβιου των ανδρών» σε γενική πτώση. Δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε το συγκεκριμένο πρόσωπο με άλλους συνδρομητές της ίδιας περιόδου.

Κώνστας: Εμφανίζεται στο βρέβιο δύο φορές, στην τέταρτη και δέκατη σειρά, σε γενική πτώση («Κώνστα»). Με το ίδιο όνομα εμφανίζεται ένας αφιερωτής φορητών εικόνων του ναού των μεγάλων αγίων Αναργύρων της Βέροιας, κατά τα έτη 1730 και 1734.¹⁶

Μανώλης: Με το όνομα αυτό εμφανίζονται στο «βρέβιο των ανδρών» έξι πρόσωπα. Το γεγονός ότι πρόκειται για όνομα το οποίο κατά τη διάρκεια του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα είναι ιδιαίτερα διαδεδομένο, μεταξύ των μελών της χριστιανικής Κοινότητας της Βέροιας, δυσχεραίνει σε μεγάλο βαθμό την προσπάθεια ταύτισης των προσώπων αυτών με άλλα της ίδιας περιόδου. Σχετικά με πρόσωπα που φέρουν το όνομα «Μανουήλ» και εμφανίζονται σε επιγραφές του 18^{ου} αιώνα, κατατοπιστικός είναι ο κατάλογος του Αν. Γκαλίτσιου, στον οποίο αναφερόμαστε και προηγουμένως.¹⁷

Μαργαρίτης: Το όνομά του αναγράφεται στην τέταρτη σειρά του «βρέβιου των ανδρών» σε γενική πτώση. Με βάση τα στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε το συγκεκριμένο πρόσωπο με άλλους συνδρομητές της ίδιας περιόδου. Πρόκειται για διαδεδομένο όνομα της επαρχίας κατά την εξεταζόμενη εποχή.

Μιχάλης: Το όνομά του αναγράφεται αμέσως μετά από τον ιερέα Δήμο, σε γενική πτώση (Μιχάλη). Δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε το συγκεκριμένο πρόσωπο με άλλους συνδρομητές της ίδιας περιόδου.

Νίκος: Το όνομά του αναγράφεται στην ένατη σειρά του «βρέβιου των ανδρών» σε γενική πτώση. Κατά το 1726 κάποιος χριστιανός, με το ίδιο όνομα, εμφανίζεται ως αφιερωτής σε επιγραφή του ναού του Παντοκράτορα της Βέροιας.¹⁸

Παναγιώτης: Το όνομά του αναγράφεται στη δωδέκατη σειρά του «βρέβιου των ανδρών» σε γενική πτώση. Δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε το συγκεκριμένο πρόσωπο με άλλους συνδρομητές της ίδιας περιόδου.

Στέφανος: Αναγράφεται στην έκτη σειρά της επιγραφής, σε κλητική πτώση. Με το όνομα «Στεφανής» και «Στέφος» συναντούμε δύο ακόμη πρόσωπα στις αρχές του 18^{ου} αιώνα, σε επιγραφές των ναών Παναγίας Παλαιοφορίτισσας και αγίου Νικολάου της Γούρνας στη Βέροια.¹⁹

13 Βλ. Γιώργος Χ. Χιονίδης, *Η αρχοντική οικογένεια της Βέροιας των Μπικέλλα – Βικέλα*, Βέροια 2006, 26 – 27.

14 Παπαζώτος, *Η Βέροια*, ό.π., 152.

15 Γκαλίτσιος, «Η παράσταση του αγίου Νικολάου», ό.π., 292 – 293.

16 Παπαζώτος, *Η Βέροια*, ό.π., 151, 153.

17 Γκαλίτσιος, «Η παράσταση του αγίου Νικολάου», ό.π., 292 – 293.

18 Παπαζώτος, *Η Βέροια*, ό.π., 142.

19 Παπαζώτος, *Η Βέροια*, ό.π., 152.

Στόλιος: Το όνομά του αναγράφεται στην ενδέκατη σειρά του «βρέβιου των ανδρών» σε αιτιατική πτώση. Πιθανότατα πρόκειται για υποκοριστικό του «Αποστόλης». Δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε το συγκεκριμένο πρόσωπο με άλλους συνδρομητές της ίδιας περιόδου.

Χριστόδουλος: Το όνομά του αναγράφεται στην όγδοη σειρά του «βρέβιου των ανδρών» σε κλητική πτώση. Δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε το συγκεκριμένο πρόσωπο με άλλους συνδρομητές της ίδιας περιόδου. Αποτελεί διαδεδομένο όνομα της περιοχής, κυρίως κατά τον 19^ο αιώνα.

ii) Το «βρέβιο των γυναικών»

Στο «βρέβιο των γυναικών» αναγράφονται τα ονόματα δεκαέξι γυναικών συνδρομητριών του μοναστηριού. Καταλαμβάνει έξι από τις δεκαεπτά σειρές της επιγραφής και παρουσιάζει ορισμένες φθορές, κυρίως στην πέμπτη και έκτη σειρά της. Τα ονόματα των τριών πρώτων σειρών αποδίδονται με τη χρήση μεγαλογράμματης γραφής, ενώ των υπόλοιπων τριών με τη χρήση μικρογράμματης.

Στη συνέχεια, θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε αναλυτικότερα τις γυναίκες συνδρομήτριες της επιγραφής, επιχειρώντας, όπου αυτό μας είναι δυνατό, να προβούμε σε συσχετισμούς με άλλες συνδρομήτριες της ίδιας περιόδου.

Ανάστου: Το όνομά της αναγράφεται στην πρώτη σειρά του «βρέβιου των γυναικών» των Αγίων Πάντων, σε ονομαστική πτώση. Πρόκειται για υποκοριστικό του ονόματος «Αναστασία», το οποίο είναι ιδιαίτερα διαδεδομένο στην επαρχία της Βέροιας, του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα. Δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε το συγκεκριμένο πρόσωπο με άλλες συνδρομήτριες της ίδιας περιόδου.

Ανθού: Το όνομά της αναγράφεται στην έκτη σειρά του «βρέβιου των γυναικών», σε ονομαστική πτώση. Δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε το συγκεκριμένο πρόσωπο με άλλες συνδρομήτριες της ίδιας περιόδου.

Γηράκου: Το όνομά της αναγράφεται στην πέμπτη σειρά του «βρέβιου των γυναικών», σε ονομαστική πτώση. Ταυτίζεται, πιθανότατα, με την αφιερώτρια Γιράκω, η οποία στα 1727 συνδράμει στην πραγματοποίηση καλλιτεχνικών εργασιών στο βόρειο και νότιο εξωτερικό τοίχο του βυζαντινού ναού του Χριστού της Βέροιας.²⁰

Δημητρου: Το όνομά της αναγράφεται στην έκτη σειρά του «βρέβιου των γυναικών», σε ονομαστική πτώση. Δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε το συγκεκριμένο πρόσωπο με άλλες συνδρομήτριες της ίδιας περιόδου.

Δούκενα: Το όνομά της αναγράφεται στην τέταρτη σειρά του «βρέβιου των γυναικών», σε γενική πτώση. Κατά τη διάρκεια του 18^{ου} και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα μας είναι γνωστή με το όνομα αυτό η πρεσβυτέρα Δούκενα, σύζυγος του εφημέριου της Παναγίας Δεξιάς παπά Αποστόλη.²¹ Προφανώς πρόκειται για μέλος της γνωστής αρχοντικής οικογένειας της Βέροιας, από τη Βυζαντινή ακόμη περίοδο.

Κούζου: Το όνομά της αναγράφεται στην τέταρτη σειρά του «βρέβιου των γυναικών», σε γενική πτώση. Δεν αποκλείεται να ταυτίζεται με την «γαληνοτάτη κυρά Κουζηνή», η οποία συνδράμει στα 1718 στην πραγματοποίηση ανακαινιστικών έργων στο ναό του αγίου Γεωργίου του άρχοντος Γραμματικού στη Βέροια.²² Προφανώς, πρόκειται για μέλος μίας ακόμη αρχοντικής οικογένειας της Βέροιας, που ανάγει την καταγωγή της στη Βυζαντινή εποχή.

Κυραντού: Το όνομά της αναγράφεται στην έκτη σειρά του «βρέβιου των γυναικών», σε ονομαστική πτώση. Δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε το συγκεκριμένο πρόσωπο με άλλες

20 Παπαζώτος, *Η Βέροια*, ό.π., 142.

21 Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, «Αρχαιακές πληροφορίες για το μοναστήρι της Υπαπαντής Νάουσας (Έξω Υπαπαντής) στις αρχές του 19^{ου} αιώνα», *Χρονικά Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας Ε.Μ.Ι.Π.Η.* 17 (Μάιος – Αύγουστος 2012) 29 – 32.

22 Παπαζώτος, *Η Βέροια*, ό.π., 138 – 139.

συνδρομήτριες της ίδιας περιόδου.

Κυριακού: Το όνομά της αναγράφεται στην πέμπτη σειρά του «βρέβιου των γυναικών», σε γενική πτώση. Δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε το συγκεκριμένο πρόσωπο με άλλες συνδρομήτριες της ίδιας περιόδου.

Μαρούδα: Το όνομά της αναγράφεται στη δεύτερη σειρά του «βρέβιου των γυναικών», σε γενική πτώση. Θεωρούμε ότι μπορεί να ταυτιστεί με την αφιερώτρια Μαρούδα, η οποία στα 1727 συνδράμει στην πραγματοποίηση καλλιτεχνικών εργασιών στο βόρειο και νότιο εξωτερικό τοίχο του βυζαντινού ναού του Χριστού της Βέροιας.²³ Η ίδια, προφανώς, αναγράφεται και σε βρέβιο του πρώτου μισού του 18^{ου} αιώνα, στο ναό της Παναγίας Παλαιοφορίτισσας.²⁴

Μπάλκου: Αναγράφεται πρώτη στο «βρέβιο των γυναικών», σε γενική πτώση. Θεωρούμε ότι πρόκειται για παραφθορά του ονόματος της γνωστής και από άλλες πηγές «αρχόντισσας» της Βέροιας Πάλκως Καζασκέρinas, η οποία εμφανίζεται ως συνδρομήτρια ναών της Βέροιας από το δεύτερο μέχρι και το τρίτο τέταρτο του 18^{ου} αιώνα. Κατά το έτος 1727, συνδράμει στην πραγματοποίηση του εικονογραφικού προγράμματος στους εξωτερικούς τοίχους του βυζαντινού ναού του Χριστού,²⁵ καθώς και στον ναό της Παναγίας Παλαιοφορίτισσας της Βέροιας.²⁶ Η ίδια εμφανίζεται ως αφιερώτρια αρκετών εκκλησιαστικών αντικειμένων σε ναούς των τμημάτων αγίων Αναργύρων και Μεγάλου Σωτήρος της Βέροιας.²⁷

Σκαρλάτη: Το όνομά της αναγράφεται στην τρίτη σειρά του «βρέβιου των γυναικών», σε ονομαστική πτώση. Με το όνομα «Σκαρλάτος» εμφανίζεται ένας ιερέας του δεύτερου μισού του 18^{ου} αιώνα, σε βρέβιο του μεταβυζαντινού ναού αγίου Αθανασίου Φυτειάς, το οποίο χρονολογείται στην περίοδο αρχιερατίας του μητροπολίτη Βεροίας Δορωθέου (1763 – 1769). Επίσης, με το όνομα αυτό μας είναι γνωστός, στη διάρκεια της ίδιας περιόδου, ο γραμματέας του επισκόπου Καμπανίας Θεόφιλου Παπαφίλη, Γεώργιος Σκαρλάτος. Πιθανότατα πρόκειται για «αρχοντική» οικογένεια της επαρχίας, μέλη της οποίας κατείχαν υψηλές θέσεις στην κοινωνική διαστρωμάτωση της εποχής.

Στάμου: Το όνομά της αναγράφεται στην τρίτη σειρά του «βρέβιου των γυναικών», σε ονομαστική πτώση. Πιθανότατα πρόκειται για υποκοριστικό του ονόματος «Σταματία – Σταμάτα». Με το όνομα αυτό (Σταμάτα) εμφανίζεται μία αφιερώτρια η οποία συνδράμει στην πραγματοποίηση του καλλιτεχνικού προγράμματος των εξωτερικών τοίχων του βυζαντινού ναού του Χριστού της Βέροιας, στα 1727. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το συγκεκριμένο πρόσωπο εμφανίζεται ταυτόχρονα και ως «κλησιατόρισσα», δηλαδή νεωκόρος του παραπάνω ναού.²⁸ Η ίδια, προφανώς, εμφανίζεται στο πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα και σε βρέβιο του ναού της Παναγίας Παλαιοφορίτισσας της Βέροιας.²⁹

Στηνινιώ: Το όνομά της αναγράφεται στην πέμπτη σειρά του «βρέβιου των γυναικών», σε ονομαστική πτώση. Δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε το συγκεκριμένο πρόσωπο με άλλες συνδρομήτριες της ίδιας περιόδου.

Χρυσάννα: Το όνομά της αναγράφεται στη δεύτερη σειρά του «βρέβιου των γυναικών» των Αγίων Πάντων, σε γενική πτώση. Δεν είμαστε σε θέση να ταυτίσουμε το συγκεκριμένο πρόσωπο με άλλες συνδρομήτριες της ίδιας περιόδου.

23 Παπαζώτος, *Η Βέροια*, ό.π., 144, 145.

24 Παπαζώτος, *Η Βέροια*, ό.π., 152.

25 Παπαζώτος, *Η Βέροια*, ό.π., 142, 144.

26 Παπαζώτος, *Η Βέροια*, ό.π., 152. Ο Θ. Παπαζώτος, κατά τη μεταγραφή της επιγραφής (βρέβιου) της Παναγίας Παλαιοφορίτισσας, αποδίδει το όνομα της συγκεκριμένης αφιερώτριας ως «Μπάμκο», διαβάζοντας το γράμμα «λ» ως «μ».

27 Βλ. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, «Οι «κατάρες» των διαθηκών, των επιγραφών και των ενθυμήσεων παλαιτύπων βιβλίων της επαρχίας Βέροιας, κατά την περίοδο της Οθωμανοκρατίας», *Πολιτιστικά Δρώμενα* 43 (Μάρτιος – Μάιος 2007) 25. Ο ίδιος, «Τεχνίτες και μάστορες στη Βέροια του 18^{ου} αιώνα», ό.π., 5 σημ. 8.

28 Παπαζώτος, *Η Βέροια*, ό.π., 144.

29 Παπαζώτος, *Η Βέροια*, ό.π., 152.

Το «βρέβιο των ανδρών» στην πρόθεση του καθολικού του μοναστηριού

Το «βρέβιο των γυναικών» στην πρόθεση του καθολικού του μοναστηριού

δ. Η κτιτορική επιγραφή του ηγουμένου Διονυσίου, του 1837

Στο υπέρθυρο της δυτικής εισόδου του καθολικού του μοναστηριού των Αγίων Πάντων, υπήρχε (μέχρι πριν από μερικά χρόνια) και μία ακόμη κτιτορική επιγραφή, εγχάρακτη σε μάρμαρο, η οποία μας πληροφορούσε για την πραγματοποίηση ανακαινιστικών έργων, τόσο στο ναό, όσο και στις υπόλοιπες εγκαταστάσεις του μοναστηριού. Δυστυχώς, σήμερα η επιγραφή αυτή δεν είναι διακριτή, καθώς φαίνεται ότι, έχει καλυφτεί (κατά πάσα πιθανότητα) με σοβά, κατά τη διάρκεια των επεμβάσεων στην εξωτερική τοιχοποιία του ναού, που πραγματοποιήθηκαν, σταδιακά, την τελευταία εικοσαετία.

Η συγκεκριμένη επιγραφή μας παραδίδεται, κατά ευτυχή συγκυρία, μέσω ενός απόγραφου, το οποίο δημοσίευσε κατά το έτος 1977 ο καθηγητής Νικόλαος Μουτσόπουλος, στο έργο του «Συμβολή στη μορφολογία της ελληνικής γραφής. Λεύκωμα βυζαντινών και μεταβυζαντινών επιγραφών».³⁰ Επίσης, αρκετά χρόνια αργότερα, ο Β. Ζαρζώνης δημοσιεύει και μία φωτογραφία της εξεταζόμενης επιγραφής, στο περιοδικό «Ελασσονίτικα Γράμματα».³¹

Η επιγραφή είναι γραμμένη σε δέκα σειρές, οι οποίες βρίσκονται στοιχισμένες σε ένα νοητό παραλληλόγραμμο πλαίσιο. Το σύνολο του κειμένου της επιγραφής είναι γραμμένο

³⁰ Ν. Μουτσόπουλος, *Συμβολή στη μορφολογία της ελληνικής γραφής. Λεύκωμα βυζαντινών και μεταβυζαντινών επιγραφών*, Θεσσαλονίκη 1977, 240.

³¹ Ζαρζώνης, «Ηγούμενος Διονύσιος ο εκ Γιαννωτών», ό.π., 3

σε μεγαλογράμματη γραφή, ενώ ελάχιστα μόνο γράμματα της μικρογράμματης παρεμβάλλονται μεταξύ ορισμένων λέξεων, με κύριο σκοπό την εξοικονόμηση χώρου.

Ορισμένες προσπάθειες μεταγραφής της, επιχειρήθηκαν κατά το παρελθόν από τους Κλεόβουλο Τσούρκα³² και Δημήτριο Παπάζη³³, οι οποίες, ωστόσο, παρουσιάζουν αρκετά σφάλματα και ελλείψεις. Για το λόγο αυτό κρίνεται απαραίτητη η επαναπροσέγγιση του κειμένου της, το οποίο μεταγράφουμε ως εξής: « + IC XC | NI KA | + ANHΓEPΘH A'YTH | H ΠEPIOXH, KA'I TA ΠEΝ | TE KEΛΛIA, EΠI APXIE | PEOC TOY ΠANIEPΩTATOY AΓIou | BEPPOIas KYPIOY ΔIONYCIOY, | K(AI) HΓOMENou TOY EYΛA | BECTATOY EN IEPOMONAXou,(sic) | KYPIOY ΔIONYCIOY, TOY EK | KΩMHΣ ΓIANNOTTA EE EΛAC | CΩNOC · 1837 · MAPTIOY · 9 · »

IC XC
NI KA
+ ANHΓEPΘH A'YTH
H ΠEPIOXH, KA'I TA ΠEΝ
TE KEΛΛIA, EΠI APXIE
PEOC TΩ ΠANIEPΩTATΩ AΓIΩ
BEPPOI KYPIOY ΔIONYCIOY,
K(AI) HΓOMENΩ TΩ EYΛA
BECTATΩ EN IEPOMONAXΩ,(sic)
KYPIΩ ΔIONYCIOY, TΩ EK
KΩMHΣ ΓIANNOTTA EE EΛAC
CΩNOC · 1837 · MAPTIOY · 9 ·

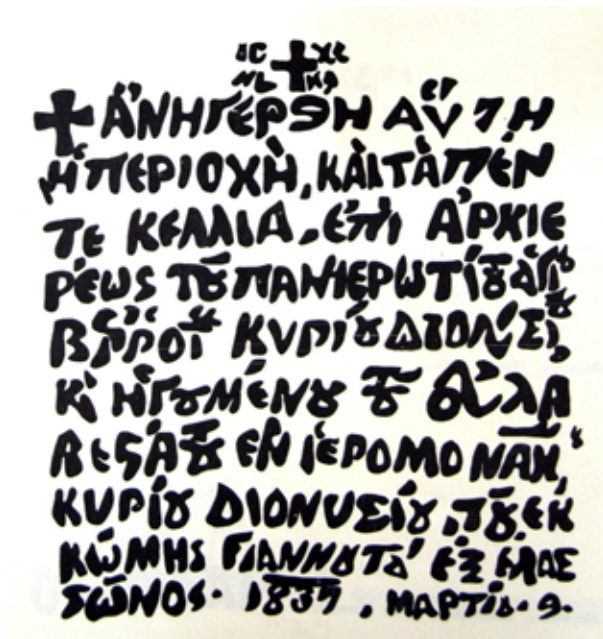
Σύμφωνα, λοιπόν, με τη συγκεκριμένη επιγραφή, πληροφορούμαστε ότι κατά την περίοδο της αρχιερατίας του μητροπολίτη Βεροίας και Ναούσης Διονυσίου του Λερίου (1831 – 1848) και της ηγουμενίας του ιερομόναχου Διονυσίου από το χωριό Γιαννουτά της Ελασσόνας,³⁴ πραγματοποιήθηκαν στο μοναστήρι ανακαινιστικά έργα, τα οποία περιελάμβαναν την επέκταση του καθολικού του μοναστηριού (πιθανότατα πρόκειται για επέκταση του χαγιατιού), καθώς και την ανέγερση «πέντε κελιών», τα οποία προορίζονταν για να καλύψουν τις ανάγκες διαμονής των μοναχών. Δεν αποκλείεται να πρόκειται για την ίδια πτέρυγα που βρισκόταν δυτικά του καθολικού, στη θέση όπου σήμερα βρίσκονται οι νέες εγκαταστάσεις που φιλοξενούν την τραπεζαρία και άλλους βοηθητικούς χώρους του μοναστηριού, φωτογραφία της οποίας έχει δημοσιεύσει, τον Φεβρουάριο του 1970, ο Κλεόβουλος Τσούρκας, στο περιοδικό «Μακεδονική Ζωή».

Έχουμε την άποψη ότι τα ανακαινιστικά έργα αυτής της περιόδου συνδέονται με την προσπάθεια επαναλειτουργίας του μοναστηριού, το οποίο φαίνεται να έχει εγκαταλειφθεί μετά από την επανάσταση του 1822 και τις καταστροφές που προκάλεσαν τα οθωμανικά στρατεύματα σε οικισμούς και μοναστήρια της επαρχίας Βεροίας και Ναούσης. Ωστόσο, η άποψη αυτή, θεωρούμε ότι θα πρέπει να επανεξεταστεί συνδυαστικά και με άλλες πηγές, κάτι που ευελπιστούμε να πραγματοποιήσουμε σε μελλοντική μας μελέτη. Προς το παρόν, κατατίθεται ως μία πρώτη εκτίμηση, με βάση τα δεδομένα που έχουμε στη διάθεσή μας.

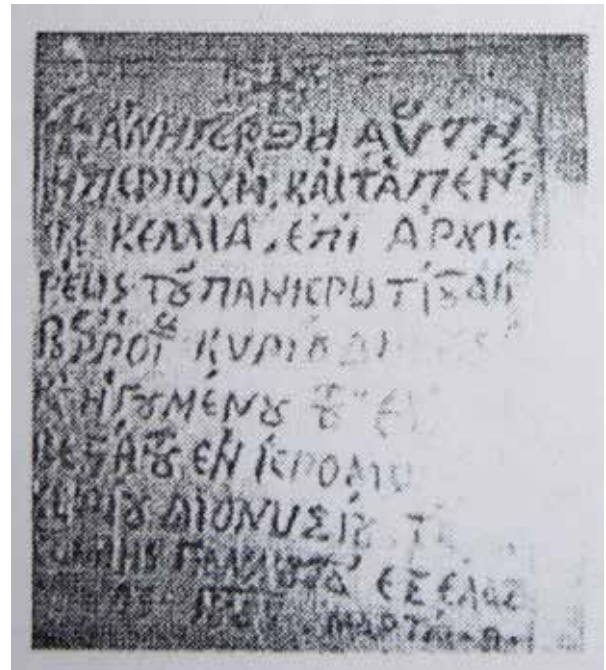
32 Η μεταγραφή του Τσούρκα έχει ως εξής: «Ανηγέρθη αὕτη ἡ περιοχὴ καὶ τὰ πέντε κελλιά ἐπὶ Ἀρχιερέως τοῦ Πανιερωτάτου Ἀγίου ἀνδρός κυρίου Διονυσίου καὶ ἡγουμένου τοῦ Ἀλεβιζάτου ἐν Ἱερομονάχοις κυρίῳ Διονυσίῳ τοῦ ἐκ κώμης Γιαννουῦτα ἐξ Ἑλασσῶνος 1837, Μαρτίου 9». Βλ. Κλεοβ. Τσούρκας, «Προσκύνημα στους Αγίους Πάντας – Το Ζάλογγο της Μακεδονίας», *Μακεδονική Ζωή* 45 (Φεβρουάριος 1970) 10.

33 Η μεταγραφή του Παπάζη, από την οποία απουσιάζουν τρεις (σχεδόν ολόκληρες) σειρές του κειμένου της επιγραφής (προφανώς πρόκειται για, μη εσκεμμένη, αβλεψία ή για τυπογραφικό λάθος), αναφέρει τα εξής: «Ανηγέρθη αὕτη ἡ περιοχὴ καὶ τὰ πέντε κελλιά ἐπὶ Ἀρχιερέως τοῦ Πανιερωτάτου Ἀγίου Βερόριας κυρίου Διονυσίου τοῦ ἐκ κώμης Γιαννουῦτα ἐξ Ἑλασσῶνος· 1837 Μαρτίου 9». Από την παραπάνω μεταγραφική προσπάθεια απουσιάζουν οι σειρές 6, 7 και 8. Βλ. Παπάζης, «Ιστορία της ιεράς μονής Αγίων Πάντων Πιερίων», ό.π., 196.

34 Πληροφορίες για τη δράση του ηγουμένου Διονυσίου στην επαρχία Βεροίας και Ναούσης βλ. Παπάζης, «Ιστορία της ιεράς μονής Αγίων Πάντων Πιερίων», ό.π., 191 – 199.

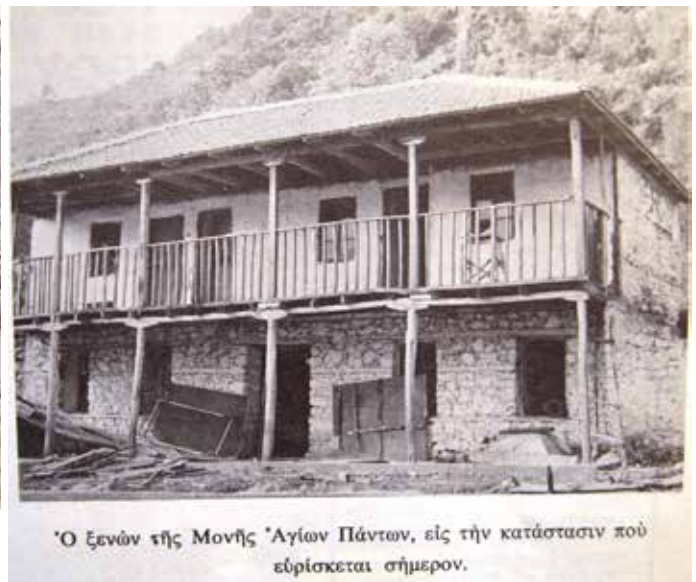
Απόγραφο της επιγραφής του 1837
(Ν. Μουτσόπουλος, 1977)

Φωτογραφία της επιγραφής του 1837
(Β. Ζαρχώνης, 2001)

Κατά την επίσκεψη του Κλ.
Τσούρκα στο μοναστήρι (1970)

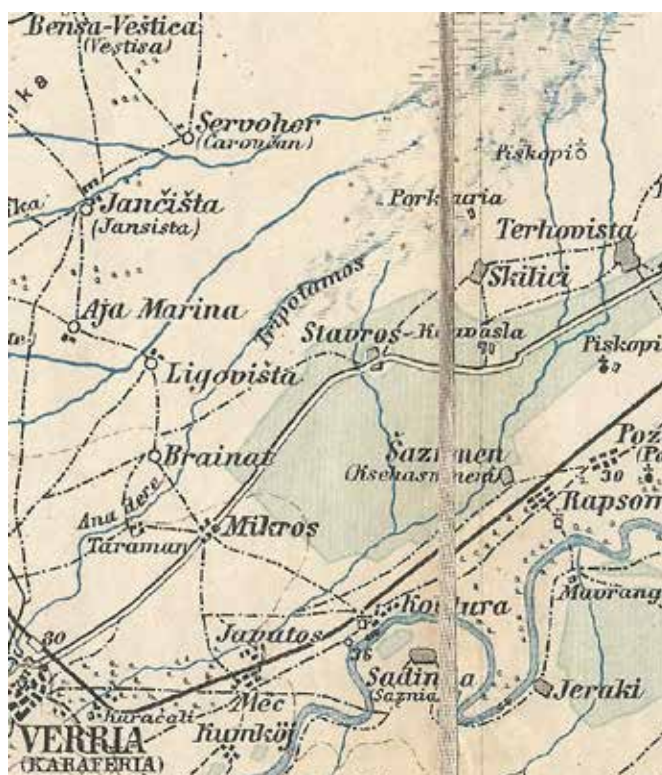
(φωτογραφία: Κλ. Τσούρκας, 1970)

ΤΑ ΦΟΥΜΛΟΥΚΙΩΤΙΚΑ

Ιωάννης Μοσχόπουλος, δικηγόρος - ερευνητής

Ο παλιός νερόμυλος της Επισκοπής (Βέροιας) το 1811

Στη διαθήκη του χριστιανού της Βέροιας Χατζή-Κύρκου που συντάχθηκε στις 5 Φεβρουαρίου 1811 και βρίσκεται καταχωρημένη σε κώδικα της μητρόπολης Βεροίας (προκειμένου να διασφαλισθεί το κύρος της) αναφέρεται ότι «... παραστάς ο χατζή κύρκος μετά των θυγατέρων του πανάγιως, / πολύχρως, και μηγδαλιάς, ιδίοις αυτών χείλεσιν ομολόγησαν ότι, / οικιοθελώς και αβιάστως αφιέρωσαν εις το μοναστήριον της παναγίας του / μελισίου, ένα τέταρτον της πέτρας του μύλου οπού εξουσίαζεν ο χατζί / κύρκος, ο οποίος μύλος είναι εις την επισκοπήν εις τα σύνορα της τρι / χοβίτζιστας και σκυλίτζι, και έχει συντρόφους εις αυτήν την πέτραν / τον χριστοδουλάκιν ανεψιόν παραμέρα (sic ;) και θεοδωράκιν γαμπρόν / του αυτού χατζί κύρκου, όθεν από της σήμερα και εις το εξής, είναι / του μοναστηρίου του μελισίου το παρόν τέταρτον της πέτρας, και δεν έχει τινάς / των συγκενών του να ενωχλήση το μοναστήριον, ... αωια' : φενρουαρίου : ε' :». (Βουδούρης 2012: π.

2012: π. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, «Πληροφορίες για δύο μοναστήρια στο Βέρμιο και τον κάμπο της Ημαθίας, κατά την οθωμανική περίοδο (18ος-19ος αι.)», *Μελετήματα Ημαθίας*, τ. 3 (2011), Βέροια 2012, σελ. 175-291.)

Από αυτό το κείμενο διαθήκης, σε συνδυασμό με πληροφορίες που συνέλεξα από προφορικές μαρτυρίες κατοίκων της Επισκοπής (Βέροιας) μπορούμε να αντλήσουμε χρήσιμα συμπεράσματα για τον παλιό νερόμυλο της Επισκοπής.

Στην κτηματική περιοχή του χωριού Επισκοπή (Βέροιας), στα όρια μεταξύ των κτηματικών περιοχών της Τριχοβίστας (: σημερινό Καμποχώρι Ημαθίας) και Σκυλίτσι (σημερινή περιοχή Καλοχωρίου Ημαθίας), υπήρχε νερόμυλος στις αρχές του 19^{ου} αιώνα τουλάχιστον. Ο μύλος κινούνταν με το νερό ενός (ανώνυμου) μικρού ποταμού, που από το Βέρμιο κι ανάμεσα από τη δυτική πλευρά της Βέροιας και το Καράτσαλι κατέβαινε ορμητικά στον κάμπο, περνούσε βόρεια του Διαβατού, εισέρχονταν στο δάσος Σουφουλίου, νοτιοδυτικά της Ξεχασμένης ένας κλάδος του έφευγε βόρεια προς τον Βάλτο (δυτικά του Σταυρού), η κύρια κοίτη του συνέχιζε σε βορειοανατολική κατεύθυνση, περνούσε βορειοδυτικά της Ξεχασμένης, έστριβε σε πιο

βορειοανατολική κατεύθυνση, δυτικά της Επισκοπής ένας κλάδος του πήγαινε βόρεια ανάμεσα από το Σκυλίτσι και την Τριχοβίστα, αλλά ο τελικός κλάδος του συνέχιζε παράλληλα προς την αμαξιτή οδό (νότια αυτής) βόρεια της Επισκοπής και βορειοανατολικά του χωριού έστριβε βόρεια με κοίτη που διερχόταν δυτικά από τον οικισμό της Τριχοβίστας και χύνονταν στη νότια κοίτη του Βάλτου (βλ. χάρτη σε Μοσχόπουλος 2004, σ. 102).

Η ύπαρξη της θέσης εκείνου του παλιού μύλου επιβεβαιώθηκε από μαρτυρίες σημερινών κατοίκων της Επισκοπής. Ο Βασίλης Κ. Μανωλόπουλος, (γεννημένος το 1925), ανέφερε στις 12-03-2013, ότι «Στην Επισκοπή ερχόταν ένα «αγώι» (:κοίτη μικρού ποταμού) από την Ξεχασμένη και γυρνούσε τον μύλο. Ο μύλος ήταν πολύ παλιός. Τον θυμάμαι που ήταν ερείπιο, φτειγμένος με παρόπετρες». Ο ίδιος μαζί με την Κατερίνα Β. Μουλοπούλου, στις 19-8-2013 μου υπέδειξαν ότι η θέση αυτού του νερόμυλου ήταν στα βορειοανατολικά της Επισκοπής (που τότε βρισκόταν στη θέση γύρω από το ναό της Αγίας Αικατερίνης), μετά την τοποθεσία «τσαίρια» ή «μουριές», στη θέση «ζουρνόκλαβος» ή «παλιόμυλος», πριν από τις θέσεις «καρούτα» και «λάκα». Ο ίδιος ποταμός μάλλον κινούσε μύλους και σε άλλα χωριά.

Στα τέλη του 18^{ου} ή στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ο χριστιανός της Βέροιας Χατζή Κύρκος και ο (αγνώστου ονόματος) αδελφός του κατείχε από ένα δεύτερο εξ αδιαιρέτου από την «πέτρα» του νερόμυλου της Επισκοπής. Η λέξη «παραμέρα», που χρησιμοποιείται στο κείμενο της διαθήκης, νομίζω πως πρέπει να δηλώνει τη συμφωνία τους να λειτουργεί και εκμεταλλεύεται ο καθένας τους τον μύλο «μέρα παρά μέρα», ως πρακτικός τρόπος κάρπωσης των ισωμερών εξ αδιαιρέτου δικαιωμάτων τους στο μύλο. Ο ίδιος τρόπος εκμετάλλευσης του μύλου συνεχίστηκε κι όταν τον αδελφό του διαδέχθηκε (ίσως λόγω θανάτου ή ειδικής διαδοχής) ο ανεψιός του, Χριστοδουλάκης. Όταν δε ο Χατζή Κύρκος μεταβίβασε στον σύζυγο της κόρης του - γαμπρό του, Θεοδωράκη (προφανώς λόγω προικός) το ήμισυ των από 50% εξ αδιαιρέτου δικαιωμάτων του, τα δικαιώματα του Χατζή Κύρκου περιορίστηκαν στο ¼ εξ αδιαιρέτου.

Ο Χατζή Κύρκος, βαίνοντας προς τη δύση του βίου του, ήθελε, όταν θα έφτανε σε ηλικία που δεν θα μπορούσε να αυτοσυντηρηθεί, να μεταβεί ως μοναχός στο μοναστήρι της Παναγίας του Μελισσίου, που (τουλάχιστον από το 1745) βρισκόταν στο Βέρμιο, πλησίον του χωριού Κουστοχώρι (Βουδούρης 2012, σ. 176 επ.), προκειμένου να γηροκομηθεί εκεί. Στα πλαίσια αυτά αποφάσισε να μεταβιβάσει το ¼ των εξ αδιαιρέτου δικαιωμάτων του στο μύλο της Επισκοπής, ώστε ακολούθως το μοναστήρι να του εξασφαλίσει τη στέγαση και τη διατροφή του, μέχρι το τέλος της ζωής του. Ο Χατζή Κύρκος εμφανίστηκε ενώπιον των «κληρικών και αρχόντων» της Βέροιας, συνοδευόμενος από τις κόρες του Πανάγιω, Πολύχρω και Μυγδαλιά και δήλωσε ότι αφιερώνει στο μοναστήρι της Παναγίας του Μελισσίου «ένα τέταρτο της πέτρας του μύλου», που κατείχε στην Επισκοπή, με συνεταίρους τον ανεψιό του Χριστοδουλάκη κατά ½ εξ αδιαιρέτου (παραμέρα) και τον γαμπρό του Θεοδωράκη κατά ¼ εξ αδιαιρέτου.

Η διαθήκη συντάχθηκε στις 5.2.1811 και υπογράφηκε από τέσσερις συγγενείς του, καθώς και από οκτώ προκρίτους της Βέροιας. Συνεπώς, εάν εκτελέστηκε η πιο πάνω διαθήκη, μετά τον θάνατο του διαθέτη, το μοναστήρι του Μελισσίου υπήρξε κάτοχος και διαχειριστής του προαναφερθέντος ιδανικού μεριδίου στο μύλο, από τον οποίο απολάμβανε έσοδα για τις ανάγκες συντήρησης και λειτουργίας του. (Βουδούρης 2012, σ. 193 επ.)

Βέβαια η με επιμονή επαναλαμβανόμενη στο κείμενο της διαθήκης αναφορά, ότι τα δικαιώματα του Χατζή Κύρκου και των συνεταίρων του αφορούσαν (μόνο) «την πέτρα του μύλου», μάλλον μας υποχρεώνει να εικάσουμε, ότι το κτίσμα του μύλου και η έκτασης γης στην οποία αυτός ήταν κτισμένος, αλλά και τα δικαιώματα χρήση των υδάτων του ποταμού για την κίνησή του, ίσως να ανήκαν σε άλλον ιδιοκτήτη (πιθανότατα στο οθωμανό τιμαριούχο ή τσιφλικούχο του χωριού Επισκοπή;).

Κλείνοντας αυτό το άρθρο, θέλω να ευχαριστήσω τον π. Αθανάσιο Βουδούρη για την εργασία που έχει κάνει για τη δημοσίευση αποσπασμάτων του αρχείου της Ι. Μ. Βεροίας-Ναούσης-Καμπανίας, από την οποία μπορούμε να αντλούμε πολύτιμες πληροφορίες για την τοπική ιστοριογραφία και να εκφράσω την ευχή να ξεκινήσει σύντομα η συστηματική μεταγραφή και δημοσίευση των από τον 18ο αι. αρχείων της μητρόπολής μας. (Βουδούρης 2012, σ. 175 επ., 192 επ.,)

ΤΑ ΝΑΟΥΣΑΙΙΚΑ

Χρήστος Σ. Ζάλιος, εκπαιδευτικός

Τα Λευκάδια Νάουσας (2^ο μέρος) Περίοδος τουρκοκρατίας

Την περίοδο της τουρκοκρατίας (στις αρχές 19ου αιώνα) συναντάμε τα Λευκάδια με το όνομα Γκολεσιάνι. Το χωριό είναι τσιφλίκι¹ στο μουνδινλίκι της Νάουσας η οποία διοικητικά υπάγεται στον καζά της Βέροιας του σαντζακίου (αργότερα Βιλαετίου) Θεσσαλονίκης.

Δυστυχώς πληροφορίες από περιηγητές ξένους ή Έλληνες, δεν έχουμε για το Γκολεσιάνι, πιθανότατα γιατί το χωριό δεν ήταν πάνω στο δρόμο τους ή ήταν πολύ μικρό για να το επισκεφθούν. Η παλαιότερη γραπτή αναφορά για το χωριό με αυτό το όνομα είναι από τον Ευστάθιο Στουγιαννάκη, τον ιστορικό της Νάουσας.

Το Γκολεσιάνι² το έτος 1804, είναι τσιφλίκι του πρόκριτου της Νάουσας Ζαφειράκη Θεοδοσίου Λογοθέτη. Οι χριστιανοί κάτοικοί του εργάζονται στο τσιφλίκι ως κολλήγοι. Η έκτασή του εάν παρέμεινε ανέπαφο (όπως είναι και το πιθανότερο) έως το 1913 που το κατέγραψε ο Π. Δεκάζος ήταν περίπου 5.000 τουρκικά στρέμματα³. Από αυτά ενώ τα 3000 ήταν καλλιεργήσιμη έκταση, καλλιεργούνταν συστηματικά μόνο 1600-1750 στρέμματα.

Το Γκολεσιάνι στα χέρια του Αλή Πασά

Ο Στουγιαννάκης στο βιβλίο του Ιστορία της πόλεως Ναούσης, αναφέρεται στις πολεμικές επιχειρήσεις των Αλβανών του Αλή Πασά στην περιοχή της Νάουσας τον Ιανουάριο του 1804. Ο Αλή Πασάς μετά από πολιορκία 4,5 μηνών καταλαμβάνει τη Νάουσα και ο Ζαφειράκης εγκαταλείποντας την πόλη περνάει από το τσιφλίκι του στο Γκολεσιάνι από όπου παίρνει άλογα για να ταξιδέψει στη Θεσσαλονίκη:

«Ούτω την 4ην Ιουλίου (1804), περί το μεσονύκτιον εγκαταλιπών (ο Ζαφειράκης) την σύζυγόν του, τον δετή υιόν του Φίλιππον και την 4ετή θυγατέρα του Ευθυμίαν, μετά των 26 φίλων του ήνοιξε την κρυφίαν βορεινήν πύλην της πόλεως, διήλθεν απαρατήρητος την παρά τον Αγιον Γεώργιον και Αλώνια φρουράν των Αλβανών, κατήλθεν εις το ρυάκιον Σιασιάκι δι' ατραπών και εκείθεν κατηνθνήθη εις το Γκολισιάνι (το χωρίον τούτο κείμενον μίαν ώραν προς ανατολάς της πόλεως ήτο κτήμα του Ζαφειράκη), έλαβεν εκείθεν μόνον τέσσαρας ίππους και εσπενυσμένως διηνθνήθη εις Γενιτσά και μετά τινας ώρας εις Θεσσαλονίκην». (Στουγιαννάκης, σελ.98).

Οι περιφέρειες Βεροίας και Ναούσης υπόκεινται στον Αλή Πασά⁴ μέχρι το Μάρτιο του

1 Κυρίως από το ΙΗ' αιώνα εμφανίζεται ο θεσμός του τσιφλικιού. Δημιουργούνται από ιδιώτες μεγάλα χτήματα που δεν έχουν σχέση με τους περιορισμούς του τιμαριωτικού δικαίου και μπορούν πλέον, να μεταβιβαστούν, να πουληθούν και να κληρονομηθούν.

2 Στουγιαννάκης Ευστάθιος, Ιστορία της πόλεως Ναούσης, Εν Εδέσση 1924, σελ. 98.

3 Το τουρκικό στρέμμα υπολογίζεται 1600x1600 μέτρα, ενώ το βασιλικό 1.000x1.000. Εάν μετατρέψουμε τα 5.000 τουρκικά στρέμματα σε βασιλικά, τότε έχουμε 8.000 στρέμματα. Η σημερινή έκταση των Λευκαδίων είναι 8.576 στρέμματα. Εύλογα μπορούμε να υποθέσουμε ότι η έκταση του τσιφλικιού μάλλον έχει παραμείνει ως είχε από το 1804 μέχρι σήμερα, γιατί τα τσιφλίκια συνήθως άλλαζαν ιδιοκτήτη αλλά όχι και έκταση).

4 Ο Αλή Πασάς το Μάρτιο του 1804 έλαβε το αξίωμα του Γενικού Επόπτη της Ρούμελης (Ρούμελη Ντερμπεντάτ Ναζαρετή) και τον τίτλο του Σερασκέρη (στρατάρχου) της Ρούμελης. Ήδη (1804) ο Αλής ασκεί εξουσία Γεν. Επόπτη των Δερβενίων επί της Ηπείρου, Νοτίου Αλβανίας, Θεσσαλίας και Δυτικής Μακεδονίας, λαμβάνοντας τον ουλουφέν του (Επιχορήγηση) από τους καζάδες Βεροίας και Ναούσης ως Βαλής της Ρούμελης. Και από μεν τη Βέροια ελάμβανε 6.000 γρόσια από δε τη

1820 και καταβάλλουν στον Αλή, τον ετήσιο φόρο «Ουλουφέν», όπως αναφέρεται στους ετήσιους ισολογισμούς τους φερόμενους ως Σιτζήλια, Ιεροδικαστικούς κώδικες του αρχείου Βερόιας. Ο φόρος αυτός μόνο για τη Νάουσα ήταν 4.000 γρόσια.

Ήδη από το 1804 ο Αλή άρχισε να αρπάζει περιουσίες μουσουλμάνων και χριστιανών τοποθετώντας στα τσιφλίκια που καταλάμβανε δικούς του επιστάτες (Σουμπασήδες). Τα τσιφλίκια καλλιεργούνταν από χριστιανούς ραγιάδες και τα εισοδήματά τους τα έστελναν οι Σουμπασήδες στον Αλή.

Σε σημείωμα του αείμνηστου δάσκαλου του γένους Φιλητά, περιέχεται μακρύς κατάλογος όλων των τσιφλικιών του Αλή Πασά και των γιών του. Αυτόν τον κατάλογο δημοσίευσε ο Π. Αραβαντινός στο βιβλίο του Ιστορία Αλή Πασά του Τεπελενλή (1895). Στον κατάλογο αυτό φαίνονται ως τσιφλίκια του Αλή Πασά στην επαρχία Βοδενών τα παρακάτω : Μακεδονία - Β' Βοδενά : Τέχοβο, Ποζάρτσικο, Μπλάντοβο, Τσαρκόβιανη, Πότι, Γκολεσιάνι, Όσλιανη, Ντερζίλοβο, Περισιόρι, Κουτσούφλιανη, Ζαμπιρδένιο, Τερησίνα, Κρυτζίλη.

Η Έδεσσα (Βοδενά) καταλήφθηκε από τον Αλή Πασά το 1798 και είναι πάρα πολλά τα χωριά της που σύμφωνα με τον Φιλητά έγιναν τσιφλίκια του Αλή.

Το Γκολεσιάνι που αν και ανήκε στον Καζά της Έδεσσας ήταν τσιφλίκι του Πρόκριτου της Νάουσας Ζαφειράκη, πέρασε στα χέρια του Αλή Πασά μετά την κατάληψη της Νάουσας από τους Αλβανούς, που έγινε το 1804.

Μετά την κατάληψη της Νάουσας και των γύρω χωριών από τον Αλή Πασά, ο Ζαφειράκης έφυγε για επτά χρόνια από την πόλη (από το 1804 έως το 1811). Στις 21 Ιουλίου του 1811 επέστρεψε θριαμβευτικά στη Νάουσα και μετά από μερικές μέρες ο τότε άρχοντας της πόλης Διαμαντής Μπέρσος σε γενική συνέλευση των πολιτών, υπέβαλε την παραίτησή του και ανακηρύχτηκε παμψηφεί νέος άρχοντας ο Ζαφειράκης. Δεν μας είναι γνωστό εάν μαζί με την εξουσία πήρε πίσω και όλη την περιουσία του, πράγμα που είναι πολύ πιθανόν, οπότε σ' αυτήν την περίπτωση ήρθε πάλι στην κατοχή του το τσιφλίκι του στο Γκολεσιάνι. Είναι γνωστό ότι ο Αλή πασάς το Φεβρουάριο του 1812 απέσυρε τους Αλβανούς του από την πόλη της Νάουσας κράτησε όμως τα τσιφλίκια στα γύρω χωριά μέχρι και το 1820. Εάν λοιπόν ο Ζαφειράκης δεν ξαναπήρε στην κατοχή του το Γκολεσιάνι το 1811, τότε σίγουρα το ξαναπήρε το 1820.

Η καταστροφή του 1822

Την Κυριακή της Ορθοδοξίας του 1822 η Νάουσα επαναστατεί κατά των Τούρκων και συμπαρασύρει και όλα τα χωριά της περιοχής ορεινά και πεδινά. Εναντίον της επαναστατημένης πόλης στέλνεται ο Στρατάρχης Μεχμέτ Εμίν Εμπού Λουμπούτ. Η μοίρα των κατοίκων των χωριών γύρω από τη Νάουσα είναι στενά συνδεδεμένη με την πόλη, γι' αυτό και πολλοί από τους κατοίκους των χωριών συμμετέχουν στον αγώνα της επαναστατημένης Νάουσας.

Ο οπλαρχηγός από τα χωριά του κάμπου Αργύριος Καραμπατάκης με το πρωτοπαλικάρό του τον Τσέρνο-Πέτρη στρατολόγησαν 140 χωρικούς από τα ανατολικά χωριά του κάμπου της Νάουσας (Κοπανό, Κάτω Κοπανό, Βέστιτσα, Γιάντσιστα, Γκολεσιάνι κλπ).

Δυστυχώς όπως μας είναι γνωστό η επανάσταση καταπνίγηκε και είχε τραγική κατάληξη για τη Νάουσα και τα γύρω χωριά. Στις 13 Απριλίου στίφη στρατού κατά διαταγή του στρατάρχη Αβού Λουβούτ, εξόρμησαν στα γύρω χωριά, - και είτε έλαβαν μέρος στην επανάσταση είτε όχι, - απογύμνωσαν τα σπίτια από όσα πράγματα άφησαν κατά τη φυγή τους οι κάτοικοι, τα κατέσκαψαν ψάχνοντας να βρουν κρυμμένα χρήματα και έκαψαν ολοσχερώς όλα τα χωριά. Όσους δε από τους κατοίκους έβρισκαν τους έσφαζαν ανηλεώς. Την ίδια τύχη είχαν και τα μοναστήρια γύρω από την πόλη και τα εξωκκλήσια.

Σε έγγραφο του Α.Ι.Β. (Αρχείον Ιεροδικείου Βερόιας, 20 Σεβάλ 1236) φαίνεται ότι τα καταστραφέντα χωριά σε όλη τη Μακεδονία είναι 42. Σύμφωνα με κατάλογο του ίδιου Αρχείου είναι συνολικά 50 ερειπωμένα χωριά, μεταξύ δε αυτών είναι τα χωριά: Άνω και Κάτω Λοζίτσι, Δίρμανη, Δοβρά, Άνω και Κάτω Κοπανός, Νεοχώρι, Άνω και Κάτω Σέλι, Αρκουδοχώ-

Νάουσα 4.000.

ρι, Τσιόρνοβο, Γκολεσιάνι, Τουρκοχώρι, Διαβόρνιτσα, Όσλιανη, Κουτσούφλιανη, Δαρζίλοβο κλπ.

Μετά την καταστροφή της Νάουσας και τη δήμευση των περιουσιών των επαναστατών, τα χτήματα που ήταν τσιφλίκια, ή μούλκια⁵ έγιναν δημόσια περιουσία. Την τύχη αυτή είχε και το χωριό Γκολεσιάνι ως τσιφλίκι του επαναστάτη Ζαφειράκη.

Από έγγραφο του τούρκικου Αρχείου Ιεροδικείου Βέροιας με ημερομηνία **7/10/1822** (20ή Μουχαρέμ 1238), μαθαίνουμε ότι αμέσως μετά την καταστολή της επανάστασης, έγινε καταγραφή και κατάληψη από το τουρκικό Δημόσιο των οικημάτων, αμπελώνων, αγρών και τσιφλικιών των κατοίκων της Νάουσας και συντάχθηκαν λεπτομερείς πίνακες :

20ή Μουχαρέμ 1238: Ο έξοχώτατος βεζύρης, εφάμιλλος του Αριστοτέλους μοντεσαρίφης του λιβά Θεσσαλονίκης Μεχμέτ Εμίν πασάς υπέβαλε και ανέφερεν εις την υψηλήν έδραν της δικαιοσύνης ότι έξεκαθαρίσθη τελείως εκ του άγους της ληστείας ο καζάς της Ναούσης, κείμενος εις το σαντζάκιον Θεσσαλονίκης. Το γεγονός τούτο σημαίνει νέαν κατάκτησιν. Όθεν εξεδόθη αυτοκρατορικών φερμάνιον όπως καταγραφούν και καταληφθούν υπό του δημοσίου οι υπάρχοντες έν αυτω αγροί, αμπελώνες, κτήματα και τσιφλίκια μετά των εισοδημάτων των. Επί τη βάσει του υψηλού τούτου φερμανίου και μέ την συγκατάθεσιν της Αυτού Εξοχότητος, μέσω δε του διορισθέντος έκ Κωνσταντινουπόλεως υπαλλήλου, πρώην καπουτζήμπαση των ανακτόρων Μεχμέτ μπέη, έγγόνου του Μουχσίν Ζαδέ, και του εις την υπηρεσίαν αυτου ταχθέντος γραμματέως του μπάς ντεφντερτάρ και δούλου Ημών Ιμπραήμ Ραϊφ έφέντη και τών υπό του ιεροδικείου ορισθέντων έμπιστων αντιπροσώπων κατηρτίσθη ο παρών πίναξ τών άγρών, αμπελώνων, κτημάτων και τσιφλικιών, έχων ως εξής :

Στον πίνακα⁶ που ακολουθεί φαίνεται το σύνολο των περιουσιών που δημεύτηκαν από το τουρκικό κράτος μετά την ολοσχερή καταστροφή της Νάουσας.

	Βουκότοποι στρέμματα	Αγροί στρέμματα	Γρασιδότοποι στρέμματα	Μωροόκητοι στρέμματα	Αμπελώνες στρέμματα	Οικόπεδα εργαστηρίων	Οικόπεδα αποθηκών	βαφεία	Οικόπεδα μύλων	Αχυρώνες	Οικόπεδα οικιών
	Τσιφλίκιον Γκουλιασιάνη του φονευθέντος προέδρου Ζαφειράκη										
	-	481 ½	23 ½	225 ½	644 ½	14	8		26	-	419
	1	1200	-	-	-	-	-		1	7	7
Αθροισμα	1	1681 ½	23 ½	225 ½	644 ½	14	8	3	27	7	426

Επειδή από ότι φαίνεται η δήμευση των περιουσιών μετά την πάροδο αρκετών χρόνων δεν απέδιδε στο Δημόσιο τα αναμενόμενα έσοδα, αποφασίζεται από το τουρκικό κράτος να δοθούν και πάλι οι κατασχεμένες περιουσίες σε ιδιώτες και κοτζαμπάσηδες. Έτσι το 1830 βγήκε ειδικό «φιρμάνι» του Σουλτάνου Μαχμούτ Β', με το οποίο δόθηκε η άδεια και εντολή να τηρηθεί η νόμιμη διαδικασία για να επαναποκτήσουν όλοι οι Ναουσαίοι την περιουσία

5 Τα μούλκια ή μιλάκια είναι ιδιωτική γη που ανήκε σε ιδιώτες κατ' απόλυτη κυριότητα. Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει κυρίως δεντροφυτείες, αμπέλια και οικοδομές.

6 Βασδραβέλλη Κ. Ι., Οι Μακεδόνες κατά την επανάστασιν του 1821, Θεσσαλονίκη 1967, σελ.287.

τους (μούλκια ή μλάκια) εφόσον επιστρέψουν οι ίδιοι ή οι κληρονόμοι τους στην πόλη (Γκούτας 1999).

Στα Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας, υπάρχει φιορμάνι (χωρίς χρονολογία, στον τόμο 228) με το οποίο κατοχυρώθηκαν στο όνομα του Γιαγιά (Yaya) υιού Χαλήλ, τα κτήματα του φονευθέντος προέδρου της Νάουσας Ζαφειράκη, δηλαδή 4 οικίες, 4 αχυρώνες, λιβάδια 4 στρεμμάτων, 1 βοσκότοπος, 1200 στρέμματα αγρών και ένα τσιφλίκι (Γκολεσιάνι), έναντι δέκα χιλιάδων γροσίων, σε πλειστηριασμό. Το φιορμάνι αυτό ανήκει σε έγγραφα της περιόδου 1830-1912.

Επειδή από έκθεση του Δημητριάδη το 1872 έχουμε την πληροφορία ότι το Γκολεσιάνι είναι τσιφλίκι και όχι δημόσια περιουσία, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η εξαγορά από τον Γιαγιά υιό Χαλήλ έγινε πριν το 1872 και πιθανότατα κοντά στο 1830 όταν με διάταγμα του Σουλτάνου άρχισε να δίνεται και πάλι σε ιδιώτες η γη που είχε κατασχεθεί από τους επαναστατήσαντες Ναουσαίους το 1822.

Το Γκολεσιάνι λοιπόν περνά στα χέρια του μουσουλμάνου μπέη Γιαγιά (Yaya) υιού Χαλήλ μέσα στη χρονική περίοδο 1830-1872.

Γεώργιος Μπουφέλας (1842)

Ο Γεώργιος Μπουφέλας είναι ο πιο παλιός κάτοικος του χωριού για τον οποίο έχουμε πληροφορίες. Η εκκλησία του αγίου Γεωργίου στη Νάουσα, είναι μια από τις εκκλησίες που κήκαν στην καταστροφή του 1822 και ξανακτίστηκε με έρανο των κατοίκων το 1842. Ο Μπουφέλας είναι ευεργέτης της εκκλησίας γιατί με προσωπικά του έξοδα κατά την ανακαίνιση του ναού φτιάχτηκαν οι αγιογραφίες που κοσμούν όλους τους τοίχους της εκκλησίας μέχρι και σήμερα.

Σύμφωνα με κείμενο που υπάρχει σε τοιχογραφία της δυτικής εσωτερικής πλευράς του Ναού (στην τοιχογραφία φαίνεται ο Γεώργιος Μπουφέλας), οι εργασίες ανέγερσης ξεκίνησαν το 1841 με έσοδα που προήρχοντο από έρανο, ενώ ολοκληρώθηκαν το 1842. Την ίδια χρονιά αγιογραφήθηκε και ο ναός αποκλειστικά με χρήματα που διέθεσε ο Γ. Μπουφέλας, αφού εκποίησε όλη την περιουσία του στο Γκολεσιάνι.

Ο Μπουφέλας έμεινε μέχρι το τέλος της ζωής του σε ένα μικρό κελί κάτω από το γυναικωνίτη. Τα οστά του λέγεται ότι είναι κάτω από το παγκάρι της εκκλησίας.

Οι πληροφορίες της περγαμηνής είναι σημαντικότερες, γιατί φαίνεται ότι στο χωριό που ήταν τσιφλίκι, εκτός των φτωχών καλλιεργητών κατοικούσαν και άλλοι όπως ο Μπουφέλας που για εκείνη την εποχή ήταν αρκετά εύρωστος οικονομικά ώστε να ταξιδέψει στους Αγίους τόπους αλλά και ικανός να φέρει εις πέρας ένα μεγάλο έργο όπως ήταν η αγιογράφηση του ναού του Αγίου Γεωργίου.

Το κείμενο στην περγαμηνή κάτω στα πόδια του Μπουφέλα γράφει :

"Γεώργιος Μπουφέλας προσκυνητής κατήγετο από το πλησίον της Ναούσης χωρίον Γκουλισιάνι. Επισκεφθείς το 1840 τους Αγίους Τόπους, επανήλθε εις αυτό και εκποιήσας την κτηματικήν περιουσίαν του ελθών εγκατεστάθη εις Νάουσαν το 1842. Τότε επιδή η το 1841 αρξαμένη δι' εράνων ανέγερσις του Ιερού τούτου Ναού και αφού διαθέσας ολόκληρον την περιουσίαν του δια εξεικόνησιν του Βίου του Σωτήρος και όλων των Αγίων. Αφιέρωσεν δε και εις την υπηρεσίαν του Ιερού τούτου Ναού και μέχρι του θανάτου του 1851 έχον όντως εξέχον και αξιομίμητον υπόδειγμα αυτοαπαρνήσεως δια κάθε Χριστιανόν Αμήν".

Η οικονομική κατάσταση του Μπουφέλα μας δείχνει ότι αποκλείεται να ήταν κολληγός στο τσιφλίκι του Γκολεσιάνι. Είναι πιθανόν να ήταν αγιαλιακός δηλαδή να κατείχε κάποιο αλιάκι (ανεξάρτητη κτηματική μονάδα) εντός του τσιφλικιού. Από έγγραφο της Γεναδείου που δημοσίευσε ο Τουσίμης φαίνεται ότι στα τσιφλίκια της Έδεσσας υπήρχαν «αγιαλιακτοήδες»⁷.

Και φυσικά επειδή η παράστασή του στη δυτική πλευρά του Ναού είναι εικονιστική, μπορούμε να πούμε ότι μας δίνει σημαντικές πληροφορίες για την αντρική φορεσιά των κατοίκων του χωριού στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα.

Κατά το έτος 1873, το Γκολεσιάνι ανήκει εκκλησιαστικά στη Μητρόπολη Εδέσσης και διοικητικά στον Καζά Βοδενών. Ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Βοδενών ένα χρόνο μετά την ίδρυσή του (27/12/1872), στέλνει, το γραμματέα Δημήτριο Πλαταρίδη στην Επαρχία Βοδενών (Εδέσσης) για να γνωρίσει από κοντά την πνευματική κατάσταση των κατοίκων της περιοχής.

Στόχος του είναι να λάβει λεπτομερή και ακριβή γνώση σχετικά με τον αριθμό των χωριών της επαρχίας, τα σχολεία που ευρίσκοντο εντός της επαρχίας, τον αριθμό των φοιτούντων μαθητών, τον τρόπο της διδασκαλίας, τις αρχαιότητες της περιοχής, καθώς και ποια είναι τα κεντρικά χωριά στα οποία υπάρχει μεγάλη ανάγκη για τη σύσταση καλών σχολείων.

Αποτέλεσμα της περιοδείας αυτής ήταν μια έκθεση της διανοητικής ανάπτυξης της Επαρχίας Εδέσσης, πού συνέταξε ο Δημ. Πλαταρίδης και υπέβαλε στον Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο. Την έκθεση αυτή ο Σύλλογος την εξέδωσε με τον τίτλο: «Έκθεσις της κατά την Επαρχίαν Βοδενών διανοητικής αναπτύξεως. Έν Κωνσταντινουπόλει 1874. ΤΥΠΟΙΣ ΒΟΥΤΥΡΑ ΚΑΙ ΣΙΑΣ».

Στην έκθεσή του ο Δημήτριος Πλαταρίδης αναφέρει για το Γκολεσιάνι το οποίο την χρονική αυτή περίοδο ανήκει στην Επαρχία Εδέσσης :

Γκολιουσιάνη, τσεφλίκιον κατοικούμενον υπό 4 οικογενειών χριστιανών. Παρ' αυτώ μεσημβρινώς είσι και ερείπια αρχαίας πόλεως, εξ ης εξήχθησαν και επιτάφιοι λίθοι, φέροντες τας επιγραφάς υπ' αριθμ. 1,2 και 3. (ίδε πίνακα εν τέλει).

Εάν λάβουμε υπόψη μας τη διάρκεια της ελληνικής οικογένειας στην ύπαιθρο της Μακεδονίας αυτή την περίοδο θα πρέπει να υπολογίσουμε ότι μια οικογένεια αριθμούσε γύρω στα 10-15 άτομα. Περιελάμβανε τους γονείς, τα ανύπαντρα παιδιά τους αγόρια και κορίτσια, αλλά και όλα τα αρσενικά παιδιά που ήταν παντρεμένα με τη δική τους οικογένεια.

Μπορούμε λοιπόν να υπολογίσουμε ότι ο πληθυσμός στο Γκολεσιάνι το 1873 ήταν περίπου 40-50 άτομα και ξέρουμε από τον Δ. Πλαταρίδη ότι αυτή την περίοδο στο χωριό δεν υπάρχει ακόμη σχολείο.

Δεκατρία χρόνια μετά, το 1886, επισκέπτεται το χωριό ο ταγματάρχης και διοικητής του Β' τάγματος μηχανικού Νικόλαος Σχινάς. Στο βιβλίο που εξέδωσε το 1887 με τίτλο «Οδοιπορικές Σημειώσεις Μακεδονίας Ηπείρου Θεσσαλίας», αναφέρει στη σελίδα 821 : *Στην επαρχία Βοδενών στο χωριό Γκουλισιάνη, κατοικούν μόνο 4 οικογένειες χριστιανών και καμία Οθωμανών.*

Αναφορά για την περιοχή έχουμε και από το Βούλγαρο Κънчов⁸ ο οποίος το 1900 δημοσιεύει μια αναλυτική στατιστική για τη γλώσσα και τη θρησκεία των κατοίκων των 4.169 οικισμών, των 47 καζάδων της οθωμανικής Μακεδονίας. Ο Кънчов φυσικά δημοσιεύει τη στατιστική του με προπαγανδιστικό σκοπό υπέρ των Βουλγάρων, φαινόμενο συνηθισμένο για εκείνα τα ταραγμένα χρόνια του μακεδονικού αγώνα, αλλά αυτό που μας ενδιαφέρει εδώ είναι η αριθμητική καταγραφή των κατοίκων : Βοδενά, Γκολεσιάνι, 50 χριστιανοί.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι σε μια περίοδο 30 χρόνων (1870-1900) το χωριό που είναι τσιφλίκι κατοικείται από 4 οικογένειες δηλαδή 40-50 άτομα.

⁷ Στα έγγραφα που απευθύνονται από την περιοχή της Έδεσσας προς τον Αλή Πασά, προκαλεί εντύπωση η υποχρέωση καταβολής 100 γροσίων εκ μέρους των 10 αγιαλιακτοήδων. Πιθανόν εννοούνται οι κάτοικοι αλιακιών δηλαδή ανεξάρτητων κτηματικών μονάδων – ζευγηλατείων εντός του χώρου του τσιφλικιού. (Τουσίμης, Εδεσσαϊκά Χρονικά, τ.4, 1973, σελ.8).

⁸ Кънчов 1900: Васил Кънчовъ, Македония етнография и статистика, София 1900.

Στο ίδιο πνεύμα με τον Кънчов, ο Βούλγαρος Brancoff⁹ (ψευδώνυμο του D. Mišev), δημοσιεύει το 1905 στατιστική απογραφή από τη μεριά των Βουλγάρων όπου αναφέρεται ότι το χωριό Γκολεσιάνι του καζά Βοδεών κατοικείται από 128 χριστιανούς πατριαρχικούς.

Το 1910 δημοσιεύεται στην Αθήνα, το βιβλίο «Εθνολογική στατιστική των βιλαετιών Θεσσαλονίκης και Μοναστηρίου». Στη στατιστική αυτή απογραφή η οποία είναι ανώνυμη και σίγουρα γράφηκε ως απάντηση στις προπαγανδιστικές στατιστικές που δημοσιεύανε οι Βούλγαροι και οι Σέρβοι, φαίνεται ότι το Γκολεσιάνι κατοικείται από 131 Ορθόδοξους Έλληνες.

Παρατηρούμε ότι τα χρόνια 1901 με 1909 έχουμε σχεδόν διπλασιασμό των κατοίκων στο Γκολεσιάνι.

Περίοδος Μακεδονικού Αγώνα

Μετά το 1878 η ρευστή ή ακαθόριστη εθνικά συνείδηση του χριστιανικού πληθυσμού της Μακεδονίας παγιώνεται και ξεδιαλύνεται οριστικά. Οι δύο μεγαλύτερες χριστιανικές εθνότητες, οι Έλληνες και οι Βούλγαροι, διεκδικούν με πείσμα την τελική επικράτησή τους στον μακεδονικό χώρο.

Η δραματικότερη φάση της νεότερης ιστορίας της Μακεδονίας εξελίσσεται στις αρχές του 20ού αιώνα. Ο Μακεδονικός ελληνισμός συνειδητοποιεί την επιτακτική ανάγκη για ένοπλη αντίσταση. Είναι πολύ δύσκολο πραγματικά να περιγραφούν παραστατικά οι συνθήκες διαβίωσης των Ελλήνων της Μακεδονίας, ιδιαίτερα των βόρειων ελληνικών κοινοτήτων, μέσα σ' ένα μόνιμο κλίμα τρομοκρατίας, καταπιέσεων και δολοφονιών, που είχαν προκαλέσει οι ενέργειες των βουλγαρικών σωμάτων και του τουρκικού στρατού. Η απειλή του θανάτου ή το κάψιμο των χωριών αποτελούσε για τους Βουλγάρους το αποτελεσματικότερο μέσο για ν' αποτρέπουν τις καταγγελίες των Ελλήνων κατοίκων, οι οποίοι ήταν υποχρεωμένοι να διαθέτουν πάντοτε ένα οίκημα και να παρέχουν την απαραίτητη τροφή για την παραμονή των βουλγαρικών ομάδων, να έχουν έτοιμα τα χρηματικά ποσά και τις καταναγκαστικές εισφορές και ν' απευθύνονται για οποιαδήποτε υπόθεσή τους στα υποτυπώδη βουλγαρικά δικαστήρια, που είχαν σχηματίσει τα κομιτάτα. Σχεδόν πάντοτε οι Έλληνες εξαναγκάζονταν με την βία να κάμουν αιτήσεις προς τις ντόπιες τουρκικές αρχές και να δηλώνουν ότι προσέρχονται στην Εξαρχία.

Ολόκληρες μάχες και σφοδρές συγκρούσεις εκτυλίσσονταν καθημερινά ανάμεσα σε Έλληνες και Βουλγάρους τόσο γύρω από τα εκπαιδευτικά όσο και τα εκκλησιαστικά ιδρύματα του ελληνικού στοιχείου, το οποίο προσπαθούσε με κάθε τρόπο να τα κρατήσει στην κυριότητά του.

Τα βουλγαρικά αντάρτικα σώματα από τις αρχές του 1903 επέβαλαν συστηματικά την αναγκαστική στρατολόγηση του ελληνικού πληθυσμού της Μακεδονίας.

Περιφέρονταν σχεδόν ανενόχλητα και υποχρέωναν τους κατοίκους με την απειλή του θανάτου να προμηθεύονται όπλα και να τα κρύβουν στην γη. Όσοι χωρικοί μούνταν στο κίνημα, υποχρεώνονταν να πληρώνουν μηνιαίες εισφορές ανάλογα με τα περιουσιακά τους στοιχεία.

Μέχρι τον ερχομό των ελληνικών σωμάτων, τα χωριά της περιοχής δεν τολμούσαν να εκδηλώσουν φανερά το ελληνικό φρόνημά τους. Είχαν προηγηθεί κατά πολύ οι βουλγαρικές προπαγανδιστικές και τρομοκρατικές ενέργειες, οι οποίες εξασφάλιζαν στα βουλγαρικά σώματα κάποια κυριαρχία και προκαλούσαν στους χωρικούς τον φόβο ότι, αν εκφραστούν ελεύθερα κινδύνευε η ζωή τους.

Το πρώτο σώμα που οργανώθηκε από το Μακεδονικό Κομιτάτο και έδρασε στην περιοχή της Νάουσας ήταν υπό την αρχηγία του Κώστα Μαζαράκη¹⁰ και είχε ως κέντρο εφοδιασμού

9 D. M. Brancoff, *La Macédoine et sa population chrétienne*, Paris, 1905.

10 Μαζαράκης Αινιάν Κωνσταντίνος (1869-1949) από την Κύθνο. Υπολοχαγός του πυροβολικού της σχολής Ευελπίδων, προήχθη μέχρι το βαθμό του αντιστρατήγου. Έλαβε μέρος στο Μακεδονικό αγώνα από τους πρώτους το 1904, σαν μέλος του Μακεδονικού κομιτάτου Αθηνών και έδρασε σαν

τη Νάουσα. Η πρώτη επιχείρηση του Μαζαράκη στο Βέρμιο ήταν στο χωριό Γκολεσιάνι στις 30 Μαΐου 1905, όταν πήρε την πληροφορία ότι ο βοεβόδας Λούκας με τη συμμορία του είχε καταλάβει το χωριό. Σύμμαχος των Βούλγαρων ήταν και ο μουσουλμάνος μπέης του χωριού Yaya-εφέντης, ο οποίος τους υποστήριζε φανερά και πίεζε τους κολληγούς υπέρ αυτών. Μετά την έφοδο του ελληνικού σώματος και τη μάχη που ακολούθησε, οι Βούλγαροι εγκατέλειψαν το χωριό με μεγάλες απώλειες. Όπως ομολόγησε στο γιατρό Περδικάρη ο μπέης του χωριού Yaya¹¹-εφέντης, ο οποίος βρισκόταν μέσα στο χωριό μαζί με τους κομιτατζήδες, σκοτώθηκαν και τραυματίστηκαν γύρω στους 32 κομιτατζήδες. Για το ρόλο που έπαιξε ο Τούρκος μπέης μας πληροφορούν και ο Γάλλος δημοσιογράφος – συγγραφέας Paillares¹², αλλά και ο καπετάν Ακρίτας¹³ σε έγγραφό του με το οποίο ενημερώνει το ελληνικό Προξενείο της Θεσσαλονίκης για τη μάχη στο Γκολεσιάνι.

Την πιο πειστική απόδειξη για την αιτία που κάποια χωριά υποστήριζαν έστω περιστασιακά τους κομιτατζήδες, μας τη δίνει ο καπετάν Ακρίτας σε έγγραφό του με το οποίο ενημερώνει το Προξενείο Θεσσαλονίκης. Στο έγγραφο αυτό αναφέρεται στις εξηγήσεις που έδωσε στον Παγιαρές, πάνω στο γιατί οι χωρικοί δε δηλώνουν φανερά τον ελληνισμό τους.

Καπετάν Ακρίτας : «Εκτός τούτου πρέπει να σημειωθεί ότι τα χωριά τού κάμπου είναι όλα τσιφλίκια ανήκοντα εις τού Τούρκους είτε εις τούς πλουσίους Νιαουστινούς και ότι εκ της μετεώρου αυτής καταστάσεως ωφελούνται οι χωρικοί μη όντες τακτικοί προς τους ιδιοκτήτας καθ' όν τούς εξωθούν οι κομιτατζήδες και ούτε σπεύδουν να απαλλαγούν τού ζυγού της τρομοκρατίας υπολογίζοντες επί άλλων ωφελειών ή υποσχέσεων, εξοικονομούν τας περιστάσεις τώρα, δεν έπεται όμως ότι και εκβουλαγρίζονται διότι υποθάλπουν ενίοτε τούς κομιτατζήδες. Δεν ξεύρουν οι άνθρωποι τί να πράξουν είναι άοπλοι και εκτεθιμένοι εις τήν πίεσιν τού πρώτου δολοφόνου. Επίσης τώ παρέστησα ότι τινες ιδιοκτήται Τούρκοι ίνα διατηρήσουν τα τσιφλίκια των αφ'ής εφάνησαν αι Βουλγαρικαι συμμοριαί συμπράτουν μετ' αυτών συνδεθέντες ήδη. Ανέφερα τον Μπέην της Γκολισιάνης όστις κατά την συμπλοκήν μας επυροβόλη και αυτός αναγκάσας και τούς χωρικούς». (Αρχεία Μακεδονικού Αγώνα περιοχής Βερμίου, χρονολόγητο έγγραφο 40, σελ.72).

Η συμβολή των σλαβόφωνων Ελλήνων, των Γραικομένων όπως χαρακτηριστικά τους αποκαλούσαν ακόμη και οι αντίπαλοί τους, στην ελληνική κινητοποίηση υπήρξε ανεκτίμητη και μοναδική, γιατί αυτοί κράτησαν τον αγώνα στην ύπαιθρο, έζησαν από κοντά τις θλιβερές επιπτώσεις της κορύφωσης των εθνικών ανταγωνισμών και θυσιάσθηκαν κατά χιλιάδες για την διάσωση της ελληνικής Μακεδονίας.

Για την προσφορά γενικότερα των ξενόφωνων ελληνικών πληθυσμών της Μακεδονίας σε όλους τους εθνικούς αγώνες σημείωνε ο Αναστάσιος Πηχεών στα Απομνημονεύματά του τα παρακάτω:

αρχηγός στην περιοχή Ναούσης-Βερμίου με το ψευδώνυμο Ακρίτας, από 17/4/1905 έως 30/9/1905.

11 Νάουσα 19^{ος}-20^{ος} αιώνας, σελ.154

12 «Τα περισσότερα χωριά στον κάμπο είναι τσιφλίκια που ανήκουν στους Έλληνες και τους Τούρκους της Βέροιας και της Θεσσαλονίκης. Το τσιφλίκι του Γκολεσιάνι (Λευκάδια) διοικείται από ένα μουσουλμάνο, τον Yaya-εφέντη, που έχει τεθεί στην υπηρεσία των Βουλγάρων, επιβάλλοντας μηνιαία μπαξίσια. Εξοπλίζει ο ίδιος τους χωρικούς, τους διατάζει σαν καπετάνιος και τους οδηγεί στη μάχη. Όλες οι βουλγαρικές συμμορίες βρίσκουν σίγουρο καταφύγιο σ' αυτόν. Πρόσφατα οι Έλληνες των Λευκαδίων παρακάλεσαν τον Ακρίτα να τους απαλλάξει από τους πάμπολλους κομιτατζήδες που φρουρούσαν τα τείχη τους». (Paillares, Η Μακεδονική θύελλα, σελ.248).

13 Καπετάν Ακρίτας : Έχοντας εκ συμφέροντος την υποστήριξη των μπέηδων τσιφλικούχων άκουσα ότι ο ίδιος ο Μπέης του Γκολισιάνι κατέθεσε στην ανάκριση ότι οι άνθρωποί του ήταν που πυροβολούσαν κατά των ανταρτών που ήθελαν να κάψουν το χωριό τους. (Αρχεία Μακεδονικού Αγώνα περιοχής Βερμίου, χρονολόγητο έγγραφο 86, σελ.116.

«Και οι ξενόφωνοι; Μάλιστα αυτοί, που περισσότερον εδοκιμάσθησαν και εβασανίσθησαν και εθυσιάσθησαν και επικράνθησαν μη ανεχόμενοι την ύβριν πολλών από τους ομογενείς, οι οποίοι από άγνοια και αμάθειαν δεν εδίσταζον να εκφράζουν αμφιβολίες δια την ελληνικότητά των, ενώ προ πάντων αυτοί ήσαν ο στόχος των προπαγανδών, αι οποια εκμεταλλευόμενοι το αλλόγλωσσον επεδίωκον να παρασύρουν αυτούς εις τα δίκτυά των διά να εξασθενίσουν και μειώσουν τον ελληνομακεδονικόν πληθυσμόν αφ' ενός και αφ' ετέρου να παρουσιάσουν τους ξενοφώνους ως πραγματικούς Βουλγάρους ή Αρρουμούνους. Είναι οι ξενόφωνοι εκείνοι, διά τους οποίους δεν ημπορούμεν να κρύψωμεν τον θαυμασμόν δια την ανεπηρέαστον και αμετάτρεπτον ελληνικήν συνείδησιν, που επέδειξαν, διά το σταθερόν και ηρωϊκόν φρόνημα, το οποίον αντέταξαν, δια το ακατάβλητον θάρρος, με το οποίον υπέρ της ελληνικότητος αυτών ηγωνίσθησαν και πολλοί εθυσιάσθησαν. Οι ξενόφωνοι Έλληνες, των οποίων όσοι είμεθα απόγονοι δικαιούμεθα να είμεθα υπερήφανοι, είναι εξηκριβωμένον, ότι κατά τους εθνικούς αγώνας εν Μακεδονία υπερέβαλον εις πολλές ενεργείας τους ελληνοφώνους ομοφύλους των».

Το ένοπλο σώμα του Κ. Μαζαράκη με το Γάλλο δημοσιογράφο Michel Paillares, κατά την επίσκεψή του στο Βέρμιο το Δεκαπενταύγουστο του 1905

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ...

Δρ. Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, Πρόεδρος Δ.Σ. της Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Οι επιδράσεις των ξένων προπαγανδών στη λειτουργική ζωή των κατοίκων της Ημαθίας, κατά την ύστερη οθωμανοκρατία μέσα από δημοσιεύματα του ημερήσιου και περιοδικού Τύπου.

Πρώτες προσπάθειες ένταξης της ρουμανικής γλώσσας στη λειτουργική ζωή των κατοίκων του χωριού Σέλι

Εκτός από τις προσπάθειες της βουλγαρικής προπαγάνδας, στην οποία έγινε εκτενής αναφορά σε προηγούμενο δημοσίευμα της σειράς¹, για διείσδυση στο μακεδονικό χώρο, την ίδια περίοδο παρατηρείται έντονη κινητικότητα και από την πλευρά του νεοσύστατου ρουμανικού κράτους να διεισδύσει στη Μακεδονία και να προσεταιριστεί τους βλαχόφωνους πληθυσμούς χρησιμοποιώντας ως επιχείρημα το βλαχικό γλωσσικό ιδίωμα, το οποίο ομοιάζε σε μεγάλο βαθμό με τη ρουμανική γλώσσα, αποδεικνύοντας τη δήθεν συγγενή καταγωγή βλάχων και ρουμάνων².

Η προσπάθεια αυτή συνδυάστηκε με τη δράση του μοναχού Αβέρκιου, ο οποίος, εκπροσωπώντας τη ρουμανική επεκτατική πολιτική, «στρατολογήγουν» νέους τους οποίους απέστειλε στη Ρουμανία με σκοπό να σπουδάσουν εκεί³. Για να προωθήσει και να επιτύχει τους πραγματικούς σκοπούς του εκμεταλλεύτηκε τους συγγενικούς δεσμούς που είχε με οικογένειες οι οποίες κατάγονταν από τα βλαχοχώρια των Γρεβενών και του Βερμίου και μιλούσαν την κουτσοβλαχική⁴.

1 Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, «Εκ του τύπου... Οι επιδράσεις των ξένων προπαγανδών στη λειτουργική ζωή των κατοίκων της Ημαθίας, κατά την ύστερη οθωμανοκρατία μέσα από δημοσιεύματα του ημερήσιου και περιοδικού τύπου. Η προσπάθεια εισαγωγής της βουλγαρικής γλώσσας στην Ιερά Μονή Αγίου Αθανασίου Σφίνιτσας», Χρονικά Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας, 19 (Ιαν-Απρ. 2013), 34-39.

2 Γενικά για τις ξένες προπαγάνδες στη Μακεδονία βλ. Douglas Dakin, Ο Ελληνικός Αγώνας στη Μακεδονία(1897-1913), Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη, 1996, 27-35, Αθανάσιος Αγγελόπουλος, Ξένοι προπαγάνδαι εις την ἐπαρχίαν Πολυανῆς κατά τὴν περίοδον 1870 -1912, Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη, 1993, 13, Ὁ Ἑλληνισμός καὶ ἡ μητρόπολις τοῦ Νευροκοπίου κατὰ τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα, Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη, 1991, Ελευθερία Νικολαΐδου, Ξένες προπαγάνδες καὶ ἐθνικὴ ἀλβανικὴ κίνηση στὶς μητροπολιτικὲς ἐπαρχίες Δυρραχίου καὶ Βελεγράδων κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου καὶ ταὶς ἀρχές τοῦ 20ου αἰῶνα, Ι.Μ.Α.Χ., Ἰωάννινα, 1978, Κωνσταντίνος Βακαλόπουλος, Νεότερη ιστορία της Μακεδονίας (1830-1912) Από τη γένεση του νεοελληνικού κράτους ως την απελευθέρωση, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη, 1999, ο ίδιος, Εθνικὴ διαπάλη στη Μακεδονία (1894-1904) Η Μακεδονία στὶς παραμονές τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη, 1999, Κωνσταντίνος Βαβούσκος, Ἡ συμβολὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Πελαγονίας εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη, 1959, Μιχαὴλ Τρίτος, «Ἡ ρουμανικὴ προπαγάνδα στὴν περιοχὴ Πελαγονίας», Χριστιανικὴ Μακεδονία Πελαγονία – Μία ἄλλη Ελλάδα Θεσσαλονίκη - Αχρίδα, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2004, 227-258.

3 Για τον Αβέρκιο βλ. σημείωμα της περιόδου στην εφημερίδα Φωνὴ τῆς Ἠπείρου. Ἀνώνυμος, «Ο μοναχὸς Αβέρκιος», Φωνὴ τῆς Ἠπείρου, 20 (29-1-1893), 1.

4 Περισσότερες πληροφορίες για το θέμα βλ. Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, Κοσμάς Ευμορφόπουλος (1860-1901) Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως, Βεροίας καὶ Ναούσης, Πελαγονίας, Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης. Εκκλησιαστικὴ καὶ ἐθνικὴ δράση. Ἡ προσφορά του στὴν εκπαιδευτικὴ διαδικασίᾳ καὶ τὴν Ψαλτικὴ Τέχνη, (Ἀνέκδοτη Διδακτορικὴ Διατριβή) Θεσσαλονίκη, 2012, 97, υπ. 478, ὅπου καὶ ἐκτενὴς βιβλιογραφία.

Ένα από τα εμπόδια στη δράση της ρουμανικής προπαγάνδας στάθηκε τελικά η μη αναγνώριση «Ρουμάνου» εκκλησιαστικού ηγέτη, ο οποίος θα ηγούνταν μητρόπολης εντός του μακεδονικού χώρου⁵. Το γεγονός αυτό δεν έδινε το δικαίωμα στην προπαγάνδα να μπορεί να τελεί τις εκκλησιαστικές ακολουθίες στη ρουμανική γλώσσα, όπως συνέβαινε στην περίπτωση της Βουλγαρικής Εξαρχίας. Το κενό αυτό ήλθε να καλύψει πολλές φορές η οθωμανική διοίκηση λαμβάνοντας αποφάσεις υπέρ των ρουμανιζόντων κατοίκων μιας περιοχής δημιουργώντας ποικίλα προβλήματα στις τοπικές κοινωνίες⁶.

Η ρουμανική προπαγάνδα στο χώρο της Ημαθίας εγκαταστάθηκε αρκετά νωρίς, αφού τα χωριά του Βερμίου αποτέλεσαν έναν από τους πρώτους προορισμούς του μοναχού Αβέρκιου⁷. Από εκεί άντλησε και τους πρώτους σπουδαστές τους οποίους απέστειλε στο Μοναστήρι προκειμένου να σπουδάσουν ως υπότροφοι στην εκεί ρουμανική σχολή. Από τότε παρατηρείται σταδιακή αύξηση της επιρροής της ρουμανικής προπαγάνδας η οποία κορυφώθηκε στα χρόνια του Μακεδονικού Αγώνα, ενώ συνεχίστηκε και αργότερα μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα περίπου.

Οι επιδράσεις της προπαγάνδας στη ζωή των κατοίκων της Ημαθίας γίνονται αντιληπτές σε διάφορα επίπεδα, όπως το πολιτικό, το εκκλησιαστικό κ.α. Συνεχίζοντας την αναφορά στις λειτουργικές επιδράσεις των ξένων προπαγανδών στη ζωή των κατοίκων της Ημαθίας, το συγκεκριμένο άρθρο παρουσιάζει μια από τις πρώτες αναφορές του τύπου σε αυτές.

Πρόκειται για την περίπτωση τριών νέων βλαχικής καταγωγής από το χωριό Σέλι, οι οποίοι είχαν αποσταλεί για να σπουδάσουν στη ρουμανική σχολή του Μοναστηρίου. Με την επιστροφή τους, σύμφωνα με το δημοσίευμα του περιοδικού «Ανατολικός Αστήρ»⁸ συνασπίστηκαν με μερίδα των κατοίκων του χωριού, οι οποίοι είχαν προσκολληθεί στην προπαγάνδα και απαιτήσαν η Θεία Λειτουργία για την εορτή των Αγίων Αποστόλων να τελεστεί στη ρουμανική γλώσσα. Το αίτημά τους δεν εκπληρώθηκε αφού οι ιερείς της μητρόπολης αντιστάθηκαν, διέκοψαν τη Θεία Λειτουργία και αποχώρησαν, ενώ ο ναός έκλεισε. Τέλος, στο δημοσίευμα αναφέρεται ότι για το συμβάν ενημερώθηκε ο Μητροπολίτης Βεροίας και Ναούσης κ. Προκόπιος.

Το συγκεκριμένο δημοσίευμα έχει ιδιαίτερη σημασία για την έρευνα των επιδράσεων των ξένων προπαγανδών στο χώρο της Ημαθίας και ιδιαίτερα της ρουμανικής, καθώς είναι ένα από τα πρώτα δημοσιεύματα που αναφέρεται σε αυτές, πριν το 1890.

Το δημοσίευμα επιβεβαιώνει την πληροφορία «στρατολόγησης» βλαχοπαίδων και αποστολής τους για σπουδές στο Μοναστήρι, το οποίο τη συγκεκριμένη περίοδο εμφανίζεται ως το κέντρο της ρουμανικής προπαγάνδας στο οποίο δρούσε ο απόστολός της, Απόστολος Μαργαρίτης⁹.

Επίσης, αποδεικνύεται ότι αρκετά νωρίς η προπαγάνδα και τα όργανά της απαιτούσαν την τέλεση των διαφόρων λειτουργικών τελετών στη ρουμανική γλώσσα. Παρόμοιες ενέργειες των ρουμανιζόντων είναι γνωστές από τα χρόνια της αρχιερατείας του μητροπολίτη Κοσμά (1892-1895 κ.ε.), οπότε η προπαγάνδα διέθετε τους δικούς της ιερείς, οι οποίοι ιεροπραττούσαν ακόμα και χωρίς την άδεια της μητρόπολης και του μητροπολίτη, σύμφωνα με τα προστάγματα των προπαγανδιστών¹⁰. Στην παρούσα περίπτωση οι προπαγανδιστές

5 Βλ. Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, Κοσμάς Ευμορφόπουλος, ο.π., 172-174.

6 Ως παράδειγμα αναφέρονται τα ποικίλα προβλήματα που δημιούργησε η ρουμανική προπαγάνδα στην τοπική κοινωνία της Βέροιας καθ' όλη τη διάρκεια της δράσης της. Τέτοια προβλήματα εντοπίστηκαν και καταγράφηκαν από τη μελέτη αρχειακού υλικού. Βλ. Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, Κοσμάς Ευμορφόπουλος, ο.π., 97-109 και Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, «Εθνικισμός και μειονότητες στα τέλη της Οθωμανικής περιόδου: Η έξαρση της ρουμανικής προπαγάνδας στην περιοχή της Βέροιας και οι διαμάχες του Απόστολου Χατζηγώγου με τον μητροπολίτη Βεροίας Απόστολο Χριστοδούλου (1906-1909)», Α' Επιστημονικό Συνέδριο για την Ημαθία (Βέροια, 29/9-3/1/2010), υπό έκδοση στα πρακτικά.

7 Βλ. Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, Κοσμάς Ευμορφόπουλος, ο.π., 97, υπ. 478, όπου αναλυτικά στοιχεία για τα πρώτα βήματα της ρουμανικής προπαγάνδας στην επαρχία της Βέροιας και αντίστοιχη βιβλιογραφία.

8 Ανώνυμος, Ανατολικός Αστήρ, 42 (19-7-1889), 327.

9 Για τον Απόστολο Μαργαρίτη και τη δράση του βλ. Μιχαήλ Τρίτος, «Η ρουμανική», ο.π., 228-230, Κωνσταντίνος Βακαλόπουλος, Νεότερη, ο.π., 70, ο ίδιος, Ο Βόρειος Ελληνισμός, ο.π., 105.

10 Πρόκειται για τους ιερείς Ιωάννη Τζουμέτα, παπά- Δημήτριο, Ιωάννη Σακελάριο και παπά-Περικλή (Πο-

ζήτησαν να τελεστεί η Θεία Λειτουργία στη ρουμανική γλώσσα κατά την ημέρα της εορτής των Αγίων Αποστόλων, εορτή κατά την οποία πανηγύριζε ο ναός του χωριού¹¹. Το αίτημα αυτό των προπαγανδιστών κρύβει ορισμένες σκοπιμότητες, οι οποίες μπορεί να σχετίζονται με την επιρροή και την ένδειξη ισχύος της προπαγάνδας και των προπαγανδιστών επί των κατοίκων του χωριού.

Ένα άλλο σημείο το οποίο διαφωτίζεται και επιβεβαιώνεται από το παρόν δημοσίευμα του «Ανατολικού Αστέρ»», είναι η αδιάλλακτη συμπεριφορά των ορθόδοξων ιερέων της Μητρόπολης Βεροίας, οι οποίοι είχαν επιφορτιστεί με το καθήκον του καθαγιασμού των βλαχόφωνων πληθυσμών του Βερμίου. Πλην μεμονωμένων περιπτώσεων, οι ιερείς της μητροπόλεως, παρά τις δυσκολίες και τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν, σε πείσμα των προπαγανδιστών, παρέμεναν προσηλωμένοι στα όσα όριζε ο μητροπολίτης και εκτελούσαν αγόγγυστα τις εντολές του εκκλησιαστικού κέντρου¹². Απόδειξη της αδιάλλακτης στάσης τους αποτελεί και το γεγονός που περιγράφεται στο δημοσίευμα σύμφωνα με το οποίο οι ιερείς δε δίστασαν να διακόψουν τη Θεία Λειτουργία και να αποχωρήσουν κλείνοντας το ναό.

Τέλος, το περιστατικό αυτό συνέβη την περίοδο που στο μητροπολιτικό θρόνο της Βεροίας βρισκόταν ο μητροπολίτης Προκόπιος¹³. Ο Προκόπιος, όπως αποδεικνύεται και από άλλα δημοσιεύματα του τύπου, διετέλεσε συνοδικός μητροπολίτης και ως εκ τούτου έλειπε για μεγάλα διαστήματα από τη μητροπολιτική του έδρα¹⁴. Επίσης, όπως αποδεικνύεται από έγγραφα του Υπουργείου Εξωτερικών, ο Προκόπιος δεν έδωσε τη δέουσα προσοχή και δεν ασχολήθηκε όσο έπρεπε με το ζήτημα των ξένων προπαγανδών και της εξάπλωσής τους στο χώρο της επαρχίας του¹⁵. Άλλωστε αυτός ήταν και ένας από τους λόγους που ζητούνταν επανειλημμένα από τα διπλωματικά όργανα του Ελληνικού Κράτους η αντικατάστασή και η μετάθεσή του από τη Μητρόπολη Βεροίας.

Λιαρέλ). Από τους τέσσερις παραπάνω οι δύο πρώτοι υπακούοντας στις προτροπές του μητροπολίτη Κοσμά αρχικά αποκήρυξαν τις προπαγανδιστικές τους θέσεις και συνέχισαν με την άδεια του μητροπολίτη να υπηρετούν το ορθόδοξο ποίμνιο. Οι άλλοι δύο δεν παρουσιάστηκαν ενώπιον του μητροπολίτη μετά από πρόσκληση του δευτέρου για να δοθούν οι απαραίτητες εξηγήσεις. Λίγο αργότερα οι ιερείς Ιωάννης Σακελάριος και Ιωάννης Τζουμέτας πρωτοστάτησαν σε πραξικοπηματικές πράξεις υπέρ των προπαγανδιστών με σκοπό την κατάληψη ναού στη Βεροία, για την εκτέλεση των λατρευτικών τελετών των ρουμανιζόντων. Ως εκ τούτου ο μητροπολίτης Κοσμάς ξεκίνησε της διαδικασίες καθάρσεώς των ιερέων Ιωάννη Τζουμέτα και Ιωάννη Σακελάριου. Παράλληλα, ο παπά-Δημήτριος εμφανίζεται να εκτελεί τα ιερατικά του καθήκοντα και να μη συμμετέχει στις παραπάνω πράξεις, ενώ ο παπά-Περικλής φέρεται να έχει μεταβεί στην επαρχία Ελασσόνας με άλλη μερίδα Βλάχων ρουμανιζόντων. Αναλυτικά στοιχεία για την υπόθεση βλ. Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, Κοσμάς Ευμορφόπουλος, *ο.π.*, 102 κ.ε.

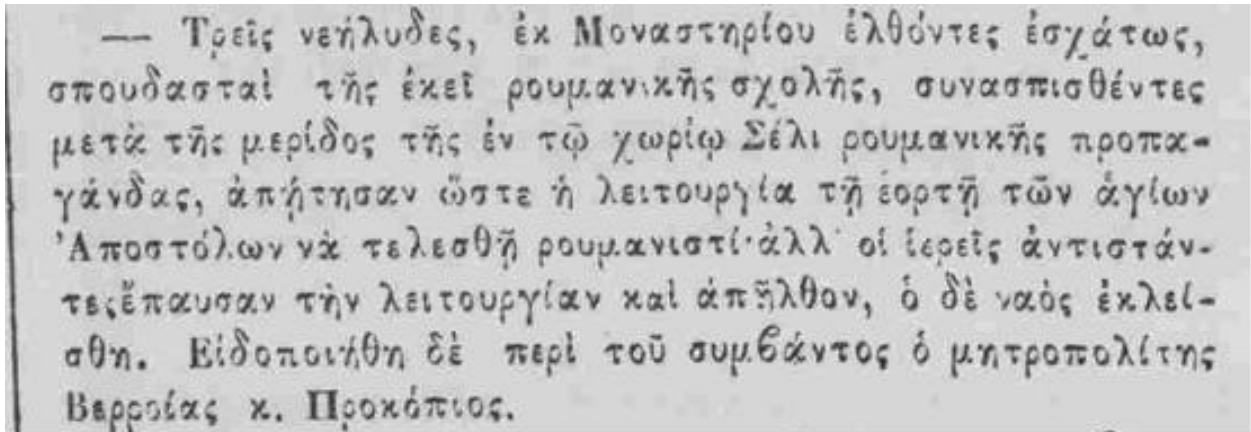
11 Ο ναός των Αγίων Αποστόλων, σύμφωνα με το αρχαιολογικό υλικό, κτίστηκε το έτος 1889 και εγκαινιάστηκε το έτος 1896 από τον μητροπολίτη Βεροίας και Ναούσης Κωνστάντιο. (Βλ. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, *Ιστορία του χωριού Μαρούσια και του του Μεταβυζαντινού ναού του Αγίου Νικολάου*, Φυτεία, 2007, 32-33). Από το δημοσίευμα επιβεβαιώνεται η παραπάνω πληροφορία και αποδεικνύεται ότι ναός τιμώμενος στον Αγίους Αποστόλους υπήρχε στο Σέλι πριν τις αρχές του 20ου αιώνα, ενώ από κάποιους τοπικούς ερευνητές εικάζεται ότι ναός τιμώμενος στους Αγίους Αποστόλους αρχικά χτίστηκε περί το 1878, οπότε έφτασαν οι πρώτοι Βλάχοι Αβδελλιώτες στο Σέλι. Στον ίδιο χώρο υπήρχε νεκροταφείο και οστεοφυλάκιο. Τέλος, σύμφωνα με τις ίδιες απόψεις ο σημερινός ναός κτίστηκε στις αρχές του 20ου αιώνα και συγκεκριμένα το 1908. Βλ. Αστέριος Τζίμας, Σέλι. Μια ακόμα Μέκκα των Βλάχων, Βεροία, 2005, 76-88.

12 Αξίζει να μνημονευθεί η περίπτωση του παπά- Σταύρου, ο οποίος δολοφονήθηκε από ένοπλο σώμα ρουμανιζόντων, τον Ιούνιο του 1908, λόγω της αδιάλλακτης στάσης του προς τη ρουμανική προπαγάνδα. Περισσότερα βλ. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, *Ιστορία*, *ο.π.*, 43-44 και Αστέριος Τζίμας, Σέλι, *ο.π.*, 76.

13 Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, *Επισκοπική Προσωπογραφία της Μητροπόλεως Βεροίας και Ναούσης, κατά την περίοδο της οθωμανοκρατίας (1430-1912)* (Ανέκδοτη μεταπτυχιακή εργασία), Θεσσαλονίκη, 2008, 101-103.

14 Τέτοια δραστηριότητα αποδεικνύεται από δημοσιεύματα π.χ. του Ανατολικού Αστέρ και του Φάρου της Μακεδονίας. Ενδεικτικά βλ. Ανατολικός Αστέρ, φ.φ. 33,34,42,43 (14-5-1885, 17-7-1885, 24-7-1885), 263,279,336,343, φ. 12 (23-12-1887), 93 και Φάρος της Μακεδονίας, φ. 1497 (13-2-1891) 1.

15 Σύμφωνα με το έγγραφο του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας ο μητροπολίτης Προκόπιος παρουσιάζεται ως γηραιός, ο οποίος δεν μπορούσε να αντιδράσει και να αντιμετωπίσει την εξάπλωση των ξένων προπαγανδών στην επαρχία του. Για το λόγο αυτό του επιρριπτόταν ανάλογες ευθύνες για την κατάσταση της επαρχίας. Βλ. Α.Υ.Ε., 1892 Α.Α.Κ. Ββ, Έγγραφο του Πρέσβη Κωνσταντινουπόλεως προς τον Υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδας, Α.Π. 221-20/4/1892.

Ανατολικός Αστήρ - 42 (19-7-1889), 327

Τρεῖς νεήλυδες ἐκ Μοναστηρίου ἐλθόντες ἐσχάτως σπουδασταὶ τῆς ἐκεῖ ρουμανικῆς σχολῆς, συνασπισθέντες μετὰ τῆς μερίδος τῆς ἐν τῷ χωρίῳ Σέλι ρουμανικῆς προπαγάνδας, ἀπήτησαν ὥστε ἡ λειτουργία τῇ ἐορτῇ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων νὰ τελεσθῇ ρουμανιστί· ἀλλ' οἱ ἱερεῖς ἀντιστάντες ἔπαυσαν τὴν λειτουργίαν καὶ ἀπῆλθον, ὁ δὲ ναὸς ἐκλείσθη. Εἰδοποιήθη δὲ περὶ τοῦ συμβάντος ὁ μητροπολίτης Βερροίας κ. Προκόπιος.

d

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Επιμέλεια: Αναστασία Ταναμπάση

ΜΙΛΑΜΕ ΓΙΑ ΤΗ ΒΕΡΟΙΑ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ 1890-1910

Στο λυκόφως της Οθωμανικής περιόδου

Α' Επιστημονική Ημερίδα Τοπικής Ιστορίας

Η Εταιρεία Μελετών Ιστορίας και Πολιτισμού του Νομού Ημαθίας (Ε.Μ.Ι.Π.Η.), επιθυμώντας να αναδείξει το πλούσιο πολιτισμικό και ιστορικό παρελθόν της πόλης της Βέροιας, αποφάσισε τη διοργάνωση μιας σειράς επιστημονικών ημερίδων με το γενικό τίτλο «Μιλάμε για τη Βέροια του 20ου αιώνα». Πρόκειται για μια ερευνητική προσπάθεια, η οποία συνεχίζεται με τη δημοσίευση των εισηγήσεων που ανακοινώθηκαν κατά τη διάρκεια της Εβδομάδας Τοπικής Ιστορίας.

Ειδικότερα, η α' επιστημονική Ημερίδα επικεντρώθηκε στη χρονική περίοδο 1890-1910, ενώ τα θέματα με τα οποία ασχολήθηκαν οι εισηγητές ήταν ποικίλα.

Η πρώτη εισήγηση ανήκει στον π. Αθανάσιο Γ. Βουδούρη και φέρει τον τίτλο «Η ένωση των εκκλησιών της Βέροιας: ένα δυσεπίλυτο κοινοτικό ζήτημα της πόλης, στα τέλη της οθωμανικής περιόδου (1863-1912)». Πρόκειται για ένα γεγονός που προσέλαβε χαρακτήρα οξείας κοινωνικής κρίσης και ενδοκοινοτικής διαμάχης, καθώς με την προώθηση της ένωσης των εκκλησιών ένας μεγάλος αριθμός προνομίων και συμφερόντων θα έπαυε να υφίσταται για τους επιτρόπους των ενοριών, που επρόκειτο να συγχωνευθούν. Έτσι, όπως σημειώνει ο γράφων, διαμορφώθηκαν δύο παρατάξεις: του «συντηρητισμού» και της «προόδου». Από τη μία πλευρά, βρισκόταν η «μπουρζουαζία» της Βέροιας που είχε με το μέρος της το Μητροπολίτη και την πλειοψηφία των αρχόντων της πόλης και από την άλλη, η λιγότερο ισχυρή αλλά

πολυπληθής λαϊκή νεοαστική τάξη των φτωχότερων χριστιανών της Βέροιας. Επιπλέον, το ζήτημα της «ένωσης των εκκλησιών» συνδέθηκε με τη δράση της ρουμανικής προπαγάνδας στη Βέροια, καθώς οι οπαδοί της αντιπροσώπευαν τον τρίτο πόλο εξέλιξης του ζητήματος.

Η δεύτερη εισήγηση ανήκει στον Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδα και αφορά «Το εκλογικό σύστημα της Ορθόδοξης Ελληνικής Κοινότητας Βέροιας με βάση τους κοινοτικούς κανονισμούς του 1892, 1903 και 1912». Τονίζεται ότι μέχρι τα μέσα του 19ου αι. υπάρχουν εξαιρετικά φειδωλές μαρτυρίες για τη διοίκηση της κοινότητας της Βέροιας, με παλαιότερη πηγή την επιστολή του Ιωάννη Χορτασμένου προς τον πρωτονοτάριο της Μητρόπολης Ιωάννη Ταρωνά σχετικά με τον παραγκωνισμό της τάξης των δυνατών της πόλης και την απώλεια επιρροής και αίγλης τους. Σαφέστερο καθίσταται το εκλογικό σύστημα μετά τα μέσα του 19ου αι. Ο Εμμανουήλ Ξυνάδας τονίζει την προσπάθεια του Μητροπολίτη Κοσμά Ευμορφόπουλου και τη συμβολή του στη διαμόρφωση του πρώτου εκλογικού συστήματος, ενώ από την αλληλογραφία του εν λόγω Μητροπολίτη προκύπτει ένα ιδιαίτερο εκλογικό σύστημα, που αφορούσε την εκλογή επαρχιακής Δημογεροντίας. Τέλος, γίνεται ξεχωριστή αναφορά στους κοινοτικούς κανονισμούς του 1903 και 1912 και στις μεταρρυθμίσεις που επιφέρουν στη διοίκηση της κοινότητας.

Η τρίτη εισήγηση είναι της Αναστασίας Γ. Ταναμπάση με τίτλο «Σχέσεις Μητρόπολης και Σχολικής Εφορείας Βέροιας με βάση τον κώδικα της Σχολικής Εφορείας των Εκπαιδευτικών Καταστημάτων Βέροιας (1892-1911)». Επικεντρώνεται στις σχέσεις μεταξύ της Μητρόπολης και της σχολικής Εφορείας παραθέτοντας παραδείγματα ομαλής συνεργασίας αλλά και περιπτώσεις όξυνσης των σχέσεων, που ενίοτε κατέληγαν είτε σε παραιτήσεις Εφόρων είτε σε ηχηρές αποχωρήσεις του Μητροπολίτη από τις συνεδριάσεις. Μέσα από τη μελέτη διαπιστώνεται ότι η προσωπικότητα του εκάστοτε Μητροπολίτη καθόριζε την ομαλότητα ή τη διατάραξη των σχέσεων μεταξύ των δύο εκπροσώπων της ορθόδοξης κοινότητας.

Η τέταρτη εισήγηση είναι της Αρίστης Κουκουρίκου με τίτλο «Προικοσύμφωνα στη Χριστιανική κοινότητα της Μητροπόλεως Βέροιας (1891-1897)». Η παρούσα μελέτη εστιάζει στις γαμήλιες παροχές που περιέχονται σε δύο ανέκδοτους κώδικες της Ιεράς Μητρόπολης Βέροιας. Διερευνάται η τυπική μορφή των προικοσυμφώνων και του περιεχομένου τους, ενώ μελετώνται οι πληροφορίες που προκύπτουν σχετικά με την κοινωνική διαστρωμάτωση του πληθυσμού της χριστιανικής κοινότητας της Βέροιας μέσα από αυτά. Ξεχωριστή αναφορά γίνεται για την προίκα της κόρης του Ιζέτ βέη, γνωστού ιδιοκτήτη λαδόμυλου της οθωμανικής Βέροιας.

Η πέμπτη εισήγηση είναι της Ελένης Σταματιάδου με τίτλο «Το αντιφέγγισμα των Ελληνορουμανικών σχέσεων στη Βέροια και την περιοχή της (1892-1906)». Η μελέτη των βασικών παραμέτρων του θέματος βασίζεται σε ανέκδοτες πηγές του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας, στα Απομνημονεύματα Αγωνιστών του Μακεδονικού Αγώνα και στον Τύπο της εποχής. Στη συγκεκριμένη εργασία προσδιορίζεται σε ποιο βαθμό επηρεάστηκε η περιοχή της Βέροιας από τις διακυμάνσεις των ελληνορουμανικών σχέσεων κατά την περίοδο 1892-1906.

Η έκτη εισήγηση είναι του Βασίλη Δημητριάδη με τίτλο «Όψεις του Μακεδονικού Αγώνα στη Βέροια και την ευρύτερη περιοχή της». Παρουσιάζονται πτυχές της δράσης, που ανέπτυξαν οι κάτοικοι της Βέροιας και των γύρω περιοχών μέσα από την παράθεση αδημοσίευστων μέχρι σήμερα στοιχείων από φακέλους της Διεύθυνσης Εφέδρων Πολεμιστών, Αγωνιστών, Θυμάτων και Αναπήρων Πολέμου. Προβάλλονται προσωπικότητες όπως του Εμμανουήλ Βελτσίδα, Αντωνίου Βαλκάνη, Γεωργίου Κανάκη, Καραμανώλη ή Κούρτη Εμμανουήλ, Αντωνίου Νικολαΐδη, Κατινά, Γεωργίου Παπαντωνίου.

Ηέβδομη εισήγηση είναι του Αλεξάνδρου Μ. Τρομπούκη με τίτλο «Ο Μακεδονικός Αγώνας στην περιοχή της Βέροιας κατά τα έτη 1907-1908, όπως καταγράφηκε στην Στρατιωτική Ιστορία». Ιδιαίτερη μνεία για το έτος 1907 γίνεται στη δράση του σώματος του λοχαγού Νικολάου Δουμπιώτη, που καταδίωξε τον βοεβόδα Γεώργιο Κασάπτσε (Χασάπη), επικεφαλής αντάρτικων σωμάτων της ρουμανικής κίνησης. Παράλληλα, για το έτος 1908 γίνεται αναφορά στη δράση των σωμάτων Βασιλείου Σταυρόπουλου (καπετάν Κόρακα), Νικολάου Τσίπουρα και Φραγκάκου.

Ηόγδοη εισήγηση είναι του Δημητρίου Καρασάββα με τίτλο «Το ταξίδι του Δ. Βικέλα στη Βέροια το 1901». Πέρα από την έρευνα του γράφοντος ως προς την καταγωγή του Δημητρίου Βικέλα και τις προσωπικές αναφορές του στη Βέροια, ο εισηγητής αναπλάθει την επίσκεψη του κοσμοπολίτη συγγραφέα στην πόλη. Συγχρόνως, παραθέτει την αφήγηση του ίδιου του Βικέλα από το συνοδευτικό Α' Παράρτημα της αυτοβιογραφίας του *Η ζωή μου*, ενώ στο τέλος της εισήγησης ο Δ. Καρασάββας αποσαφηνίζει ορισμένα στοιχεία της αφήγησης αυτής.

Ηένατη εισήγηση είναι του Χρυσοβαλάντη Ιωαννίδη με τίτλο «Χαράλαμπος Παπά-Νικολάου (1854-1929). Η ζωή και το έργο του». Αναφέρεται σε έναν από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της εκκλησιαστικής μουσικής των τελών του 19ου και των αρχών του 20ου αι., ο οποίος συνδέθηκε στενά με την πόλη της Βέροιας. Η παραμονή του στην πόλη σηματοδεύτηκε από ένα αξιόλογο μελοποιητικό έργο και μία εξίσου ενδιαφέρουσα εκπαιδευτική δραστηριότητα. Όπως σημειώνει ο εισηγητής, τα έντεχνα ψαλτικά μελοποιήματα του Παπά-Νικολάου εξακολουθούν να είναι επίκαιρα και σώζονται ακόμη στη σύγχρονη ψαλτική παράδοση του Αγίου Όρους και στο ρεπερτόριο αρκετών ψαλμωδών της Βόρειας Ελλάδας.

Ηδέκατη εισήγηση είναι των Αναστασίας Ταναμπάση, Κωνσταντίνου Φωτιάδη και Σοφίας Ηλιάδου-Τάχου με τίτλο «Εκπαιδευτικό προσωπικό και μαθητικό δυναμικό της Βέροιας της περιόδου 1892-1911». Στην παρούσα μελέτη πραγματοποιείται μια επισκόπηση, θεματική ταξινόμηση και παρουσίαση των πρακτικών της σχολικής Εφορείας όσον αφορά τους εκπαιδευτικούς και μαθητές της περιόδου 1892-1911. Καταγράφονται στοιχεία για τους εκπαιδευτικούς όσον αφορά τα προσόντα, τη μισθοδοσία, τις προσλήψεις και απολύσεις τους, τις παραιτήσεις τους καθώς και την αξιολόγησή τους. Αντίστοιχα, για το μαθητικό δυναμικό αποσπώνται πληροφορίες σχετικά με τις εγγραφές, την αξιολόγησή τους, τις επιβληθείσες σε εκείνους ποινές, τα περιστατικά θανάτου μαθητών, καθώς και τις αιτήσεις μαθητών.

Ηενδέκατη εισήγηση είναι της Αικατερίνης Παπαγεωργίου με τίτλο «Εγχειρίδια γλωσσικών μαθημάτων του Αστικού Σχολείου Βέροιας στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα». Στην προκειμένη εισήγηση ερευνώνται οι αιτίες εμφάνισης συγκεκριμένων σχολικών εγχειριδίων στη Βέροια κατά την τελευταία εικοσαετία πριν την απελευθέρωση. Όπως τονίζει η εισηγήτρια, στις αλυτρωτικές περιοχές της Μακεδονίας η εκπαίδευση επιστρατεύτηκε με σκοπό να υπηρετήσει δύο βασικές λειτουργίες: την εκμάθηση της γλώσσας και τη συγκρότηση της εθνικής συνείδησης. Εντούτοις, το μεγαλύτερο πρόβλημα αποδείχτηκε ότι ήταν η ακατάληπτη στην πλειοψηφία των μαθητών αρχαϊζουσα γλώσσα, με την οποία καθίστατο δύσκολη η εθνική κοινωνικοποίηση, ιδιαίτερα των σλαβόφωνων μαθητών.

Τέλος, στο Επίμετρο του παρόντος πονήματος παρατίθεται η παρουσίαση του δευτέρου τόμου του περιοδικού της Ε.Μ.Ι.Π.Η. «Μελετήματα Ημαθίας» από τον καθηγητή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου κ. Βασίλειο Κουκουσά. Καταχωρείται, επίσης, και το πρόγραμμα της Α' Επιστημονικής Ημερίδας Τοπικής Ιστορίας της Ε.Μ.Ι.Π.Η.

ΦΟΡΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

Επιμέλεια: Ιωάννα Ζιώγα

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΒΛΑΧΩΝ ΒΕΡΟΙΑΣ

Στην οδό Βερόης και Εβραίων Μαρτύρων 1, λίγο πιο κάτω από τα παλιά Δικαστήρια της Βέροιας, βρίσκεται ο Λαογραφικός Σύλλογος Βλάχων Βέροιας.

Η ιστορία του Συλλόγου ξεκινάει το 1981, οπότε και ιδρύθηκε με την απόφαση και τη συνδρομή Βλάχων που ζούσαν σε διαφορετικές περιοχές του Νομού ανάμεσα στις οποίες η Βέροια, το Σέλι, το Ξηρολίβαδο και η Κουμαριά.

Σκοπός της δημιουργίας ενός τέτοιου συλλογικού οργάνου ήταν η ανάγκη για την καταγραφή και τη συνέχιση των παραδόσεων, των ηθών και των εθίμων καθώς και η διάσωση της βλάχικης γλώσσας και του βλάχικου τραγουδιού.

Το κτίριο στο οποίο στεγάζεται και το οποίο έχει αγοράσει ο Σύλλογος και το έχει αποκαταστήσει με τη βοήθεια του Δήμου Βέροιας, είναι το παλιό αρχοντικό Μπόζογλου. Χτίστηκε στις αρχές του 19ου αιώνα και βρίσκεται δίπλα στο μονοπάτι της Βασίλισσας Βεργίνας, κοντά στα όρια της Εβραϊκής συνοικίας. Ο Σύλλογος Βλάχων το εγκαινίασε στις 24 Απριλίου 2002, υπό την προεδρία του κ. Τάκη Γκαλαϊτση, και ακολούθησε μια πραγματικά εντυπωσιακή τελετή.

Στο Σύλλογο λειτουργούν τμήματα ενδυμασίας, χορού, τραγουδιού, συλλογής λαογραφικού υλικού, καταγραφής ιστορικού υλικού, καθώς και παλιάς φωτογραφίας. Ταυτόχρονα, στο χώρο λειτουργεί βιβλιοθήκη με πλούσιο υλικό σχετικά με την ιστορία και τη λαογραφία των Βλάχων. Πρέπει να σημειωθεί ότι το αρχείο τους περιλαμβάνει πολλές πλούσιες συλλογές βλάχικων τραγουδιών.

Στη μεγάλη, σημαντική και επίπονη προσπάθεια για την καταγραφή και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς των Βλάχων, ο Σύλλογος έχει κυκλοφορήσει παλιότερα διπλό άλμπουμ δίσκων και κασέτες με βλάχικα τραγούδια ενώ πρόσφατα ένα ψηφιακό δίσκο (cd) και κασέτες με τίτλο «Τραγούδια από τη ζωή των Βλάχων». Επίσης, συνεργάστηκε σε εκδόσεις βιβλίων σχετικά με την ιστορία και τη λαογραφία των Βλάχων και γύρισε δυο ταινίες μικρού μήκους σε συνεργασία με καταξιωμένους σκηνοθέτες. Τέλος, εξίσου σημαντική είναι και η έκδοση του ημερολογίου του Συλλόγου, που εκδίδεται κάθε χρόνο και φανερώνει διαφορετικές πτυχές της ζωής των Βλάχων και αποτελεί μια εξαιρετική πηγή για τη μελέτη της ιστορίας και της λαογραφίας ολόκληρου του βλάχικου πληθυσμού της περιοχής μας και όχι μόνο.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο Λαογραφικός Σύλλογος Βλάχων Βέροιας είναι ιδρυτικό μέλος της Πανελλήνιας Ένωσης Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων και έχει λά-

βει μέρος σε διάφορες εκδηλώσεις όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό όπως στη Βουλγαρία, στην Ιταλία, στην Ελβετία, στη Γαλλία, στην Αγγλία και στη Ρουμανία. Έχει οργανώσει με μεγάλη επιτυχία έξι (6) Πανελλήνια Ανταμώματα Βλάχων στο Σέλι Ημαθίας ενώ κάθε χρόνο διοργανώνει σειρά εκδηλώσεων με μεγάλη συμμετοχή των μελών της.

Η Ε.Μ.Ι.Π.Η. θέλει να ευχηθεί καλή επιτυχία στον πρόεδρο κ. Πίσκο Δημήτριο, σε όλο το Δ.Σ. και σε όλα μέλη του Συλλόγου για το σημαντικό έργο που καλούνται να φέρουν σε πέρας και να τους ευχαριστήσουμε για τις πληροφορίες που μας παρείχαν.

Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την ιστορία του Συλλόγου, τις εκδηλώσεις καθώς και πλούσιο φωτογραφικό υλικό μπορείτε να βρείτε στην ηλεκτρονική σελίδα www.vlahoi.gr, ενώ μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί τους μέσω της ηλεκτρονικής διεύθυνσης vlahoi@otenet.gr ή στο 23310 64315.

Από εκδήλωση για την επανάσταση του 1878, όπου συμμετείχε και η Ε.Μ.Ι.Π.Η. (Μάρτιος 2010)

Από το δρώμενο "Οι Καπεταναίοι", στην πλατεία Δημαρχείου Βέροιας (Φεβρουάριος 2009)

Πεπραγμένα

Ημαθία: Σκιαγραφώντας την ιστορία της
μέσα από τις συλλογές των Γ.Α.Κ.

Το Σάββατο 25 Μαΐου 2013 πραγματοποιήθηκε η επιστημονική ημερίδα με τίτλο: "Ημαθία: Σκιαγραφώντας την ιστορία της μέσα από τις συλλογές των Γ.Α.Κ.", την οποία διοργάνωσε η Ε.Μ.Ι.Π.Η. σε συνεργασία με τα Γ.Α.Κ. - Αρχεία Ν. Ημαθίας.

Στην ημερίδα παρουσιάστηκαν δέκα εισηγήσεις, οι οποίες ανέδειξαν νέες πτυχές και έδωσαν νέα στοιχεία στην έρευνα της τοπικής ιστορίας.

Η ημερίδα ολοκληρώθηκε αργά το απόγευμα του Σαββάτου με μουσικό πρόγραμμα κατά το οποίο μαθητές του τμήματος εκμάθησης κιθάρας, του δημοτικού ωδείου Βέροιας, παρουσίασαν ένα σύντομο μουσικό πρόγραμμα, υπό τη διεύθυνση του κ. Λάμπρου Μπέκιου.